

Organizacja Narodów
Zjednoczonych
dla Wychowania,
Nauki i Kultury

Cele
zrównoważonego
rozwoju

OSCE
ODIHR

Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację

*Wytyczne dla osób odpowiedzialnych za
wyznaczanie kierunków polityki*

Dokument opublikowany w 2019 r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO), 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France/ Francja

oraz

Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR), ul. Miodowa 10, 00-251 Warszawa, Polska

© UNESCO i OBWE, 2019

UNESCO ISBN 978-92-3-000077-6

Niniejsza publikacja jest dostępna na zasadach otwartego dostępu pod licencją Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>). Korzystając z treści niniejszej publikacji, użytkownicy akceptują warunki korzystania z repozytorium UNESCO Open Access Repository (<http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>).

Tytuł oryginalny: *Addressing Anti-Semitism through Education – Guidelines for Policymakers*
Opublikowane w 2018 r. przez Organizację do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNESCO) oraz Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

Użyte oznaczenia, a także materiały przedstawione w całej niniejszej publikacji nie oznaczają, że OBWE/ODIHR lub UNESCO wyrażają jakąkolwiek opinię na temat statusu prawnego dowolnego kraju, terytorium, miasta lub obszaru bądź jego władz, lub też w odniesieniu do wyznaczenia jego granic.

Autorzy oraz cytowane organizacje i instytucje ponoszą odpowiedzialność za dobór i prezentację faktów zawartych na ich stronach internetowych oraz w ich materiałach źródłowych, a także za wyrażane tam idee i opinie, które nie muszą pokrywać się z ideami oraz opiniami OBWE/ODIHR lub UNESCO i nie oznaczają żadnego zobowiązania ze strony tych dwóch organizacji.

Projekt i opracowanie graficzne: Nona Reuter

Druk: OBWE/ODIHR

Wydrukowano w Polsce: Poligrafus Jacek Adamiak

PODZIĘKOWANIA

ODIHR i UNESCO pragną wyrazić uznanie dla pracy grupy ekspertów ds. komponentu edukacyjnego „Words Into Action” [„Słowa w czyn”], która udzielała porad co do kierunku i treści niniejszych wytycznych dotyczących polityki oświatowej. W skład grupy wchodziły następujące osoby:

Nevena Bajalica, Dom Anny Frank, Holandia

Johanna Barasz, Délégation Interministérielle à la Lutte Contre le Racisme, l'Antisémitisme et la Haine anti-LGBT (DILCRAH), Francja

Deidre Berger, American Jewish Committee Berlin [Komitet Amerykańsko-Żydowski w Berlinie], Lawrence & Lee Ramer Institute for German-Jewish Relations [Instytut ds. Stosunków Niemiecko-Żydowskich im. Lawrence'a i Lee Ramerów], Niemcy

Werner Dreier, erinnern.at (Nationalsozialismus und Holocaust: Gedächtnis und Gegenwart), Austria

David Feldman, Pears Institute for the Study of Antisemitism [Instytut Badań nad Antysemityzmem im. Pearsów], Birkbeck, University of London, Zjednoczone Królestwo

Derviş Hizarci, Kreuzberger Initiative Gegen Antisemitismus (KIgA), Niemcy

Łucja Koch, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Polska

Monika Kovács, Uniwersytet im. Eötvösa Loránda, Instytut Psychologii i Edukacji Międzykulturowej, Węgry

Peder Nustad, Centrum ds. Badań nad Holocaustem i Mniejszościami Religijnymi, Oslo, Norwegia

Misko Stanic, Terraforming, Holandia/Serbia/Szwecja

Mark Weitzman, Simon Wiesenthal Center [Centrum Szymona Wiesenthala], Stany Zjednoczone / International Holocaust Remembrance Alliance [Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście] (IHRA)

Robert Williams, United States Holocaust Memorial Museum [Amerykańskie Muzeum Pamięci o Holokauście], Stany Zjednoczone / IHRA

Bardzo doceniamy ich gotowość do poświęcenia niniejszej inicjatywie znacznej ilości czasu oraz dzielenia się swoją wiedzą.

ODIHR i UNESCO wyrażają również wdzięczność następującym osobom, które recenzowały niniejszą publikację lub w inny sposób przyczyniły się do jej opracowania:

Rabin Andrew Baker, osobisty przedstawiciel urzędującego przewodniczącego OBWE ds. walki z antysemityzmem, Stany Zjednoczone

Peter Carrier, Georg Eckert Institute, Niemcy

Elana Haviv, Generation Human Rights, Stany Zjednoczone

Danny Stone, Antisemitism Policy Trust, Zjednoczone Królestwo

W niniejszej publikacji wykorzystano wcześniejsze wytyczne dotyczące edukacji: „Addressing Antisemitism: Why and How? A Guide for Educators” [„Przeciwdziałanie antysemityzmowi: dlaczego i jak? Przewodnik dla wychowawców”], opracowane w 2007 r. przez ODIHR i Międzynarodową Szkołę Badań nad Holocaustem Instytutu Jad Waszem w Izraelu. ODIHR i UNESCO wyrażają szczególną wdzięczność pracującym w Jad Waszem Richelle Budd Caplan oraz Jane Jacobs za dokonanie przeglądu niniejszej publikacji i dzielenie się ważną wiedzą fachową.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE: autorstwa Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, Dyrektor Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE	3
WPROWADZENIE: autorstwa Audrey Azoulay, Dyrektor Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury	5
STRESZCZENIE	7
Jakie są wyzwania?	7
Dlaczego jest to problem dla rządów?	7
Co mogą zrobić decydenci i wychowawcy?	9
1. WSTĘP	11
Co można osiągnąć dzięki edukacji?	14
Dlaczego potrzebne są wytyczne edukacyjne?	15
Struktura przewodnika	17
2. ROZUMIENIE ANTYSEMITYZMU	19
2.1 Wpływ antysemityzmu	20
2.2 Charakterystyka	21
<i>Antysemickie stereotypy i zniesławiające przesłania</i>	21
2.3 Współczesne odmiany	22
3. ZAPOBIEGANIE ANTYSEMITYZMOWI POPRZEZ EDUKACJĘ: ZASADY PRZEWODNIE	27
3.1 Zastosowanie podejścia opartego na prawach człowieka	28
3.2 Uodparnianie uczniów i unikanie pogarszania problemu	30
3.3 Promowanie krytycznego myślenia	31
3.4 Włączenie perspektywy płci w celu ujawnienia uprzedzeń	36
3.5 Wzmocnienie komplementarności z edukacją na rzecz globalnego obywatelstwa	36
4. JAK EDUKOWAĆ UCZNIÓW NA TEMAT ANTYSEMITYZMU	41
4.1 Główne tematy i wyzwania	42
4.1.1. Edukowanie uczniów na temat antysemickich stereotypów	42
4.1.2. Edukowanie uczniów na temat Holokaustu	47

4.1.3. Edukowanie uczniów na temat antysemityzmu w kontekście nauczania historii współczesnej	50
4.1.4. Przeciwdziałanie antysemityzmowi przez kształtowanie umiejętności korzystania z mediów i informacji	51
4.2. Sposoby wdrażania	55
4.2.1. Podejścia obejmujące całą szkołę	55
4.2.2. Szkolenie nauczycieli	57
4.2.3. Programy nauczania, podręczniki i materiały dydaktyczne	59
4.2.4. Muzea, biblioteki i miejsca pamięci	63
4.2.5. Rola uczelni wyższych	65
4.2.6. Partnerstwa w ramach społeczeństwa obywatelskiego	66
4.2.7. Edukacja pozaformalna i zawodowa	68
5. PRZECIWDZIAŁANIE PRZEJAWOM ANTYSEMITYZMU W OŚWIACIE	71
5.1. Podejścia służące przeciwdziałaniu przejawom antysemityzmu w instytucjach oświatowych	72
5.1.1. Podejścia reaktywne w szkołach podstawowych i średnich	72
5.1.2. Podejścia reaktywne na wyższych uczelniach	76
5.2. Strategie rządowe	77
ZAŁĄCZNIKI	83
ZAŁĄCZNIK 1: Zasoby dla stron zainteresowanych z sektora edukacji	84
ZAŁĄCZNIK 2: Przykłady antysemickich tropów i memów	88
ZAŁĄCZNIK 3: Przykłady antysemickich symboli	92
ZAŁĄCZNIK 4: Robocza definicja antysemityzmu przyjęta przez Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA)	93
ZAŁĄCZNIK 5: Robocza definicja negacjonizmu i zniekształcania prawdy historycznej o Holokauście przyjęta przez Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA)	95

WPROWADZENIE

autorstwa Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, Dyrektor Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE

Antysemityzm, rasizm, ksenofobia oraz inne rodzaje nietolerancji i dyskryminacji, w tym wobec muzułmanów i chrześcijan, nie tylko zagrażają bezpieczeństwu poszczególnych osób oraz społeczności, które odczuwają ich negatywne skutki, ale mogą również przyczynić się do tworzenia toksycznego klimatu sprzyjającego szerzeniu się ekstremizmu, terroryzmu i przestępczości. Przeciwdziałanie nietolerancji i dyskryminacji przez promowanie dialogu oraz wzajemnego szacunku i zrozumienia musi zatem stać się bezwzględnym priorytetem społeczności międzynarodowej w jej wysiłkach na rzecz zapewnienia pokoju i stabilności na szczeblu lokalnym oraz regionalnym.

W wielu zobowiązaniach i decyzjach OBWE państwa uczestniczące w tej organizacji uznały kluczowe znaczenie edukacji w przeciwdziałaniu tendencyjnym przedstawieniom oraz uprzedzeniom. W Sofii w 2004 r. zobowiązały się one do promowania w stosownych przypadkach programów edukacyjnych służących zwalczaniu antysemityzmu, a co najważniejsze – w przyjętej przez Radę Ministerialną w 2014 r. deklaracji bazylejskiej państwa uczestniczące potępiły wszelkie przejawy antysemityzmu, zobowiązały się do wspólnych wysiłków na rzecz jego zwalczania na całym obszarze OBWE oraz wezwały Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR) do „ułatwiania wymiany dobrych praktyk między państwami uczestniczącymi w zakresie inicjatyw edukacyjnych i innych środków służących podnoszeniu świadomości na temat antysemityzmu oraz przewyciężaniu wyzwań związanych z edukacją o Holokauście”. Te zobowiązania międzynarodowe pozostają obecnie równie aktualne, jak wówczas.

Na tej podstawie ODIHR będzie nadal opracowywać narzędzia edukacyjne służące przeciwdziałaniu antysemityzmowi, gdyż wychowawcy mają dostęp do wyjątkowo dużej liczby młodych kobiet i mężczyzn, a także możliwość udzielania im pomocy, aby stali się odpowiedzialnymi oraz pełnymi szacunku obywatelami. Podżeganie do nienawiści i wypowiedzi wykorzystujące tendencyjne przedstawienia mogą poskutkować przemocą, przestępstwami z nienawiści oraz strachem społecznym, jeżeli im się nie sprzeciwimy.

Niniejsza publikacja powstała dzięki silnemu i trwałemu partnerstwu między ODIHR a UNESCO, uzupełniając wcześniejsze wspólne wydawnictwo zatytułowane *Guidelines for Educators on Countering Intolerance and Discrimination against Muslims: Addressing Islamophobia through Education* [„Wytyczne dla wychowawców w zakresie przeciwdziałania nietolerancji i dyskryminacji wobec muzułmanów: przeciwdziałanie islamofobii poprzez edukację”]. Została ona opracowana w ramach projektu ODIHR „Turning Words into Action to Address Anti-Semitism” [„Przekształcanie słów w czyny w celu przeciwdziałania antysemityzmowi”], który hojnie sfinansowało niemieckie Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Niniejsze wytyczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki zawierają propozycje konkretnych sposobów przeciwdziałania antysemityzmowi, sprzeciwiania się uprzedzeniom oraz promowania tolerancji poprzez edukację dzięki opracowywaniu programów bazujących na prawach człowieka, edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa, włączeniu społecznym i równości płci. Mam nadzieję, że pomogą one urzędnikom państwowym, w tym osobom odpowiedzialnym za wyznaczanie kierunków polityki, parlamentarzystom, liderom w dziedzinie oświaty oraz władzom uczelni, w wypracowaniu mechanizmów i programów nauczania, które pozwolą skutecznie przeciwdziałać antysemityzmowi w ramach ich wysiłków na rzecz przeciwdziałania wszelkim przejawom uprzedzeń i dyskryminacji.

Ingibjörg Sólrún Gísladóttir,
Dyrektor Biura Instytucji Demokratycznych
i Praw Człowieka OBWE

WPROWADZENIE

autorstwa Audrey Azoulay, Dyrektor Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury

Niniejsza publikacja jest pierwszym przewodnikiem edukacyjnym UNESCO, który porusza problem współczesnego antysemityzmu w czasach, gdy opracowanie takich wytycznych staje się niestety coraz pilniejszą potrzebą w naszych szkołach, na uczelniach i w innych placówkach oświatowych.

Społeczności żydowskie na całym świecie stają w obliczu rosnących zagrożeń w miejscach, w których są obecne. Stały się one celem ataków terrorystycznych, między innymi w Brukseli, Kopenhadze i Paryżu, rosną również obawy przed nękaniami lub napaściami fizycznymi o podłożu antysemickim, w szczególności wokół najważniejszych miejsc dziedzictwa kulturowego i religijnego Żydów, w tym synagog, muzeów oraz szkół. Niepokoi fakt, że w czasie, gdy odchodzą ostatni ocalałe z Holocaustu, społeczności żydowskie w Europie ponownie odczuwają zagrożenie związane z atakami antysemickimi.

Antysemityzm nie jest problemem jedynie społeczności żydowskich, a obecność tych społeczności nie jest wcale niezbędna do jego zaistnienia. Występuje on w formach oraz postaciach religijnych, społecznych i politycznych po wszystkich stronach spektrum politycznego. Jako że antysemityzm jest symptomem ogólniejszych problemów społecznych i politycznych oraz przejawem niebezpiecznych wstecznych tendencji, które wywierają głęboki wpływ na tkankę społeczną, często towarzyszy mu przemoc na tle płciowym i homofobicznym, rasizm, a także inne formy nietolerancji. Różne głoszące przemoc ekstremistyczne ideologie i teorie spiskowe, które są rozpowszechniane w Internecie, często karmią się antysemityzmem.

Podobnie jak w przypadku wszelkich form dyskryminacji i nietolerancji, antysemityzmowi należy sprzeciwić się poprzez edukację w ramach działań opartych na prawach człowieka i koncepcji globalnego obywatelstwa. Jest to zarówno natychmiastowy imperatyw bezpieczeństwa, jak i długoterminowy obowiązek edukacyjny.

Niniejszy zbiór wytycznych pomoże wychowawcom w zastosowaniu odpowiednich i skutecznych metod pedagogicznych służących przeciwdziałaniu uprzedzeniom oraz reagowaniu na ewentualne incydenty antysemickie. Dostarcza on osobom odpowiedzialnym za wyznaczanie kierunków polityki narzędzi i wskazówek w celu zapewnienia, aby systemy edukacyjne uodparniały młodych ludzi na antysemickie idee i ideologie oraz, szerzej, na wszelkie formy rasizmu oraz dyskryminacji, ucząc krytycznego myślenia i szacunku dla innych.

Jestem wdzięczna Biuru Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) za współpracę z UNESCO w ramach tej inicjatywy. Niniejszy przewodnik, uzupełniający wieloletnie doświadczenie OBWE w zwalczaniu antysemityzmu, powstał na mocy decyzji nr 197 EX/46 Rady Wykonawczej

UNESCO w sprawie roli organizacji w promowaniu edukacji, jako narzędzia zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi, a także w sprawie jej podstawowego mandatu, jakim jest promowanie edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa, co stanowi priorytet Agendy Edukacyjnej 2030. Mamy nadzieję, że umożliwi on osobom odpowiedzialnym za wyznaczanie kierunków polityki zapewnienie, aby młodzi ludzie nabyli wiedzę, umiejętności i kompetencje oraz przejawiali postawy niezbędne do zagwarantowania każdemu człowiekowi prawa do życia wolnego od prześladowań i dyskryminacji.

Audrey Azoulay,
Dyrektor Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych
do spraw Oświaty, Nauki i Kultury

STRESZCZENIE

Jakie są wyzwania?

Nękanie, przemoc i dyskryminacja o podłożu antysemitycznym pozostają poważnymi wyzwaniami. Edukacja jest ważnym narzędziem w zwalczaniu antysemityzmu i innych rodzajów uprzedzeń. Antysemityzm bywa również problemem w wielu instytucjach oświatowych.

Incydenty i postawy antysemityczne wywierają głęboki wpływ na społeczeństwo na wiele sposobów, które są istotne z punktu widzenia instytucji oświatowych:

- Antysemityczne obelgi oraz stereotypy nie tylko ranią, ale także odzwierciedlają głęboko zakorzoną ignorancję, nieporozumienia i dezorientację;
- Nękanie, dyskryminacja i przemoc na tle antysemitycznym mają bezpośredni negatywny wpływ na życie poszczególnych osób pochodzenia żydowskiego i społeczności żydowskich, w tym dzieci, a także na ich zdolność do korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności, w szczególności prawa do edukacji; oraz
- Wszelkie formy antysemityzmu i nietolerancji – jeżeli nie napotykają sprzeciwu – podważają wartości demokratyczne, stwarzają dla nich zagrożenie oraz mogą podsycać brutalny ekstremizm.

Współczesny antysemityzm często przybiera formę milczącą, ukrytą i zakodowaną, co sprawia, że jest on zjawiskiem złożonym i kontrowersyjnym, które z czasem ulega przemianom. Zmieniający się klimat geopolityczny, a także nowe otoczenie medialne doprowadziły do sytuacji, w której otwarty antysemityzm nie ogranicza się już do kręgów ekstremistycznych i staje się coraz częstszy w głównym nurcie życia. Edukacja o Holokauście, choć ważna, nie zastąpi w adekwatny sposób edukacji, której celem jest zapobieganie antysemityzmowi. Niezbędne są wyraźne wytyczne polityczne, aby wychowawcy potrafili rozpoznawać i identyfikować antysemityzm oraz inne formy uprzedzeń i dyskryminacji, a także właściwie im przeciwdziałali.

Dlaczego jest to problem dla rządów?

Wpływ współczesnego antysemityzmu nie ogranicza się do osób pochodzenia żydowskiego – czy to jednostek, czy społeczności. Kultuwując ideologie wyrastające z nienawiści i uprzedzeń, antysemityzm zagraża korzystaniu ze wszystkich praw człowieka oraz ogólnemu bezpieczeństwu państw, w których jest obecny.

Społeczność międzynarodowa od dawna uznaje, że wychowawcy muszą odgrywać kluczową rolę, pomagając państwom w wypełnianiu ich obowiązków w zakresie ochrony, poszanowania i przestrzegania praw człowieka. W art. 18 Powszechnej Deklaracji Praw

Człowieka¹, art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych² oraz Akcie Końcowym KBWE podpisanym w Helsinkach³ uznaje się, że wszyscy ludzie mają prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Incydenty antysemickie naruszają prawa podstawowe, w tym prawo do równego traktowania, godności ludzkiej oraz wolności myśli, sumienia i wyznania. Stanowi to podstawę dla nałożenia na państwa obowiązku przeciwdziałania antysemityzmowi. W ujęciu globalnym ramami umożliwiającymi zajęcie się tą kwestią są Konwencja UNESCO w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty⁴ oraz Rekomendacja UNESCO z 1974 r. w sprawie wychowania na rzecz międzynarodowego zrozumienia, współpracy i pokoju oraz wychowania na rzecz praw człowieka i podstawowych wolności⁵. Państwa uczestniczące w OBWE⁶ zobowiązały się między innymi do „dążenia do tego, aby ich systemy prawne przyczyniały się do budowy bezpiecznego środowiska wolnego od nękania, przemocy i dyskryminacji o podłożu antysemickim we wszystkich dziedzinach życia” oraz do promowania „w stosownych przypadkach programów edukacyjnych służących zwalczaniu antysemityzmu”⁷. W 2014 r. państwa uczestniczące w OBWE wezwano do promowania programów edukacyjnych służących zwalczaniu antysemityzmu, do zapewnienia młodym ludziom możliwości edukacji w zakresie praw człowieka, w tym na temat antysemityzmu, oraz do szybkiego i skutecznego reagowania na akty przemocy o podłożu antysemickim⁸. Mandat ten bazuje na decyzji

1 Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, „Universal Declaration of Human Rights” [Powszechna deklaracja praw człowieka], 10 grudnia 1948 r., <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [wersja polska: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf].

2 Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, „International Covenant on Civil and Political Rights” [Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych], 16 grudnia 1966 r., <<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> [wersja polska: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19770380167>].

3 OBWE, „Helsinki Final Act” [Akt Końcowy KBWE w Helsinkach], 1 sierpnia 1975 r., <<http://www.osce.org/mc/39501>> [wersja polska: http://web.archive.org/web/20160508202207/http://stosunki-miedzynarodowe.pl:80/traktaty/akt_koncowy_KBWE.pdf], art. 1(a) VII.

4 UNESCO, Convention against Discrimination in Education [Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty], Paris, 1960, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132598e.pdf>> [wersja polska: <http://libr.sejm.gov.pl/tekoi/txt/onz/1960.html>].

5 UNESCO, Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms [Rekomendacja w sprawie wychowania na rzecz międzynarodowego zrozumienia, współpracy i pokoju oraz wychowania na rzecz praw człowieka i podstawowych wolności], Paris, 1974, <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.

6 OBWE jest największą na świecie regionalną organizacją bezpieczeństwa, z 57 państwami uczestniczącymi, którymi są: Albania, Andora, Armenia, Austria, Azerbejdżan, Białoruś, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Kanada, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Gruzja, Niemcy, Grecja, Stolica Apostoła, Węgry, Islandia, Irlandia, Włochy, Kazachstan, Kirgistan, Łotwa, Liechtenstein, Litwa, Luksemburg, Macedonia Północna, Malta, Republika Mołdawii, Monako, Mongolia, Czarnogóra, Holandia, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, Federacja Rosyjska, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Hiszpania, Szwecja, Szwajcaria, Tadżykistan, Turcja, Turkmenistan, Ukraina, Zjednoczone Królestwo, Stany Zjednoczone Ameryki i Uzbekistan.

7 „Berlin Declaration” [„Deklaracja Berlińska”], wnioski bułgarskiego przewodnictwa OBWE, informacje dostarczone przez bułgarskie przewodnictwo OBWE w 2004 r., <<http://www.osce.org/cio/31432?download=true>>.

8 Deklaracja Rady Ministerialnej OBWE nr 8/14, „Declaration on Enhancing Efforts to Combat Anti-Semitism” [„Deklaracja w sprawie wzmocnienia wysiłków na rzecz zwalczania antysemityzmu”], Bazylea, 5 grudnia 2014 r., <<http://www.osce.org/cio/130556?download=true>>.

197 EX/46 Rady Wykonawczej UNESCO w sprawie roli UNESCO w promowaniu edukacji, jako narzędzia zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi, stanowiąc jej rozszerzenie⁹.

Co mogą zrobić decydenci i wychowawcy?

Rola rządów w tym zakresie jest dwojaka. Z jednej strony muszą one aktywnie przeciwdziałać antysemityzmowi *poprzez* edukację, zapewniając, aby systemy oświatowe uodparniały uczniów na antysemityzm i inne formy uprzedzeń. Obejmuje to również zapewnienie edukacji *na temat* antysemityzmu. Jednocześnie rządy muszą skutecznie reagować na antysemityzm w placówkach oświatowych. Aby przeciwdziałać antysemityzmowi, można podjąć następujące działania mające na celu lepsze zrozumienie tego zjawiska i zapobieganie mu oraz edukację w tym zakresie i reagowanie na przejawy antysemityzmu.

Aby lepiej zrozumieć zjawisko antysemityzmu, osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki mogą:

- Uznać skalę i zakres antysemityzmu za problem, który należy rozwiązywać za pośrednictwem systemów edukacyjnych;
- Wykorzystać dostępne definicje, kładąc nacisk na podejścia uzgodnione na szczeblu międzynarodowym; oraz
- Zapoznać wychowawców z antysemickimi stereotypami i teoriami spiskowymi, a także z ich funkcjami społecznymi oraz politycznymi, aby mogli oni je rozpoznawać i odpowiednio na nie reagować.

Aby zapobiegać antysemityzmowi poprzez edukację, mogą one:

- Zapewnić, aby systemy oświatowe wspierały prawa człowieka, kultywowały szacunek i włączenie społeczne oraz zapewniały młodym kobietom i mężczyznom bezpieczne środowisko sprzyjające nauce, a także zapewnić, aby nie pogarszały one problemu;
- Przedstawiać antysemityzm jako jeden z tematów związanych z prawami człowieka poprzez wdrażanie polityki i podejść pedagogicznych wprowadzających problematykę płci do głównego nurtu, promujących demokrację, pokój, równość płci oraz poczucie przynależności do wspólnoty ludzkiej, z wykorzystaniem edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa jako ram przeciwdziałania antysemityzmowi; oraz
- Działać na rzecz podejść, których celem długoterminowym jest uodparnianie uczniów na uprzedzenia i stereotypy przez rozwijanie wśród nich umiejętności krytycznego i refleksyjnego myślenia.

Aby skutecznie edukować uczniów na temat antysemityzmu, mogą one:

- Włączyć nauczanie o antysemityzmie do edukacji o Holokauście oraz przeciwdziałać niebezpiecznym konsekwencjom negacjonizmu i zniekształcania prawdy historycznej o Holokauście;

⁹ UNESCO, Decisions Adopted by the Executive Board at its 197th Session [Decyzje przyjęte przez Radę Wykonawczą na 197. sesji], Paryż, 2015, sekcja 46, s. 74, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>>.

- Stworzyć nauczycielom możliwości profesjonalnego szkolenia zawodowego w trakcie pracy i przed jej podjęciem, wykorzystywać oparte na badaniach zasoby do szkolenia nauczycieli na temat antysemityzmu oraz ustanowić system ustawicznego wsparcia dla wychowawców w celu ułatwienia wymiany informacji;
- Zachęcać uczelnie wyższe do opracowywania odpowiednich programów akademickich i/lub zakładania ośrodków badawczych zajmujących się antysemityzmem;
- Dokonywać przeglądu programów nauczania, podręczników i innych materiałów dydaktycznych w celu zapewnienia, aby obejmowały one prawa człowieka, włącznie społeczne oraz badania i podejścia uwzględniające problematykę płci, a także były one wolne od stereotypów, jak też aby historia żydowskich kobiet i mężczyzn, a także współczesne życie Żydów były przedstawiane w sposób kompleksowy i wyważony;
- Rozwijać umiejętności korzystania z mediów i informacji w celu uodpornienia uczniów na manipulacje, uprzedzenia, stereotypy, teorie spiskowe i inne szkodliwe informacje zarówno w Internecie, jak i w mediach konwencjonalnych; oraz
- Promować kanały komunikacji i partnerstwo między szkołami a przedstawicielami społeczności żydowskich oraz innych, organizacjami pozarządowymi, muzeami, miejscami pamięci, bibliotekami i innymi stosownymi instytucjami.

Aby skutecznie reagować na przypadki antysemityzmu, ustawodawcy, osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki i liderzy w dziedzinie oświaty mogą:

- Zapewnić bezpieczeństwo uczniom i nauczycielom żydowskim (zarówno kobietom, jak i mężczyznom) oraz wdrożyć odpowiednie środki bezpieczeństwa w żydowskich placówkach oświatowych;
- Opracować ustawodawstwo i procedury oraz udostępnić mechanizmy zgłaszania antysemitycznych incydentów zapewniające ochronę i poszanowanie praw człowieka w instytucjach oświatowych;
- Opracować programy szkoleniowe dotyczące antysemityzmu dla odpowiednich specjalistów, takich jak przedstawiciele organów ścigania i sądownictwa, duchowni, pracownicy socjalni i pracownicy służby zdrowia, a także inni specjaliści, w oparciu o dostępne już narzędzia;
- Zwiększyć zdolność krajowych instytucji ds. praw człowieka do zapewnienia bezpiecznego środowiska dla wszystkich pracowników i osób uczących się, w tym uczniów lub nauczycieli żydowskich, a także do rozpatrywania skarg na łamanie praw człowieka;
- Zapewnić współpracę między różnymi ministerstwami przez ustanowienie przedstawiciela wysokiego szczebla, rzecznika, grupy zadaniowej lub delegacji ds. antysemityzmu, której zadaniem będzie wspomaganie działań wewnątrzresortowych i wewnątrzinstytucjonalnych; oraz
- Wspierać ustawodawców w ustanawianiu międzypartyjnych grup parlamentarnych zajmujących się przeciwdziałaniem antysemityzmowi, które będą opracowywać właściwe ustawodawstwo odnoszące się do edukacji (oraz odrzucać przepisy skutkujące dyskryminacją), nadzorować egzekwowanie przepisów i angażować się we współpracę międzyparlamentarną.

1. WSTĘP

Kontekst

Pomimo międzynarodowych wysiłków na rzecz wyeliminowania antysemityzmu, które są podejmowane od czasów zbrodni popełnionych przez nazistowskie Niemcy oraz ich sojuszników i współpracowników, zjawisko to nadal stanowi zagrożenie dla bytu Żydów, ich kultury i bezpieczeństwa. Żydzi wciąż bywają celem ataków wyłącznie z powodu swojej tożsamości. Antysemityzm utrudnia im korzystanie z wolności słowa, kultywowanie swoich przekonań i tożsamości kulturowej, a także skutkuje strachem oraz dyskryminacją. Ponadto wywiera on negatywny wpływ na cały kraj, w którym występuje. Kultywując ideologie wyrastające z nienawiści, uprzedzeń oraz zakładające nierówność poszczególnych tożsamości, antysemityzm zagraża korzystaniu z praw człowieka przez wszystkich ludzi. Antysemityzm pojawia się bez względu na obecność ludności żydowskiej i nie ma bezpośredniego związku między liczebnością społeczności żydowskiej a nasileniem antysemityzmu¹⁰. Jest on natomiast postawą szerzoną za pośrednictwem mitów, teorii spiskowych, obrazów, mediów i kultury, zapożyczając elementy historycznych tropów i przyjmując wciąż nową postać.

Najpoważniejszymi przejawami antysemityzmu w ostatnich latach były brutalne ataki skutkujące śmiercią Żydów bądź mające wyraźne antysemickie podłoże, do których doszło między innymi w Brukseli, Kopenhadze, Paryżu, Mumbaju i Tuluzie¹¹. Negacjonizm i zniekształcanie prawdy historycznej o Holokauście w połączeniu z gloryfikacją nazizmu stają się coraz powszechniejsze w Internecie i mediach społecznościowych oraz są wykorzystywane jako mechanizm szerzenia propagandy antysemickiej. W 2016 r. donoszono o atakach na szkoły żydowskie w Belgii, Danii, Niemczech, Włoszech i Stanach Zjednoczonych. Ponadto, jeżeli chodzi o szkolnictwo wyższe, doszło do antysemickich incydentów na niektórych kampusach uniwersyteckich¹².

Podobnie jak w przypadku wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji, antysemityzm należy zwalczać poprzez edukację. Uprzedzenia są często zachowaniami wyuczonymi, w związku z czym edukacja może odegrać kluczową rolę w przeciwdziałaniu zarówno uprzedzeniom, jak i dyskryminacji społecznej oraz przewyżczeniu tych problemów. Edukacja nie polega jednak wyłącznie na walce z nietolerancją i ignorancją, które sprzyjają pojawianiu się antysemityzmu, ale także na budowaniu poczucia globalnego obywatelstwa i solidarności, poszanowania różnorodności i umiejętności cieszenia się nią oraz zdolności do pokojowego współistnienia aktywnych, demokratycznych obywateli. W związku ze złożonym charakterem antysemityzmu niezbędne są specjalne wytyczne edukacyjne, aby praktycy oraz liderzy w dziedzinie oświaty mogli śmiało i w kompetentny sposób zmierzyć się z problemem¹³.

10 Ildikó Barna i Anikó Félix (red.), *Modern Antisemitism in the Visegrád Countries* (Budapest: Tom Lantos Institute, 2017), <http://www.osservatorioantisemitismo.it/wp-content/uploads/2017/09/Modern_Antisemitism_in_the_Visegrad_countries_book_online.pdf>.

11 W 2016 r. w 23 państwach uczestniczących w OBWE odnotowano 1661 antysemickich incydentów, w tym 240 brutalnych ataków na osoby: zob. stronę internetową ODIHR służącą do zgłaszania przestępstw z nienawiści: <<http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime/anti-semitism?year=2016>>.

12 Report of the Inquiry Panel [Raport komisji śledczej] (Ottawa: Canadian Parliamentary Coalition to Combat Antisemitism, 2011), s. 40, <<http://www.cp-cca.ca/pdf/Report%20of%20The%20Inquiry%20Panel-CPCA.pdf>>.

13 Niniejszy przewodnik opiera się na istniejących wytycznych i zasobach dydaktycznych. Wykaz zasobów dotyczących antysemityzmu znajduje się w Załączniku 1.

Definiowanie antysemityzmu

Różne formy nienawiści wobec Żydów są od dawna plagą społeczną. Nienawiść ta ewoluowała na przestrzeni dziejów, przybierając formy religijne, etniczne, rasowo-biologiczne oraz polityczne. Antysemityzm przejawia się obecnie jako uprzedzenie – Żydzi spotykają się z wrogością i są traktowani jako nie-ludzie, jako grupa wyrzucona poza nawias. Jednostkowe przejawy tego uprzedzenia mogą być widoczne w postawach, w kulturze i różnych formach ekspresji. Antysemityzm może też przejawiać się w czynach: dyskryminacji, mobilizacji politycznej przeciw Żydom oraz przemocy zbiorowej lub stosowanej przez państwo¹⁴. Jednocześnie, paradoksalnie, w ideologiach antysemitycznych Żydów przedstawia się jako grupę wszechmocną, zamieszaną w spiski i dwulicową; efektem jest zmierzająca do eliminacji nienawiść wobec „Żydów”, których przedstawia się jako symbol czegoś, czym w rzeczywistości nie są¹⁵. W każdym przypadku antysemityzm wyrasta z historycznych zarzutów stawianych Żydom, dotyczących ich rzekomej przebiegłości, spiskowania, niemoralności, bogactwa, władzy i wrogości wobec innych. U źródeł tych zarzutów leżą tropy spopularyzowane w średniowiecznych tekstach religijnych.

W związku ze złożonym, a czasem wewnątrznie sprzecznym charakterem antysemityzmu definicja tego zjawiska nastęrcza szczególnych problemów. W celu dostarczenia wskazówek na temat tego, czym jest antysemityzm, Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA), który jest organizacją międzyrządową zrzeszającą 31 państw członkowskich, przyjął roboczą definicję antysemityzmu, w której stwierdza się:

Antysemityzm to pewien sposób postrzegania Żydów, który może być wyrażony jako nienawiść do Żydów. Retoryczne i fizyczne przejawy antysemityzmu kierowane są wobec Żydów lub osób niebędących Żydami oraz/lub ich mienia, wobec instytucji i obiektów religijnych społeczności żydowskich¹⁶.

Definicję tę przyjęły w 2017 r. rządy Austrii, Bułgarii, Niemiec, Rumunii i Zjednoczonego Królestwa, a w 2018 r. rządy Macedonii Północnej i Litwy. Wszystkie te państwa są członkami IHRA. W czerwcu 2017 r. Parlament Europejski przegłosował przyjęcie rezolucji wzywającej państwa członkowskie UE oraz ich instytucje do „przyjęcia i stosowania” roboczej definicji antysemityzmu sformułowanej przez IHRA¹⁷. Definicja ta nie została przyjęta przez OBWE ani UNESCO.

Zawiłości związane z definicją

Badania nad antysemityzmem od dawna wiążą się z debatami między naukowcami, praktykami w dziedzinie oświaty i uczestnikami debaty publicznej co do źródeł, etiologii, charakteru, zakresu oraz czasu występowania tego zjawiska. Jedną z poruszanych kwestii jest na przykład to, czy antysemityzm jest fenomenem wyjątkowym, czy też przejawem

14 Helen Fein (red.), *The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism* (Berlin: De Gruyter, 1987).

15 Zob. Gavin I. Langmuir, *Toward a Definition of Anti-Semitism* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1990), s. 311.

16 Posiedzenie plenarne IHRA w Bukareszcie, „Decision to Adopt a Non-legally Binding Working Definition of Antisemitism” [„Decyzja o przyjęciu niewiążącej prawnie definicji roboczej antysemityzmu”]. Informacje dostarczone przez rumuńskie przewodnictwo IHRA, 26 maja 2016 r. Definicja wraz z pewną liczbą przykładów znajduje się w Załączniku 4.

17 Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie walki z antysemityzmem (2017/2692(RSP)), 29 maja 2017 r., < <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B8-2017-0383+0+DOC+XML+Vo//PL>>.

szerszych koncepcji, takich jak rasizm czy ksenofobia. Kolejną jest to, czy jest problemem odwiecznym, czy też związanym z nowoczesnością. Inne dyskusje dotyczą tego, czy antysemityzm należy interpretować jako postawę, ideologię, patologię czy też pewien zbiór działań. Żydzi spotykają się w licznych kulturach z dyskryminacją i/lub wrogością od wielu stuleci, ale dyskusyjne jest, czy wszystkie te rodzaje animozji należy rozumieć jako przejawy tego samego podstawowego problemu.

Już sama etymologia terminu „antysemityzm” prowadzi do nieporozumień dotyczących tego, czy obejmuje on uprzedzenia wobec innych grup, które także określa się mianem „semickich”. Antysemityzm nie oznacza nienawiści wobec użytkowników języków semickich. W potocznym rozumieniu termin „antysemityzm” odnosi się wyłącznie do negatywnego postrzegania narodu żydowskiego, do działań wynikających z uprzedzeń lub nienawiści oraz do ideologii, które podtrzymują takie uprzedzenia bądź nienawiść¹⁸.

Toczy się również dyskusja na temat tego, czy dzisiejsze negatywne postawy wobec Żydów są przejawami „nowego antysemityzmu”, czy też raczej tymi samymi uprzedzeniami w nowym wydaniu. Antysemityzm w nowej lub współczesnej postaci może przejawiać się w kontekście dyskusji dotyczących sytuacji na Bliskim Wschodzie bądź przyjmować formy, które pojawiły się po Holokauście, takie jak negacjonizm i zniekształcanie prawdy historycznej o tym wydarzeniu.

Nauczyciele powinni dysponować wiedzą na temat tego, czym jest antysemityzm, i mieć świadomość, że prowadzone są debaty dotyczące jego złożonych aspektów. Przeciwdziałając antysemityzmowi poprzez edukację i w obrębie placówek oświatowych, osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki dostarczają wychowawcom niezbędnych podstaw do tworzenia instytucji sprzyjających kształceniu pokolenia obywateli, którzy są świadomi globalnych i lokalnych obaw oraz którzy podzielają wartości i przyjmują na siebie obowiązki związane z prawami człowieka, demokracją, a także globalnym obywatelstwem. Niniejsze wytyczne stanowią w związku z tym szerokie ramy edukacyjne mające na celu przeciwdziałanie antysemityzmowi w sposób uwzględniający potrzebę zapobiegania nietolerancji i dyskryminacji.

Co można osiągnąć dzięki edukacji?

- Kształcenie demokratycznie nastawionych i zdolnych do autorefleksji obywateli, myślących krytycznie oraz wystarczająco pewnych siebie, aby zbiorowo, w pokojowy sposób odrzucić antysemityzm, a także inne formy nietolerancji i dyskryminacji;
- Pomaganie osobom uczącym się w wykształceniu odporności na ekstremistyczne ideologie, w tym antysemicką propagandę, przez promowanie krytycznego myślenia, rozwijanie umiejętności korzystania z mediów i informacji oraz uświadomienie tym osobom funkcji i atrakcyjności teorii spiskowych;

¹⁸ Istnieją rozbieżne opinie na temat poprawnego zapisu słowa ‘antysemityzm’ w języku angielskim. W niniejszej publikacji przyjęliśmy zgodną z ogólnymi konwencjami języka angielskiego i terminologią używaną przez OBWE, angielską pisownię słowa z łącznikiem ([ang.] ‘anti-Semitism’). Niektóre instytucje nie używają łącznika, aby uniknąć wrażenia, że ‘antysemityzm’ jest skierowany przeciwko ‘semityzmowi’ lub przeciwko osobom posługującym się językami semickimi. Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA) wydał oświadczenie na ten temat. Tekst oświadczenia znajduje się na stronie Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście <<https://www.holocaustremembrance.com/node/195>>.

- Dostarczenie osobom uczącym się wiedzy umożliwiającej rozpoznawanie antysemityzmu oraz tendencyjnych lub pełnych uprzedzeń przekazów, a także podnoszenie ich świadomości na temat form, przejawów i skutków antysemityzmu, z jakimi borykają się Żydzi i społeczności żydowskie; oraz
- Zapewnienie, aby placówki oświatowe posiadały narzędzia umożliwiające przeciwdziałanie występowaniu antysemityzmu w edukacji, oraz budowanie wśród praktyków wiedzy na temat tego, na co należy reagować i jak można skutecznie reagować w salach lekcyjnych oraz innych środowiskach edukacyjnych.

Dlaczego potrzebne są wytyczne edukacyjne?

Niemal 30 lat temu państwa uczestniczące w OBWE uznały, że skuteczna edukacja w zakresie praw człowieka przyczynia się do zwalczania nietolerancji, uprzedzeń religijnych, rasowych i etnicznych oraz nienawiści, w tym wobec Romów, a także ksenofobii i antysemityzmu¹⁹. Jednak ze względu na złożony charakter antysemickich uprzedzeń osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki i inne zainteresowane strony z sektora edukacji mają ograniczony dostęp do wskazówek dydaktycznych dotyczących sposobów przeciwdziałania antysemityzmowi i zapobiegania mu w edukacji. Niniejsze wytyczne opracowane przez ODIHR i UNESCO wypełniają tę lukę, szczegółowo określając, co mogą i powinni robić w praktyce rządowi decydenci oraz liderzy w dziedzinie edukacji, aby edukacja okazała się skutecznym narzędziem w walce z antysemityzmem.

Międzynarodowe oraz międzyrządowe dokumenty i deklaracje dotyczące zapobiegania antysemityzmowi poprzez edukację

Rezolucja Parlamentu Europejskiego 2017/2692(RSP) w sprawie walki z antysemityzmem, 1 czerwca 2017 r.

Deklaracja Rady Ministerialnej OBWE nr 8/14, „Declaration on Enhancing Efforts to Combat Anti-Semitism” [„Deklaracja w sprawie wzmożenia wysiłków na rzecz zwalczania antysemityzmu”], Bazylea, 5 grudnia 2014 r.

Decyzja Rady Ministerialnej OBWE nr 10/05, „Tolerance and Non-discrimination: Promoting Mutual Respect and Understanding” [„Tolerancja i niedyskryminacja: promowanie wzajemnego szacunku i zrozumienia”], Lublana, 6 grudnia 2005 r.

OBWE, „Berlin Declaration” [„Deklaracja berlińska”], wnioski bułgarskiego przewodnictwa OBWE, 29 kwietnia 2004 r.

Decyzja Rady Ministerialnej OBWE nr 4/03, „Tolerance and Non-discrimination” [„Tolerancja i niedyskryminacja”], Maastricht, 2 grudnia 2003 r.

UNESCO, 1974 Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms [Rekomendacja z 1974 r. w sprawie wychowania na rzecz międzynarodowego zrozumienia, współpracy i pokoju oraz wychowania na rzecz praw człowieka i podstawowych wolności], 19 listopada 1974 r.

¹⁹ Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE [„Dokument spotkania moskiewskiego Konferencji w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE”] (Moskwa, 3 października 1991 r.) („dokument moskiewski”), pkt 42.2.

UNESCO Executive Board Decision 197 EX/Decision 46 on UNESCO's role in promoting education as a tool to prevent violent extremism [Decyzja 197 EX/46 Rady Wykonawczej UNESCO w sprawie roli UNESCO w promowaniu edukacji jako narzędzia zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi], 23 listopada 2016 r.

Niniejsze wytyczne, choć koncentrują się w szczególności na antysemityzmie, zostały starannie sformułowane w oparciu o istniejące ogólniejsze ramy edukacji w zakresie praw człowieka i globalnego obywatelstwa oraz stanowią ich uzupełnienie:

- Wnoszą one wkład w realizację mandatu ODIHR polegającego na udzielaniu pomocy państwom uczestniczącym w podejmowanych przez nie wysiłkach na rzecz **zwalczania nietolerancji i dyskryminacji**. OBWE wielokrotnie wzywała do promowania w państwach uczestniczących programów edukacyjnych, aby zwiększyć świadomość znaczenia wzajemnego szacunku i zrozumienia wśród młodych ludzi. W zobowiązaniach OBWE zawarto zachętę do prowadzenia edukacji na temat antysemityzmu, która zapewni systematyczne podejście, w tym opracowania programów nauczania uwzględniających współczesne formy antysemityzmu w państwach uczestniczących²⁰.
- Przyczyniają się one do realizacji mandatu UNESCO dotyczącego **promowania edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa**, która jest jednym ze strategicznych obszarów działania sektora UNESCO ds. edukacji i przyczynia się do osiągnięcia 4. celu ONZ w zakresie zrównoważonego rozwoju (pkt. 4.7). Globalne obywatelstwo oznacza świadomość przynależności do globalnej wspólnoty i wspólne człowieczeństwo, w ramach którego okazujemy sobie solidarność i mamy poczucie zbiorowej tożsamości, a także wspólnej odpowiedzialności na poziomie globalnym. Edukacja na rzecz globalnego obywatelstwa ma na celu wpojenie osobom uczącym się w każdym wieku wartości, wiedzy i umiejętności, które opierają się na prawach człowieka, sprawiedliwości społecznej, różnorodności, równości płci oraz ochronie środowiska naturalnego, a także przyczyniają się do ich poszanowania²¹.
- Uzupełniają one wysiłki na rzecz **zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi poprzez edukację**²². Różne ekstremistyczne ideologie odwołujące się do przemocy, których celem jest przyciągnięcie młodych ludzi, bazują na antysemitycznym przesłaniu. Do młodych ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji docierają, zwłaszcza za pośrednictwem Internetu i mediów społecznościowych, grupy brutalnych ekstremistów, co zagraża bezpieczeństwu i prawom podstawowym wszystkich obywateli. W niniejszych wytycznych znajdują się zalecenia dotyczące polityki, która pomoże nauczycielom i uczniom zacząć myśleć krytycznie, zbadać i zakwestionować zasadność oraz

20 ODIHR opracował zestaw zasobów i programów mających na celu podnoszenie świadomości na temat dyskryminacji, przestępstw z nienawiści, antysemityzmu oraz innych form nietolerancji, w tym skierowanych przeciwko muzułmanom, chrześcijanom i przedstawicielom innych religii lub wyznań. Dodatkowe informacje znajdują się na stronie OBWE pod adresem <<http://www.osce.org/tolerance-and-nondiscrimination>>.

21 Dodatkowe informacje oraz publikacje na temat edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa znajdują się na stronie UNESCO pod adresem <<https://en.unesco.org/gced>>.

22 Dodatkowe informacje na temat działań UNESCO i OBWE mających na celu zapobieganie brutalnemu ekstremizmowi i radykalizacji, które prowadzą do terroryzmu, można znaleźć na stronie internetowej UNESCO pod adresem <<https://en.unesco.org/preventing-violent-extremism>>, a w przypadku OBWE na stronie internetowej OBWE pod adresem <<http://www.osce.org/secretariat/107807>>.

atrakcyjność poglądów antysemitycznych, uodpornić się na antysemityczną narrację ekstremistów oraz stać się krytycznymi, świadomymi i zaangażowanymi obywatelami. Wnoszą one bezpośrednio wkład w realizację planu działania Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi („United Nations Secretary-General’s Plan of Action to Prevent Violent Extremism”) (2015)²³ oraz decyzji Rady Wykonawczej UNESCO nr 197 EX/46 w sprawie promowania edukacji, jako narzędzia zapobiegającego brutalnemu ekstremizmowi, w tym za pośrednictwem programów edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa opartych na prawach człowieka. W tym samym duchu wytyczne stanowią również odpowiedź na deklarację ministerialną OBWE z 2015 r. w sprawie zapobiegania oraz przeciwdziałania brutalnemu ekstremizmowi i radykalizacji, które prowadzą do terroryzmu²⁴.

Antysemityzm jest zjawiskiem globalnym – jest on obecny w krajach na całym świecie, także w tych, w których Żydzi już nie stanowią lub nigdy nie stanowili znaczącej mniejszości. Często stanowi on element ekstremistycznych ideologii o globalnym zasięgu, zwłaszcza rozprzestrzenianych za pośrednictwem Internetu, a więc stanowi zagrożenie nie tylko lokalne, ale także ogólnosiwiatowe. Chociaż wytyczne są dostosowane do potrzeb państw uczestniczących w OBWE, zasady oraz zalecenia zawarte w niniejszym przewodniku mają zastosowanie w różnych kontekstach i we wszystkich regionach.

Oprócz osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki niniejsze wytyczne mogą okazać się przydatne dla innych specjalistów, w tym urzędników zajmujących się prawami człowieka, nauczycieli, wychowawców i osób szkolących nauczycieli, stowarzyszeń zawodowych oraz pracowników organizacji pozarządowych. Wytyczne te są szczególnie użyteczne w szkolnictwie średnim, ale odnoszą się również do pewnych aspektów szkolnictwa wyższego.

Struktura przewodnika

W Sekcji 2 następującej po wprowadzeniu omówiono złożony charakter współczesnego antysemityzmu: jego przejawy, cechy, wpływ itp. W Sekcji 3 ogólnie opisano zasady profilaktyki oraz cele dydaktyczne w zakresie uodporniania osób uczących się na ideologie i przekazy antysemityczne. W Sekcji 4 opisano główne obszary działania i przedstawiono wytyczne dotyczące polityki, praktyk i zasad pedagogicznych dotyczących wprowadzania edukacji na temat antysemityzmu do systemu oświatowego. Wreszcie, w Sekcji 5 zawarto wytyczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki dotyczące sposobów radzenia sobie z antysemityzmem w placówkach oświatowych, co stanowi warunek wstępny nauki, a także ochrony i obrony praw człowieka przysługujących uczniom.

²³ Decyzja państw członkowskich UNESCO nr 197/EX 46 (2015).

²⁴ Deklaracja Rady Ministerialnej OBWE nr 4/15, „Declaration on Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization That Lead to Terrorism” [„Deklaracja w sprawie zapobiegania i przeciwdziałania brutalnemu ekstremizmowi i radykalizacji, które prowadzą do terroryzmu”], Belgrad, 4 grudnia 2015 r., <<http://www.osce.org/cio/208216?download=true>>.

2. ROZUMIENIE ANTYSEMITYZMU

2.1. Wpływ antysemityzmu

Antysemityzm stanowi (różniące się co do stopnia) zagrożenie we wszystkich społeczeństwach, a także wskaźnik szerszych problemów społecznych. Występuje on niezależnie od wielkości społeczności żydowskiej lub jej obecności. Antysemickie nękanie, przemoc lub dyskryminacja są kierowane przeciwko Żydom i osobom postrzeganym jako Żydzi w społeczeństwie. Zjawiska te występują także w Internecie, w tym w mediach społecznościowych. Instytucje żydowskie, w tym synagogi, szkoły i cmentarze, są też celem przemocy oraz aktów wandalizmu. Ponadto w ostatnich latach osoby, grupy lub mienie postrzegane jako żydowskie bądź związane ze społecznością żydowską bywają czasem reinterpretowane jako symbole państwa Izrael i jego polityki. Ta reinterpretacja prowadzi do tego, że stają się one celem ataków i/lub dyskryminacji, często o podłożu antysemickim.

Przestępstwa z nienawiści i groźby o podłożu antysemickim wywierają wpływ na ofiary konkretnych ataków, ale mają też trwałe skutki dla życia codziennego poszczególnych Żydów i społeczności żydowskich, a także dla przysługujących im praw człowieka²⁵:

- Osoby pochodzenia żydowskiego mogą obawiać się brać udział w nabożeństwach, wchodzić do synagog lub nosić wyróżniające religijne stroje lub symbole²⁶, co negatywnie wpływa na prawo jednostek i społeczności do manifestowania swojego wyznania lub przekonań;
- Osoby pochodzenia żydowskiego mogą powstrzymać się od publicznego identyfikowania się jako Żydzi, wyrażania swojej tożsamości kulturowej lub uczestniczenia w żydowskich wydarzeniach kulturalnych, co może w praktyce skutkować wykluczeniem Żydów z życia publicznego²⁷;
- Osoby pochodzenia żydowskiego mogą stosować autocenzurę w szkole, w miejscu pracy, w Internecie lub w kontaktach towarzyskich, a tym samym nie korzystać z prawa do wolności wypowiedzi zwłaszcza, jeżeli wyrażają empatię lub poparcie dla Izraela;
- Przemoc antysemicka lub obawa przed nią zmusza szkoły żydowskie i ośrodki młodzieżowe w niektórych krajach do przedsięwzięcia rygorystycznych środków bezpieczeństwa, co często skutkuje obciążeniami finansowymi ponoszonymi przez same instytucje żydowskie, a nie przez rządy, zmniejszając środki dostępne na działalność religijną, kulturalną i edukacyjną.

25 *Understanding Anti-Semitic Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Jewish Communities: A Practical Guide* [Zrozumienie antysemickich przestępstw z nienawiści i zapewnienie bezpieczeństwa społecznościom żydowskim. Praktyczny przewodnik] (Warszawa: OBWE/ODIHR, 2017), <<http://www.osce.org/odihr/317166?download=true>>.

26 W 2014 r. państwa uczestniczące w OBWE podkreśliły w dyskusjach swoje głębokie zaniepokojenie sprawozdaniami, które wskazują, że osoby pochodzenia żydowskiego nie czują się już bezpiecznie, wyrażając w widoczny sposób swoją religię i publicznie identyfikując się jako Żydzi w niektórych częściach regionu OBWE. Zob. „Swiss OSCE Chairmanship conclusions” [„Wnioski ze szwajcarskiego przewodnictwa OBWE”], wydarzenie upamiętniające 10. rocznicę berlińskiej konferencji OBWE w sprawie antysemityzmu, Berlin, 12–13 listopada 2014 r., <<http://www.osce.org/odihr/126710?download=true>>, *op. cit.*, przypis 8.

27 Badania wykazały, że kobiety pochodzenia żydowskiego są bardziej skłonne (55%) niż mężczyźni (50%) unikać publicznego ujawniania swojej tożsamości, ponieważ czują się zagrożone. Zob. Graham, D. i Boyd, J., „Understanding more about antisemitic hate crime: Do the experiences, perceptions and behaviours of European Jews vary by gender, age and religiosity?”, Institute for Jewish Policy Research, 2017. Badanie to zostało przeprowadzone w odpowiedzi na wniosek ODIHR i sfinansowane przez ODIHR. Informacje dotyczą okresu 2008–2012.

Antysemityzm ma również wpływ na ogół społeczeństwa. Szerzący się bez sprzeciwu antysemityzm skutkuje wśród młodzieży i ogólnie społeczeństwa przekonaniem, że żywienie uprzedzeń wobec określonych grup ludzi i ich aktywna dyskryminacja, a nawet ataki na te grupy są dopuszczalne. Jak jednoznacznie dowodzi historia, z przekonania takiego wynikają zarówno bezpośrednie, jak i długoterminowe zagrożenia dla ogólnego bezpieczeństwa. Rządy i osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki muszą zdać sobie sprawę z zagrożeń powodowanych beczynonością, gdyż to w ich mocy leży zminimalizowanie takich niebezpieczeństw.

2.2. Charakterystyka

Antysemickie stereotypy i zniesławiające przesłania

Antysemityzm nadal występuje na całym świecie zarówno w jawny, jak i w ukryty sposób, mimo że został on oficjalnie odrzucony przez organy i władze międzynarodowe, regionalne oraz krajowe. Nieustannie tworzy on nowe stereotypy, zniesławiające przesłania i obrazy, a stare ponownie wykorzystuje w nowych postaciach. Uprzedzenia antysemickie bywają często wyrażane (choć w pewnych przypadkach w różnym czasie i przez różnych ludzi) w sposób wewnętrznie sprzeczny: Żydzi są krytykowani zarówno za wykorzenienie (kosmopolityzm), jak i ciasny komunitaryzm. Podobnie łączone bywają niemożliwe do pogodzenia elementy dyskursu: Żydzi są przedstawiani zarazem jako wszechpotężni, jak i podludzie.

Tradycyjne antysemickie stereotypy dają się dostrzec w antysemickich atakach – motywuja one takie zachowania lub im towarzyszą. Mogą to być m.in. stwierdzenia, że „Żydzi” są bogaci i chciwi, że spiskują, aby rządzić światem, bądź też, że „Żydzi” zabili Jezusa. Antysemickie oszczerstwa często przyjmują postać wiary w teorie spiskowe. Na przykład zarówno na lewicy, jak i na prawicy można znaleźć ludzi, którzy twierdzą wbrew faktom, jakoby to Żydzi zaplanowali ataki terrorystyczne w Stanach Zjednoczonych 11 września 2001 r. Ostatnio pojawiły się nowe teorie spiskowe, które fałszywie obwiniają Żydów za europejski kryzys uchodźczy²⁸.

Aby wychowawcy mogli skutecznie reagować na antysemickie stereotypy i błędne wyobrażenia, muszą być w stanie zidentyfikować je w różnych formach oraz zrozumieć, w jaki sposób te fałszerstwa ewoluowały z czasem. Wykaz wzajemnie powiązanych tropów i memów, który ma charakter ilustracyjny i nie jest wyczerpujący, zamieszczono w Załączniku 2.

Teorie spiskowe

Teorie spiskowe stanowią próbę wyjaśnienia niepokojących wydarzeń jako wyniku działań niewielkiej, lecz potężnej grupy ludzi, którzy współpracują w celu realizacji nikczemnych zamiarów. Takie modele objaśniające wiążą się z odrzuceniem ogólnie przyjętych wersji wydarzeń, a oficjalne wersje wydarzeń są czasami uważane za kolejny dowód spisku. Teorie spiskowe karmią się nieufnością do istniejących instytucji i procesów oraz są

28 Péter Kerekó i in., 'Migrant Invasion' as a Trojan Horseshoe, w: Péter Kerekó i in. (red.), Trust within Europe (Budapest: Political Capital, 2015), s. 63–72, <http://www.politicalcapital.hu/wp-content/uploads/PC_OSI-FE_Trust_Within_Europe_web.pdf>.

często skierowane przeciwko grupom kojarzonym z negatywnymi stereotypami, w tym Żydom, zwłaszcza w okresach niepokojów społecznych²⁹.

Żydzi są od dawien dawna grupą wskazywaną w teoriach spiskowych. W wielu ich wersjach „Żydzi” lub „syjoniści” tworzą potężną globalną koterię, która w złych celach manipuluje rządem, mediami, bankami, branżą rozrywkową oraz innymi instytucjami. Wiele teorii spiskowych zostało zainspirowanych przez *Protokoły mędrców Syjonu* – jedno z najbardziej rozpowszechnionych fałszerstw w historii, które miało rzekomo stanowić opis żydowskiego planu przejęcia władzy nad światem. Nazistowskie ludobójstwo Żydów w Europie w czasie II wojny światowej było częściowo rezultatem teorii spiskowej o żydowskiej potędze.

Mit globalnego spisku żydowskiego znajduje echo we współczesnych opiniach na temat rzekomej nadreprezentacji osób pochodzenia żydowskiego w różnych sektorach społecznych i gospodarczych bądź na temat wpływu Żydów na instytucje. Przejawia on się też w oskarżeniach, że naród żydowski jest odpowiedzialny za wszystkie wojny i praktycznie wszystkie katastrofy, jak na przykład wojny w Zatoce Perskiej czy wzrost wpływu posługujących się przemocą grup ekstremistów na Bliskim Wschodzie.

W ostatnich latach Internet zwiększył zasięg teorii spiskowych, w tym antysemitycznych, i nadal im pozory legitymizacji. Mnóstwo stron internetowych i kont w mediach społecznościowych zapewnia platformę do negowania Holokaustu.

2.3. Współczesne odmiany

W ostatnich latach pojawiły się znaczące nowe warianty antysemityzmu głoszone na skrajnej lewicy lub skrajnej prawicy. Jeszcze inna odmiana antysemityzmu jest kojarzona z radykalnymi grupami religijnymi.

Negacjonizm i zniekształcanie prawdy historycznej o Holokauście³⁰

Negacjoniści Holokaustu wykorzystują antysemityczne idee i wzmacniają je³¹. Negacjonizm i zniekształcanie prawdy historycznej o Holokauście bywają promowane przez rządy lub ugrupowania ekstremistyczne. Negowanie Holokaustu opiera się na założeniu, że Żydzi dokonali mistyfikacji na światową skalę. Jest ono sprzeczne z wiedzą historyczną i obraża pamięć o ofiarach Holokaustu, raniąc też ich rodziny i potomków.

- **Pseudonauka:** Negowanie Holokaustu to oparte na pseudonaukowych podstawach kwestionowanie dobrze udokumentowanego, dokonanego przez narodowych socjalistów ludobójstwa Żydów podczas II wojny światowej.
- **Zniekształcanie prawdy historycznej:** Celowe zniekształcanie prawdy historycznej oraz odmowa uznania skali prześladowania Żydów przez narodowych socjalistów i ich współpracowników w czasie II wojny światowej.

29 M. Abalakina-Paap, W. Stephan, T. Craig i W. L. Gregory, *Beliefs in conspiracies*, „Political Psychology”, Vol. 20, No. 3, 1999, s. 637–647.

30 Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych potępiło negowanie Holokaustu w rezolucji A/RES/61/255 z dnia 26 stycznia 2007 r., <<http://www.un.org/en/holocaustremembrance/docs/res61.shtml>>.

31 Alvin Rosenfeld, *The End of the Holocaust* (Bloomington: Indiana University Press, 2011), s. 238–270.

- **Objaw ekstremizmu:** Negowanie Holokaustu może być objawem kontaktu z ekstremistycznymi ideami lub zaangażowania w działania ekstremistyczne.

U podstaw negacji Holokaustu leży kłamliwe twierdzenie, jakoby Żydzi z całego świata zawiązali globalny spisek, aby realizować swoje nikczemne zamiary. Na przykład niektórzy negacjoniści Holokaustu oskarżają Żydów o przeprowadzenie Holokaustu w celu uzyskania reparacji. Niektóre grupy negacjonistów dodają, że żydowskie kłamstwa na temat Holokaustu wzmacniają poparcie Zachodu dla państwa Izrael³². Mogą oni otwarcie zaprzeczać faktom dotyczącym Holokaustu lub w subtelniejszy sposób zniekształcać prawdę o dobrze znanych wydarzeniach³³. Na przykład czasami, gdy Holokaust nie jest obszernie omawiany w ramach szkolnego programu nauczania, młodzi ludzie mogą zniekształcać jego historię wskutek niezajomości wydarzeń historycznych lub też negować sam fakt jego zajścia, co może wynikać z młodzieńczej prowokacji bądź chęci odrzucenia ustalonej wersji wydarzeń. Niezależnie od tego, co kryje się za negacjonizmem i zniekształcaniem prawdy historycznej o Holokauście, często towarzyszą temu klasyczne motywy antysemityczne, takie jak oskarżenia o chciwość, władzę nad światem, dwulicowość i przestępczość, bądź też negowanie Holokaustu i zniekształcanie jego historii służy promowaniu takich oskarżeń.

32 *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators* (Warszawa i Jerusalem: ODIHR i Yad Vashem, 2007), <<http://www.osce.org/odihr/29890?download=true>>, s. 25.

33 Niektórzy autorzy wskazują na nową formę „dejudaicacji” Holokaustu w praktyce dydaktycznej i upamiętnieniu – w tym przypadku nie zaprzecza się bezpośrednio faktom historycznym, ale umniejsza się skalę prześladowań ludności żydowskiej przez nazistowskie Niemcy i ich sojuszników. „Nauczyciele i wychowawcy, którzy ucząc o Holokauście nie wskazują [że naziści pragnęli zabić wszystkich Żydów mieszkających w Europie] ani nie zaznaczają, że Żydzi byli traktowani odmiennie jako ofiary nazizmu, marginalizują żydowskie doświadczenie Holokaustu. Taka interpretacja Holokaustu wywiera wpływ na ich pedagogikę i praktykę nauczania oraz może zniekształcać obraz Holokaustu w oczach uczniów”. Zob. P. Cowan i H. Maitles, *Understanding and Teaching Holocaust Education* (London: SAGE, 2017), s. 143–144.

W 2013 r. państwa członkowskie Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście uzgodniły roboczą definicję negacjonizmu i zniekształcania prawdy historycznej o Holokauście³⁴:

„Negacjonizm to propagandowy dyskurs, który neguje rzeczywistość historyczną oraz zakres Holokaustu (Szoa), czyli eksterminacji Żydów przez nazistów i ich współpracowników podczas II wojny światowej. Negacjonizm odnosi się w szczególności do wszelkich prób twierdzenia, że Holokaust (Szoa) w ogóle się nie wydarzył.

Negacjonizm może obejmować publiczne negowanie lub poddawanie w wątpliwość stosowania podstawowych metod zagłady (np. komór gazowych, masowych rozstrzelań, głodzenia i torturowania) lub zamiaru dokonania ludobójstwa na narodzie żydowskim.

Negacjonizm w swych różnych formach jest przejawem antysemityzmu. Usiłowanie zaprzeczenia ludobójstwa Żydów jest próbą oczyszczenia narodowego socjalizmu i antysemityzmu z winy i odpowiedzialności za ludobójstwo na narodzie żydowskim. Formą negacjonizmu jest również obwinianie Żydów za wyolbrzymianie lub wymyślenie Zagłady dla celów politycznych lub finansowych, jak gdyby była ona wynikiem żydowskiego spisku. W tym przypadku celem negacjonizmu jest przerzucenie odpowiedzialności na Żydów i ponowna legitymizacja antysemityzmu.

Celem negacjonizmu często bywa rehabilitacja otwartego antysemityzmu oraz promowanie ideologii politycznych i tworzenie warunków, które sprzyjają zaistnieniu takiego samego zdarzenia, jakiemu negacjonizm zaprzecza.”

Wtórny antysemityzm

W niektórych krajach proces przyjmowania Holokaustu do wiadomości poskutkował zjawiskiem, które określa się mianem „wtórnego antysemityzmu”. Chodzi o pogląd, że sama obecność Żydów przypomina innym o Holokauście, a tym samym wywołuje w nich poczucie winy, za co obwinia się Żydów³⁵. Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej wyjaśnia, że wtórny antysemityzm jest odzwierciedleniem zmian społecznych, do jakich doszło po II wojnie światowej:

Po wojnie nastąpiła zmiana w sposobie publicznego wyrażania antysemityzmu. Jawne przejawy antysemityzmu zaczęły na ogół być postrzegane i traktowane jako społecznie niedopuszczalne oraz podlegające karaniu z mocy prawa, przez co zostały zepchnięte na margines społeczny, pojawiło się natomiast zjawisko znane jako „wtórny antysemityzm”. Bazuje on na dawniejszych, otwarcie antysemickich stereotypach, a typowe twierdzenie zaliczane do wtórnego antysemityzmu brzmi na przykład tak, że „Żydzi” manipulują Niemcami lub Austriakami, wykorzystując ich poczucie winy za II wojnę światową. Charakterystyczną cechą wszystkich form wtórnego antysemityzmu jest to, że wykorzystuje on odniesienia do Holokaustu i pozwala mówcom pośrednio wyrażać antysemickie

34 Pełna definicja znajduje się w Załączniku 4. Robocza definicja negacjonizmu i zniekształcania prawdy historycznej o Holokauście IHRA z 26 maja 2016 r.: <<https://www.holocaustremembrance.com/working-definition-holocaust-denial-and-distortion>>, wersja polska: www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/ihra_final_working_definition_of_holocaust_denial_and_distortion_polish_translation.pdf

35 P. Schönbach, *Reaktionen auf die antisemitische Welle im Winter 1959/60* (Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt, 1961), s. 80.

postawy. Antysemityzm może na przykład znajdować wyraz w negowaniu i/lub trywializowaniu Holokaustu³⁶.

Sytuacja na Bliskim Wschodzie jako usprawiedliwienie dla aktów antysemityzmu

Na posiedzeniu Rady Ministerialnej w Bazylei w 2014 r. państwa uczestniczące w OBWE jednoznacznie zadeklarowały, że wydarzenia międzynarodowe, w tym zachodzące na Bliskim Wschodzie, nie mogą w żadnym razie być usprawiedliwieniem dla antysemityzmu³⁷. Sytuacja na Bliskim Wschodzie jest niemniej nadal wykorzystywana jako pretekst do wyrażania antysemickich przekonań. W tym kontekście w sierpniu 2017 r. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych António Guterres oświadczył, że „wyrażanie [...] pragnienia zniszczenia państwa Izrael jest niedopuszczalną formą współczesnego antysemityzmu”³⁸. Prawdopodobieństwo takich incydentów może się zwiększać w okresach wzrostu napięć w regionie.

Ważne jest, aby wychowawcy rozumieli, że krytyka Izraela może w niektórych przypadkach wynikać z antysemickich założeń i przekonań, które są w prosty sposób przekładane na kontekst syjonizmu, Izraela oraz konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Świadczą o tym antysemickie hasła, obelgi, a niekiedy również próby fizycznego zastraszania towarzyszące takim aktom. Obciążanie pojedynczych osób pochodzenia żydowskiego lub zbiorowo Żydów odpowiedzialnością za sytuację na Bliskim Wschodzie bądź wykluczanie osób wyłącznie na podstawie ich żydowskiej tożsamości jest antysemityzmem. Najważniejszą przyczyną tych przejawów antysemityzmu jest rozpowszechniana w Internecie antysemicka propaganda.

W kontekście dyskusji o wydarzeniach międzynarodowych, w tym na Bliskim Wschodzie, należy przypomnieć, że państwa uczestniczące w OBWE wielokrotnie potwierdziły prawo do pokojowych zgromadzeń, oraz że wolność słowa jest podstawowym prawem człowieka i fundamentalnym elementem demokratycznego społeczeństwa.

Przejawy antysemityzmu w Internecie

Platformy mediów społecznościowych stały się ważnymi narzędziami dla tych, którzy chcą nękać Żydów, rozpowszechniać dezinformację lub nienawiść. Odgrywają one istotną rolę w szerzeniu teorii spiskowych, mogąc przez to również negatywnie wpływać na skuteczność wysiłków na rzecz obrony praw człowieka i wartości demokratycznych.

W corocznym raporcie zatytułowanym „Digital Terrorism and Hate” [„Cyfrowy terroryzm i nienawiść”] opublikowanym w 2017 r. przez Centrum Szymona Wiesenthala zidentyfikowano 24 antysemickie gry dostępne w Internecie, a także antysemityzm i nawoływanie do nienawiści na platformach społecznościowych i blogach, w aplikacjach do przesyłania wiadomości, na forach dyskusyjnych, w kanałach wideo i innych mediach

36 *Antisemitism: Summary overview of the data available in the European Union 2003–2013* (Vienna: European Agency for Fundamental Rights, 2014), s. 3, <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014_antisemitism-update-2003-2013_web.pdf>.

37 Zob. Deklarację Rady Ministerialnej OBWE nr 8/14, „Declaration on Enhancing Efforts to Combat Anti-Semitism” [„Deklaracja w sprawie wzmocnienia wysiłków na rzecz zwalczania antysemityzmu”], Bazylea, 5 grudnia 2014 r., <<http://www.osce.org/cio/130556?download=true>>, *op. cit.*, przypis 8.

38 Sekretarz Generalny ONZ, uwagi Sekretarza Generalnego dla mediów podczas spotkania z premierem Izraela Benjaminem Netaniahu, 28 sierpnia 2017 r., <<https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2017-08-28/secretary-general%E2%80%99s-remarks-media-prime-minister-benjamin>>.

internetowych³⁹. Podobnie w raporcie Światowego Kongresu Żydów ujawniono, że w 2016 r. w mediach społecznościowych codziennie pojawiało się 1000 nowych antysemitycznych postów⁴⁰. Jako że w postach takich często atakowane są znane osobistości oraz celebryci, istnieje duże prawdopodobieństwo, że uczniowie zetkną się w Internecie z antysemityzmem i nawoływaniem do nienawiści. Antysemityzm bywa niekiedy wyrażany za pośrednictwem symboli w postach w mediach społecznościowych, pseudonimach użytkowników Twittera, blogach i wątkach dyskusji (zob. Załącznik 5).

W 2016 r. Komisja Europejska i cztery duże platformy mediów społecznościowych ogłosiły kodeks postępowania dotyczący zwalczania nielegalnego nawoływania do nienawiści w Internecie. Zawierał on szereg zobowiązań ze strony Facebooka, Twittera, YouTube i Microsoftu odnoszących się do walki z rozpowszechnianiem takich treści w Europie⁴¹. Ważne będzie monitorowanie jego wpływu na skalę antysemitycznego nawoływania do nienawiści w Internecie.

39 *Digital Terrorism and Hate*, Simon Wiesenthal Center, 2017, <digitalhate.net/>.

40 *The Rise of Anti-Semitism on Social Media: Summary of 2016* (New York i Tel-Aviv: World Jewish Congress and Vigo Social Intelligence, 2017), s. 15.

41 Dodatkowe informacje: zob. „Komisja Europejska i przedsiębiorstwa z branży IT ogłaszają kodeks postępowania dotyczący nielegalnego nawoływania do nienawiści w Internecie”, komunikat prasowy Komisji Europejskiej, 31 maja 2016 r., <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1937_pl.htm>.

3.

**ZAPOBIEGANIE
ANTYSEMITYZMOWI
POPRAZ EDUKACJĘ:
ZASADY PRZEWODNIE**

W Konwencji UNESCO w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty zakazuje się dyskryminacji w oświacie, a także wzywa się do ukierunkowania oświaty na „ugruntowanie poszanowania praw człowieka i podstawowych swobód”, wskazując zarazem, że powinna ona „sprzyjać wzajemnemu rozumieniu, tolerancji i przyjaźni między wszystkimi narodami, grupami rasowymi i wyznaniowymi”⁴². Podobnie państwa uczestniczące w OBWE uznały znaczenie kompleksowego podejścia do walki z nietolerancją, w tym także antysemityzmem⁴³. Podejście edukacyjne do antysemityzmu powinno być elementem szerszego podejścia do zwalczania wszelkich form nienawiści, dyskryminacji i nietolerancji.

Chociaż kontekst antysemityzmu różni się w poszczególnych społecznościach, miastach, państwach, regionach i instytucjach, a nawet w poszczególnych klasach w obrębie szkół, podstawowe zasady i praktyki edukacyjne służące skutecznemu zmierzeniu się z tym złożonym wyzwaniem są takie same. Są to:

1. Zastosowanie podejścia do edukacji opartego na prawach człowieka;
2. Uodpornianie uczniów i unikanie pogarszania problemu;
3. Promowanie wśród uczniów krytycznego myślenia, umiejętności autorefleksji oraz zdolności do zajmowania się złożonymi kwestiami i ich rozwiązywania;
4. Włączenie perspektywy płci w celu ujawnienia uprzedzeń; oraz
5. Wzmocnienie komplementarności z innymi obszarami i ramami edukacyjnymi, w szczególności edukacją na rzecz globalnego obywatelstwa.

3.1. Zastosowanie podejścia opartego na prawach człowieka

Ramy

Podejście oparte na prawach człowieka stanowi ramy koncepcyjne bazujące na powszechnie uznanych standardach praw człowieka. Jest ono ukierunkowane na stworzenie społeczeństwa, które szanuje i chroni prawa człowieka wszystkich ludzi oraz zapewnia ich realizację. Podejście to wiąże się z uznaniem, że idee leżące u podłoża antysemityzmu sprzeciwiają się podstawowym zasadom praw człowieka, podważają je oraz naruszają. Dlatego też podejście do edukacji oparte na prawach człowieka musi wiązać się z wysiłkami na rzecz wyeliminowania przejawów antysemityzmu i ochrony godności wszystkich ludzi⁴⁴.

42 UNESCO, Convention against Discrimination in Education [Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty], Paris, 1960, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132598e.pdf>> [wersja polska: <http://libr.sejm.gov.pl/teko1/txt/onz/1960.html>].

43 Decyzja Rady Ministerialnej OBWE nr 10/07, „Tolerance and Non-discrimination: Promoting Mutual Respect and Understanding” [„Tolerancja i niedyskryminacja: promowanie wzajemnego szacunku i zrozumienia”], Madryt, 30 listopada 2007 r., <<http://www.osce.org/mc/29452?download=true>>.

44 *Understanding Anti-Semitic Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Jewish Communities: A Practical Guide* [Zrozumienie antysemitycznych przestępstw z nienawiści i zapewnienie bezpieczeństwa społecznościom żydowskim. Praktyczny przewodnik] (Warszawa: OBWE/ODIHR, 2017), s. 8; D. Graham i J. Boyd, „Understanding Antisemitic Hate Crime: Do the Experiences, Perceptions and Behaviours of Jews Vary by Gender, Age and Religiosity?”, Institute for Jewish Policy Research, 2017, <<http://www.osce.org/odihr/320021>>.

Wykorzystanie edukacji dotyczącej praw człowieka jako podejścia do walki z antysemityzmem obejmuje edukację o prawach człowieka, *poprzez* prawa człowieka i *na rzecz* praw człowieka:

Edukacja o prawach człowieka: wpojenie uczniom wiedzy o ich prawach, w tym prawie do informacji (z różnorodnych źródeł krajowych i międzynarodowych), prawie do wolności wyznania lub przekonań oraz prawie do wolności wypowiedzi⁴⁵, prawie do informacji o tym, w jaki sposób antysemityzm narusza prawa jednostek, oraz o ich współodpowiedzialności za obronę praw;

Edukacja poprzez prawa człowieka: zapewnia ochronę praw osób uczących się w placówkach edukacyjnych, w tym prawa uczniów żydowskich do nauki w środowisku wolnym od antysemityzmu; oraz

Edukacja na rzecz praw człowieka: umożliwia uczniom korzystanie z ich praw i obronę praw innych osób, w tym działanie w celu zapobiegania antysemityzmowi oraz reagowania na jego przejawy.

Dobra praktyka: Norwegia

Rząd Norwegii przyjął Plan Działania Przeciwko Antysemityzmowi (2016–2020), na mocy którego zobowiązał się do zwalczania antysemityzmu i ochrony dziedzictwa żydowskiego. Międzyresortowe działania koordynowane przez Ministerstwo Samorządu Lokalnego i Modernizacji obejmują opracowywanie programów edukacyjnych mających na celu zwalczanie antysemityzmu, utrzymanie i zapewnienie finansowania promocji kultury oraz dziedzictwa żydowskiego, a także monitorowanie i badanie przypadków antysemityzmu w Norwegii. W Planie Działania wyraźnie podkreślono, że „szkoły odgrywają kluczową rolę we wpajaniu uczniom szacunku dla różnorodności i potrzeby jej uznania oraz w uczeniu ich życia we wspólnocie, w której występują różnice zdań. Ma to ścisły związek z nauczaniem zasad demokracji i praw człowieka, które jest obowiązkowe na mocy celów wyznaczonych oświacie w Norwegii i stanowi część podstawowego programu nauczania”.

Dodatkowe informacje: <https://www.regjeringen.no/contentassets/dd258co81e6048e2adocac9617abf778/action-plan-against-antisemitism.pdf>

W jaki sposób

Edukacja w zakresie praw człowieka oznacza działania edukacyjne promujące poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności oraz mające na celu zapobieganie naruszaniu praw człowieka. Środkiem do osiągnięcia tego celu jest wpojenie uczniom wiedzy i umiejętności oraz umożliwienie im zrozumienia pewnych kwestii, co pozwala wzmocnić ich podmiotowość i zainspirować ich do wnoszenia wkładu w kulturę praw człowieka⁴⁶.

⁴⁵ Chociaż wolność wypowiedzi obejmuje prawo do krytykowania religii i grup etnicznych, w szerszej perspektywie wolność wypowiedzi oraz wolność wyznania lub przekonań należy traktować jako niepodzielne i wzajemnie powiązane prawa, które łącznie przyczyniają się do przewyciężenia niewiedzy oraz promowania pokoju, tolerancji i dialogu między grupami. W prawie międzynarodowym przewidziano pewne dopuszczalne ograniczenia wolności słowa. Zob. MPPoiP, *op. cit.*, przypis 2, art. 18, 19 i 20, <<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>>.

⁴⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych A/Res/66/137 o edukacji i szkoleniach w zakresie praw człowieka, s. 201.

Edukacja w zakresie praw człowieka jest wyrazem uznania ważnej roli, jaką edukacja odgrywa w rozwoju osobistym, pełnym włączeniu i równym uczestnictwie w życiu społecznym⁴⁷. Jej celem jest zachęcanie uczniów do uznania i przyjęcia fundamentalnych wartości społecznych – w tym przypadku chodzi o unikanie uprzedzeń i zachowań antysemitycznych.

Tematy poruszane w związku z edukacją w zakresie praw człowieka, takie jak zwalczanie antysemityzmu, mogą w niektórych przypadkach wywoływać kontrowersje, a czasem też budzić gwałtowne emocje w klasach, które stanowią często model społeczeństwa w miniaturze. Chociaż z punktu widzenia niektórych wychowawców oraz osób lub zespołów określających politykę edukacyjną oraz ustalających programy nauczania przedsięwzięcie to może wydawać się onieśmielająco trudne, istnieje wiele punktów wyjścia i technik pedagogicznych, które można wykorzystać w celu przedyskutowania zjawiska antysemityzmu w sali lekcyjnej w sposób bezpieczny i zapewniający uczniom wsparcie (zob. Sekcję 4).

Dobra praktyka: Rada Europy

W 2015 r. Rada Europy opublikowała pakiet rozwoju zawodowego dla nauczycieli *Living with Controversy - Teaching Controversial Issues Through Education for Democratic Citizenship and Human Rights* [„Radzenie sobie z kontrowersyjnymi tematami dzięki edukacji w zakresie demokratycznego obywatelstwa i praw człowieka”]. Autorzy tego wydawnictwa wyszli z założenia, że nauka nawiązywania dialogu z ludźmi, których wartości różnią się od naszych, oraz nauka szacunku dla nich ma zasadnicze znaczenie dla procesu demokratycznego oraz jest niezbędna dla ochrony i umacniania demokracji, a także krzewienia kultury praw człowieka. W pakiecie dla nauczycieli opisano niezbędne nauczycielom kompetencje osobiste, teoretyczne i praktyczne, a także zaproponowano sposoby przygotowania i techniki pedagogiczne, które mogą okazać się przydatne w sali lekcyjnej w celu zapewnienia aktywnego i partycypacyjnego uczenia się oraz rozwiązywania kwestii, z którymi uczniowie rzeczywiście stykają się w życiu.

Dodatkowe informacje: <https://rm.coe.int/16806948b6>

3.2. Uodparnianie uczniów i unikanie pogarszania problemu

Edukacja nie może całkowicie wyeliminować pewnych uprzedzeń czy zachowań, ale może zachęcić uczniów do wypracowania umiejętności niezbędnych w celu ich identyfikacji i aktywnego odrzucenia. Edukacja może również stworzyć w społeczności szkolnej warunki, które utrudniają szerzenie się uprzedzeń i zachowań dyskryminacyjnych, w tym także antysemityzmu. W tym celu polityka edukacyjna musi zapewnić, aby środowisko szkolne uodparniało uczniów na antysemityzm, rasizm i inne formy nietolerancji oraz w żadnym wypadku nie pogarszało problemu⁴⁸, nie kształtowało ani nie nasilało nietolerancyjnych postaw wobec innych osób bądź grup.

47 Zasada ta wynika również z Konwencji o prawach dziecka, art. 29 ust. 1, rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 44/25 z dnia 20 listopada 1989 r., <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>>.

48 Preventing violent extremism through education: A guide for policy-makers (Paris: UNESCO, 2017), s. 22, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002477/247764e.pdf>>.

Media społecznościowe umożliwiają łatwy dostęp do narracji antysemitycznych, które wywierają wpływ na uczniów. Wychowanie odporności na takie narracje wymaga zrozumienia, że są to uproszczone, jednowymiarowe przesłania, które opierają się na zniesławieniu, szerzą uprzedzenia, dyskryminację, a wręcz przemoc, i nie są oparte na dowodach⁴⁹. Edukacja musi pomagać uczniom w wykształceniu umiejętności pozwalających zrozumieć te zagrożenia i unikać zachowań nacechowanych uprzedzeniami. Można to osiągnąć, pomagając uczniom nabyć odporność i działać w sposób logiczny, oparty na wiedzy oraz zrozumieniu, nie zaś wynikający ze strachu i dezinformacji.

W tym celu pedagodzy mogą pomóc uczniom w rozwijaniu umiejętności poznawczych, społecznych i emocjonalnych niezbędnych do tego, aby byli oni w stanie odrzucić taki uproszczony ogląd świata. Ten zestaw uodporniających umiejętności obejmuje krytyczne myślenie, świadomość tego, że wszyscy ludzie mają skłonność do tendencyjnego oglądu świata, umiejętność ważenia dowodów w celu odróżnienia faktów od uprzedzeń oraz zdolność do zrozumienia i oceny wielu punktów widzenia. Szkoły są miejscami, w których uczniowie mogą dowiedzieć się, jak przełożyć swoją wiedzę o kontrowersyjnym temacie z zakresu praw człowieka, takim jak antysemityzm, na działanie.

Dobra praktyka: Stany Zjednoczone Ameryki

W 1985 r. Liga Przeciwko Zniesławieniu (Anti-Defamation League, ADL) rozpoczęła kampanię „A World of Difference” [„Zmienić wszystko”], która doprowadziła do utworzenia World of Difference Institute. Obecnie instytucja ta jest czołowym organizatorem edukacji zwalczającej uprzedzenia w Ameryce Północnej, a jej celem jest uodpornianie uczniów na narracje oparte na takich uprzedzeniach. Interaktywne programy szkoleniowe i zasoby Instytutu zaprojektowano tak, aby umożliwiły „rozpoznawanie uprzedzeń oraz ich szkodliwego wpływu na jednostki i społeczeństwo, zrozumienie wartości i korzyści płynących z różnorodności, poprawę stosunków między grupami oraz stawianie czoła rasizmowi, antysemityzmowi i wszelkim innym formom nietolerancji”⁵⁰. Zasoby Instytutu są wykorzystywane przez szkoły, uczelnie, firmy, organy ścigania i organizacje społeczne w Stanach Zjednoczonych; zaadaptowano je też w celu ich wykorzystania w innych regionach świata.

Dodatkowe informacje: [https://www.adl.org/who-we-are/signature-programs/a-world-of-difference-institute](https://www.adl.org/who-we-are/our-organization/signature-programs/a-world-of-difference-institute)

3.3. Promowanie krytycznego myślenia

Definicja krytycznego myślenia

Krytyczne myślenie jest przykładem rozumowania wyższego rzędu, które umożliwia jednostce zbadanie danej kwestii w analityczny, racjonalny i otwarty sposób oraz sformułowanie oceny uwzględniającej możliwość wyciągnięcia nowych i odmiennych wniosków.

49 Informacje o sposobie uodporniania uczniów na przesłanie ruchów ekstremistycznych posługujących się przemocą znajdują się w dokumencie *The United Nations Secretary-General's Report – Plan of Action to Prevent Violent Extremism* [„Raport Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych – plan działania na rzecz zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi”], A/70/674 z grudnia 2015 r.

50 Anti-Defamation League, A World of Difference Institute, <<https://www.adl.org/who-we-are/our-organization/signature-programs/a-world-of-difference-institute>>.

Krytyczne myślenie jest niezbędnym elementem badania złożonych zagadnień związanych z prawami człowieka, takich jak antysemityzm.

Krytyczne myślenie umożliwia uczniom:

- Zrozumienie logicznych powiązań między ideami;
- Identyfikację, formułowanie i ocenę argumentów;
- Wykrywanie niespójności i częstych błędów w rozumowaniu; oraz
- Refleksję nad uzasadnieniem własnych przekonań i wartości⁵¹.

Uczniowie, którzy rozwijają zdolność krytycznego myślenia, częściej rozumieją, czym jest antysemityzm na poziomie poznawczym oraz społeczno-emocjonalnym, a także uodparniają się na uprzedzenia. Są również dobrze przygotowani, aby zrozumieć wiele innych zjawisk społecznych, w tym inne rodzaje uprzedzeń, oraz aby uodpornić się na nie.

W wytycznych UNESCO w sprawie edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa sugeruje się, że „osoby uczące się powinny rozwijać umiejętności krytycznego badania różnych zagadnień (na przykład wiedzieć, gdzie znaleźć informacje oraz jak analizować i wykorzystywać dowody) i umiejętności korzystania z mediów⁵² oraz zdawać sobie sprawę, w jaki sposób przekazywane i komunikowane są informacje”⁵³. Dlatego też kształcenie umiejętności korzystania z mediów i informacji jest jednym z wielu sposobów nauczania krytycznego myślenia. Uczniowie muszą również krytycznie myśleć o własnych postawach i zachowaniach, zatem jest to ważne narzędzie sprawdzenia, czy sami nie pielęgnują stereotypów i niedemokratycznych postaw, a także ustalenia, w jaki sposób nietolerancja przejawia się w społeczeństwie, jako całości.

Praktyki edukacyjne i polityka w zakresie edukacji powinny być pochodną tego celu. Na przykład zachęcając uczniów do wykorzystania umiejętności krytycznego myślenia, nauczyciele powinni unikać autorytatywnego podejścia dydaktycznego. Wychowawcy powinni natomiast dawać uczniom możliwość omawiania problemów, analizy przypadków, kwestionowania przedstawianych im informacji oraz krytycznego myślenia samodzielnie lub w grupach. Działania podejmowane wspólnie z partnerami i grupowe mogą stymulować rozwój myślenia wyższego rzędu oraz umiejętności przywódczych, jeżeli są skutecznie moderowane, aby zapobiec dominacji poszczególnych osobowości lub presji rówieśników skłaniającej jednostki do dostosowywania się. To podejście wymaga dłuższego czasu oraz dobrych umiejętności moderowania, ale wpływ efektów takiego procesu uczenia się może być większy.

51 Zob. *What is critical thinking?* [„Czym jest krytyczne myślenie”], <<http://philosophy.hku.hk/think/critical/ct.php>>.

52 W związku z wynalezieniem radia i telewizji na początku XX wieku oraz pojawieniem się ogromnej liczby nowych technologii w późniejszej części tego stulecia, w wielu źródłach krytyczne myślenie i docieklivość omawiane są obecnie pod hasłem „umiejętności korzystania z informacji” lub „umiejętności korzystania z mediów”. UNESCO stosuje ogólny termin „umiejętność korzystania z mediów i informacji”, uznając jednocześnie fundamentalne znaczenie techniki w przypadku wszystkich form informacji i mediów. Dodatkowe wyjaśnienia dotyczące umiejętności korzystania z mediów i informacji znajdują się w pkt 4.1.4 „Przeciwdziałanie antysemityzmowi przez kształtowanie umiejętności korzystania z mediów i informacji”.

53 *Global Citizenship Education, Topics and Learning Objectives* (Paris: UNESCO, 2015), s. 23, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf>.

Zachęcanie wychowawców i uczniów do autorefleksji

Uodparnianie się na wszelkie uprzedzenia, w tym antysemityzm, wymaga pewnego skupienia na autorefleksji ze strony zarówno uczniów, jak i wychowawców w celu zapewnienia jasnego i bezstronnego oglądu złożonych zagadnień. Autorefleksja jest zalecanym narzędziem pedagogicznym, które może pomóc wychowawcom i uczniom w analizie własnych zachowań oraz przekonań, jak też w identyfikacji wszelkich własnych ukrytych uprzedzeń.

Wychowawcy powinni dokonywać autorefleksji, aby kwestionować, a w ostatecznym rozrachunku doskonalić swoje praktyki i motywacje edukacyjne. Aby móc stawiać uczniom wyzwania oraz pomóc im identyfikować wewnętrzne i zewnętrzne uprzedzenia, wychowawcy muszą najpierw sami doświadczyć tego procesu. Jedną z metod umożliwiających nauczycielom dokonanie autorefleksji obejmuje następujący trzyetapowy proces⁵⁴: Wychowawcy powinni:

1. Dokonać przeglądu swoich działań, zastanowić się nad stosowanymi metodami i zdecydować, kiedy powinni udoskonalić swoje praktyki nauczania.
2. Znaleźć mentorów, którzy udzielą im wsparcia. Mentorzy tacy mogą przedstawić zewnętrzny ogląd wyborów nauczycieli, oferując rodzaj lustra pomagającego im dostrzec decyzje, jakie podejmują w swojej praktyce pedagogicznej.
3. Starać się odkryć wszelką swoją ukrytą tendencyjność, uprzedzenia i stereotypy.

Wychowawcy ponoszą wielką odpowiedzialność za pokierowanie swoich uczniów tak, by ci zwalczali stereotypy i uprzedzenia. Dlatego postawienie takiego wyzwania najpierw samemu sobie może być procesem katartycznym.

Pomaganie uczniom w autorefleksji umożliwia im rozwinięcie zarówno umiejętności krytycznego myślenia, jak i inteligencji emocjonalnej. Proces uczenia się ma głębszy charakter, gdy uczniowie są w stanie rozpoznać własne i cudze uczucia w obliczu tego lub innych trudnych tematów, a nawet zidentyfikować ukryte uprzedzenia, a następnie pozbyć się ich.

54 Sarah Sansbury, „Reflection: Crucial for Effective Teachers”, strona internetowa Teaching Tolerance, 29 grudnia 2011 r., <www.tolerance.org/magazine/reflection-crucial-for-effective-teachers>.

Przykłady zajęć służących refleksji wśród uczniów

Prowadzenie dzienników przez uczniów

Przeznaczenie części lekcji na prowadzenie dzienników przez uczniów, aby:

- ☞ Dać im czas na refleksję i przemyślenie złożonych zagadnień dotyczących praw człowieka; oraz
- ☞ Umożliwić im wykorzystanie umiejętności krytycznego myślenia, aby mogli oceniać swoje myśli i formułować opinie.

Tworzenie autoportretów w formie pisemnej i/lub ilustracji

Wspieranie uczniów w tworzeniu autoportretów, aby umożliwić im:

- ☞ Zbudowanie samoświadomości przez zastanowienie nad różnymi aspektami, które składają się na ich tożsamość; oraz
- ☞ Identyfikację i przyjęcie do wiadomości różnych elementów własnej osobowości: doświadczeń, przekonań, narracji społecznych, upodobań, niechęci itp.

Po ukończeniu autoportretów (jeżeli jest to właściwe, biorąc pod uwagę wrażliwość danej grupy uczniów) mogą one zostać zaprezentowane w sali lekcyjnej. Dalsze działania mogą obejmować:

- ☞ Zwiedzanie galerii – uczniowie mogą omawiać i ewentualnie krytykować autoportrety. Krytyka nie powinna skupiać się na talencie artystycznym, lecz na tym, czy zwiedzający mogą dowiedzieć się czegoś o tożsamości twórców. Zaleca się, aby w czasie oglądania eksponatów uczniowie wypełnili arkusz zwiedzania galerii i starali się określić niepowtarzalne cechy swoich rówieśników. Arkusz ten może zawierać przykłady cech, które należy zidentyfikować, na przykład zainteresowania, płeć, religię, ideały, zainteresowania, język, kulturę itp.
- ☞ Dyskusje prowadzone po zwiedzaniu galerii mogą skupić się na rozpoznaniu różnych tożsamości, które składają się na klasę.

Zapisy w dzienniku po dokonaniu autorefleksji, w których uczniowie mogą zastanawiać się nad takimi pytaniami, jak:

- ☞ Czego nowego dowiedziałem/dowiedziałam się o tym, jak postrzegam własną tożsamość?
- ☞ Czego nowego dowiedziałem/dowiedziałam się o moich rówieśnikach, zwiedzając galerię?
- ☞ Czy moja klasa stanowi odbicie tego, jak różnorodny jest dziś świat?

Ważne jest, aby przy podejmowaniu decyzji o tym, na ile właściwe jest udostępnienie wyników indywidualnej autorefleksji w grupie, wychowawca ocenił dojrzałość i wrażliwość grupy uczniów, z którymi pracuje.

Zmierzenie się ze złożonością

Lekcje przeznaczone na badanie szczególnej złożoności antysemityzmu, a także złożoności historii i doświadczeń żydowskich zwiększają zdolność uczniów do refleksyjnego i krytycznego podejścia do wielu globalnych problemów oraz mogą zachęcać ich do angażowania się w świadomą i celową aktywność obywatelską. Aby uczniowie mogli należycie zrozumieć zjawisko antysemityzmu, podczas lekcji należy omówić odmienne punkty widzenia dotyczące różnych budzących emocje tematów społecznych i politycznych – te, które podsycają uprzedzenia, jak również te, które je obalają i eliminują. Wykorzystując podczas takich ćwiczeń swoje umiejętności krytycznego myślenia, uczniowie lepiej zrozumieją złożoność antysemityzmu oraz innych form uprzedzeń wobec grup i dowiedzą się, dlaczego podejście oparte na prawach człowieka jest ważnym narzędziem pozwalającym im przeciwdziałać.

Poniżej podano przykłady takich zajęć lekcyjnych:

- Uczniowie identyfikują przykłady współczesnej nietolerancji wobec Żydów i innych grup, które borykają się z uprzedzeniami, oraz dokonują przeglądu kontekstu historycznego takich uprzedzeń, a także podobieństw i różnic między nimi⁵⁵.
- Uczniowie analizują, w jaki sposób Żydzi są prezentowani w różnych mediach i sprawdzają, czy Żydzi są przedstawiani jako normalni członkowie społeczeństwa, czy z wykorzystaniem antysemitycznych stereotypów, czy też tylko w określonych kontekstach, pokazujących uproszczoną lub ograniczoną wizję doświadczenia żydowskiego na przestrzeni dziejów (np. Żydzi przedstawiani wyłącznie jako postaci biblijne, jako ofiary Holocaustu lub jako uczestnicy konfliktów na Bliskim Wschodzie).

Dobra praktyka: Francja

Muzeum Pamięci Szoa (Mémorial de la Shoah) w Paryżu opracowało warsztaty edukacyjne dla nauczycieli i uczniów na temat teorii spiskowych obecnych w mediach społecznościowych oraz ich związków z antysemityzmem. Na podstawie przykładów z mediów społecznościowych (wiadomości, fotomontaży i filmów wideo) uczestnicy uczą się rozpoznawać oraz dekonstruować teorie spiskowe, a także związane z nimi fałszywe przedstawienia i stereotypy. Celem warsztatów jest stymulowanie krytycznego myślenia i aktywnego zaangażowania, a także zachęcanie do sprawdzania faktów oraz ostrożności w kontakcie z przesłaniami spotykanyymi w Internecie.

Dodatkowe informacje: <http://www.memorialdelashoah.org/pedagogie-et-formation/activites-pour-le-secondaire/ateliers-pedagogiques.html>

⁵⁵ Jeżeli chcemy zwalczać różne formy uprzedzeń, należy je interpretować z uwzględnieniem ich własnych uzasadnień oraz kontekstu. Na przykład ważne jest, aby uczniowie zrozumieli, że antysemityzm, w przeciwieństwie do niektórych innych rodzajów dyskryminacji, często współistnieje z włączeniem społecznym Żydów widocznym we wszystkich warstwach społeczeństwa. Wychowawcy powinni ostrożnie podchodzić do tych różnic, aby nie pogłębiać stereotypów przy próbie ich porównywania. Zob. *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, op. cit., przypis 31, s. 5.

3.4. Włączenie perspektywy płci w celu ujawnienia uprzedzeń

Edukacja z perspektywy płci jest niezbędna, aby uczniowie zaczęli rozumieć dynamikę tożsamości jako taką, ale przyjęcie tego podejścia może również być pomocne, gdyż wskazuje ono wychowawcom sprawdzone podejścia pedagogiczne, które można wykorzystać w celu ujawniania innych uprzedzeń lub dyskryminacji. Ważne jest, aby zarówno osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki, jak i wychowawcy uwzględniali znaczenie związków, wspólnych cech i różnic między płcią i rasą oraz innymi czynnikami skutkującymi nierównościami lub uprzedzeniami, w tym także antysemityzmem.

Dobra praktyka: Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Badań, Edukacji i Dokumentacji w Zakresie Płci

Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Badań, Edukacji i Dokumentacji w Zakresie Płci (ATGENDER) jest organizacją gromadzącą szerokie grono naukowców, praktyków, działaczy oraz instytucji aktywnych w dziedzinie studiów nad kobietami i płcią, badań feministycznych, praw kobiet, równouprawnienia płci oraz różnorodności. Udostępnia ono wychowawcom bogaty wybór zasobów i materiałów dydaktycznych, które można pobrać bezpłatnie, w tym serię książek „Teaching with Gender” [„Nauczanie z uwzględnieniem płci”] prezentującą szeroką gamę praktyk dydaktycznych. Wśród oferowanych tytułów są *Teaching “Race” with a Gendered Edge*, *Teaching Against Violence*, *Teaching Intersectionality* itp.

Wśród licznych celów stowarzyszenia należy wymienić identyfikację historycznych i obecnych przypadków nierówności, pozbawiania praw oraz wykluczenia w Europie i poza nią, a także walkę z takimi zjawiskami; naukę rozpoznawania podobnych zmagających, solidarności z nimi i akceptacji dla nich; a także stworzenie przestrzeni dla skomplikowanych rozmów i krytyki.

Dodatkowe informacje: <https://atgender.eu/category/publications/volumes/>

3.5. Wzmocnienie komplementarności z edukacją na rzecz globalnego obywatelstwa

Polityka edukacyjna powinna propagować reakcje na antysemityzm w pełni zintegrowane z innymi działaniami mającymi na celu zapewnienie wszystkim uczniom bezpiecznego środowiska sprzyjającego zdrowiu, dobremu samopoczuciu oraz nauce. Podobnie zapobieganie antysemityzmowi powinno stanowić część polityki edukacyjnej w celu zapewnienia, aby treści edukacyjne oraz podejścia do dydaktyki i uczenia się promowały wiedzę, umiejętności, kompetencje i zachowania możliwe do pogodzenia z kulturą demokratyczną, pokojem i globalnym obywatelstwem lub miały na celu ogólnie zapobieganie przemocy.

Podejście edukacyjne do antysemityzmu jest w związku z tym ściśle związane z dziedzinami pokrewnymi, takimi jak:

Edukacja na rzecz demokratycznego obywatelstwa, która służy wpojeniu demokratycznych praw i obowiązków, zachęca do poszanowania różnorodności i promuje praworządność;

Edukacja na temat Holokaustu i ludobójstwa, czyli nauczanie o przypadkach ludobójstwa, ich historii, etiologii, sposobach podlegania do ludobójstwa, jego naturze, przejawach i skutkach;

Edukacja mająca na celu zapobieganie brutalnemu ekstremizmowi, która ma uodpornić uczniów na przesłanie ekstremistów oraz wzmocnić ich zaangażowanie na rzecz pokoju i wyrzeczenia się przemocy⁵⁶.

Mówiąc ogólniej, wychowawcy i osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki mogą uznać edukację na rzecz zapobiegania antysemityzmowi i reagowania na antysemityzm za uzupełnienie lub element edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa – podejście edukacyjne, które kształtuje u uczniów poczucie przynależności do szerszej wspólnoty i wspólnego człowieczeństwa⁵⁷.

Wzmocnienie komplementarności z edukacją na rzecz globalnego obywatelstwa⁵⁸

Celem edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa jest umożliwienie osobom uczącym się odgrywania i przyjmowania aktywnej roli zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym, aby stawić czoła globalnym wyzwaniom oraz je rozwiązywać, a w ostatecznym rozrachunku aktywnie wnieść wkład w bardziej sprawiedliwy, pokojowy, tolerancyjny, sprzyjający włączeniu, bezpieczny i zrównoważony świat. Edukacja na rzecz globalnego obywatelstwa ma trzy wymiary koncepcyjne:

Poznawczy: zdobywanie wiedzy, rozumienie i rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia w celu analizowania i oceny problemów globalnych oraz wzajemnych powiązań i zależności między krajami, a także różnymi populacjami.

Społeczno-emocjonalny: kształtowanie poczucia wspólnego człowieczeństwa, wspólnych wartości i obowiązków, empatii, solidarności oraz poszanowania różnic i różnorodności.

Behawioralny: odpowiedzialne działanie na poziomie lokalnym, krajowym i globalnym na rzecz bardziej pokojowego i zrównoważonego świata.

Docelowo edukacja na temat antysemityzmu powinna prowadzić do następujących rezultatów zgodnych z wymiarami koncepcyjnymi edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa:

Szersza wiedza poznawcza: uczniowie rozumieją pochodzenie, etiologię, charakter, ewolucję i zakres antysemityzmu, w tym stereotypy, teorie spiskowe oraz uprzedzenia mające początki w historii, języku, mediach, społeczeństwie i kulturze;

56 *Preventing violent extremism through education: A guide for policy-makers*, op. cit., przypis 47, s. 22.

57 Ramy edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa UNESCO służą budowaniu wiedzy, umiejętności, wartości i postaw wśród osób uczących się, aby zapewnić nastanie bardziej sprawiedliwego, pokojowego, tolerancyjnego, sprzyjającego włączeniu, bezpiecznego i zrównoważonego świata. Obejmuje ona edukację na temat pokoju, której celem jest rozwój kultury pokoju, rozumianej nie tylko jako odrzucenie przemocy w celu rozwiązywania konfliktów bez jej użycia, ale także zaangażowanie w krzewienie zasad równości, wolności, sprawiedliwości, praworządności i praw człowieka, które łącznie umożliwiają nastanie trwałego pokoju.

58 Zob. *Global Citizenship Education, Topics and Learning Objectives*, op. cit., przypis 52, s. 15.

Zwiększona inteligencja społeczno-emocjonalna: uczniowie uznają punkt widzenia innych osób, budując tożsamość opartą na elementach pozytywnych, zamiast definiować siebie oraz innych za pośrednictwem negatywnych antysemitycznych stereotypów i wobec nich; oraz

Poprawa zachowania: uczniowie traktują każdą osobę równo i indywidualnie, co przyczynia się do ogólnej tolerancji oraz docenienia różnorodności w klasie i całej społeczności.

Cele dydaktyczne edukacji mającej przeciwdziałać antysemityzmowi oraz edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa

Domena uczenia się	Edukacja na rzecz globalnego obywatelstwa	Konkretne cele dydaktyczne edukacji mającej przeciwdziałać antysemityzmowi	Przykładowe zajęcia
Poznawcza	Osoby uczące się wykorzystują swoje umiejętności krytycznego myślenia w celu zyskania dogłębnego zrozumienia problemów regionalnych, krajowych i lokalnych, a także wzajemnych powiązań i współzależności między różnymi krajami oraz społecznościami.	Osoby uczące się rozumieją etiologię i rozwój antysemityzmu oraz jego przejawy w kontekście społeczeństwa własnego i innych społeczeństw w różnych okresach historycznych. Osoby uczące się będą również wykorzystywać swoje umiejętności krytycznego myślenia podczas autorefleksji w celu oceny własnych założeń dotyczących zachowań ludzkich.	Uczniowie mogą zastanowić się nad czynnikami, które potrafią wpływać na zachowania ludzkie i wydarzenia w kontekście historycznym oraz współczesnym. Mogą to uczynić na przykład rozważając niedawny antysemityczny incydent, do którego doszło w ich własnym lub sąsiednim kraju. Mogą współpracować z partnerami lub w małych grupach w celu identyfikacji różnych punktów widzenia osób uczestniczących w tym incydencie, a następnie mogą zastanowić się nad wyborami dokonywanymi przez ludzi oraz nad tym, co może wpłynąć na zachowanie ludzkie w trakcie takich incydentów.

Cele dydaktyczne edukacji mającej przeciwdziałać antysemityzmowi oraz edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa

Domena uczenia się	Edukacja na rzecz globalnego obywatelstwa	Konkretne cele dydaktyczne edukacji mającej przeciwdziałać antysemityzmowi	Przykładowe zajęcia
Spółeczno-emocjonalna	Osoby uczące się doświadczają poczucia wspólnego człowieczeństwa, rozwijają poczucie empatii oraz nabywają szacunku dla różnic i podobieństw między narodami.	Osoby uczące się odczuwają empatię z tymi, którzy byli lub są wykluczani, którzy cierpieli lub cierpią w wyniku łamania podstawowych praw człowieka, np. w okresach nasilenia antysemityzmu, oraz angażują się emocjonalnie w obronę praw człowieka i walkę z dyskryminacją.	Uczniowie mogą zastanowić się nad wpływem antysemityzmu na jednostki we własnych i innych społeczeństwach. Mogą to uczynić, porównując różne sposoby doświadczania antysemityzmu przez mężczyzn i kobiety oraz ich reakcje, a także zastanawiając się nad własnymi reakcjami na współczesny antysemityzm. Mogą w tym celu wysłuchać świadectw lub relacji medialnych, nawiązać kontakt z organizacjami i społecznościami żydowskimi, czytać stosowną literaturę, słuchać muzyki, tworzyć lub oglądać dzieła plastyczne itp.
Behawioralna	Osoby uczące się działają skutecznie i odpowiedzialnie na poziomie lokalnym, krajowym i globalnym, aby stworzyć środowisko cechujące się poszanowaniem praw człowieka.	Osoby uczące się monitorują przejawy antysemityzmu lub innych form uprzedzeń i dyskryminacji oraz zastanawiają się nad staraniami podejmowanymi przez innych w celu ich zwalczania, zarazem zastanawiając się nad własnymi wartościami i działaniami oraz angażując się w wywieranie wpływu na swoją grupę rówieśników lub społeczności.	Uczniowie mogą zastanowić się nad działaniami postaci historycznych, które sprzeciwiały się antysemityzmowi (np. Emila Zoli czy papieża Jana Pawła II), oraz mogą zwrócić uwagę na obecne przejawy antysemityzmu występujące w swoich własnych społecznościach i w Internecie. Mogą zareagować, odrzucając takie postawy na płaszczyźnie publicznej i prywatnej, ucząc się zgłaszania incydentów z użyciem odpowiednich mechanizmów lub sprzeciwiania się antysemityzmowi w Internecie, bądź mobilizując innych do pójścia w ich ślady oraz wyrażając solidarność z ofiarami.

4.

**JAK EDUKOWAĆ
UCZNIÓW NA TEMAT
ANTYSEMITYZMU**

4.1. Główne tematy i wyzwania

4.1.1. Edukowanie uczniów na temat antysemitycznych stereotypów

Zagadnienie pedagogiczne

Wychowawcy powinni wykorzystać konkretne metody pedagogiczne, aby powstrzymać rozwój antysemitycznych stereotypów wśród osób uczących oraz identyfikować i redukować te stereotypy, jeżeli się pojawiają.

Przykładowa metodyka edukowania uczniów na temat stereotypów⁵⁹

Poznawanie historii stereotypów. Wychowawcy mogą poprowadzić dyskusję na temat stereotypów, a uczniowie mogą dzielić się ich zaobserwowanymi lub zasłyszonymi przykładami. Po zidentyfikowaniu stereotypu wychowawca może pokierować badaniem jego historii i źródeł przez uczniów. Wychowawca powinien pomóc uczniom w poznaniu ewolucji stereotypu oraz fałszywych założeń lub sytuacji historycznej, na której pierwotnie się on opierał. Ten proces, umożliwiając uczniom prześledzenie źródeł i historii stereotypu, zazwyczaj czyni stereotyp mniej wyrazistym oraz odbiera mu siłę, dzięki czemu uczniowie i inni członkowie społeczności przestają się nim posługiwać w szkodliwych celach.

Badanie roli, jaką w stereotypach odgrywa dynamika władzy. Ludzie z natury dzielą innych na grupy. Może to prowadzić do nadmiernego upraszczania wizerunku danej grupy. Gdy taki ograniczony obraz rozprzestrzenia się i zaczyna definiować daną grupę, przekształca się w stereotyp, który może w pewnych przypadkach skutkować uprzedzeniami wobec tej grupy. W miarę rozprzestrzeniania się stereotypu może on stawać się coraz silniejszy, ostatecznie osłabiając grupę, która jest jego celem, oraz wzmacniając grupę rozpowszechniającą ten stereotyp. Aby to uwypuklić, wychowawcy mogą podczas procesu uczenia pokazać uczniom, jak stereotypy rosną w siłę z upływem czasu, oraz pomóc im zbadać rolę dynamiki władzy w działaniu tych stereotypów, a także zastanowić się, czy i w jaki sposób zjawisko to ma wpływ na korzystanie przez jednostki z przysługujących im praw człowieka.

Uznanie wspólnej odpowiedzialności za odrzucenie stereotypów. Wychowawcy powinni zachęcać uczniów do przyjęcia wspólnej odpowiedzialności za identyfikowanie i dekonstrukcję stereotypów. Dzięki procesowi identyfikacji, badania i usuwania szkodliwego stereotypu z przestrzeni uczenia się, uczniowie mogą również rozpoznać uprzedzenia własne oraz społeczne, z których być może nie zdawali sobie sprawy, a które mogły wywierać negatywny wpływ na otaczające ich osoby pochodzenia żydowskiego, jak np. żydowscy rówieśnicy w klasie. Wspólna odpowiedzialność uczniów tworzy w klasie atmosferę wsparcia i zachęca do pracy zespołowej, zwłaszcza między uczniami, którzy wcześniej mogli żywić wobec siebie uprzedzenia.

59 Sekcję tę oparto głównie na: Jonathan Gold, „Teaching About Stereotypes 2.0”, strona internetowa Teaching Tolerance, 11 stycznia 2016 r., <<https://www.tolerance.org/magazine/teaching-about-stereotypes-20>>.

Do skutecznych metod edukowania uczniów na temat stereotypów antysemitycznych należą: badanie historii stereotypów, badanie roli dynamiki władzy w tych stereotypach oraz uznanie wspólnej odpowiedzialności za zidentyfikowanie i odrzucenie stereotypów. Wychowawcy mogą wykorzystywać ćwiczenia kreatywne w celu zgłębiania tych i innych tematów związanych ze stereotypami. Wreszcie, wychowawcy powinni wykorzystywać zbiór wytycznych pedagogicznych jako podstawę dla całości nauczania na temat stereotypów antysemitycznych.

Definiowanie stereotypów i uprzedzeń

Stereotyp to nadmiernie uproszczony obraz pewnej grupy ludzi. Uprzedzenie to przekonanie dotyczące grupy osób lub jednostki w grupie, które opiera się na stereotypie.

Ludzie często śmieją się ze stereotypów lub je lekceważą. Stereotypy zachęcają jednak do uprzedzeń i stanowią zagrożenie w środowisku szkolnym. Według Clyde'a Steele'a „zagrożenie stereotypem” powstaje, gdy „jesteśmy w sytuacji związanej z negatywnym stereotypem dotyczącym tożsamości lub robimy coś, co ma związek z tym stereotypem”⁶⁰. Kiedy uczeń staje w obliczu zagrożenia stereotypem, niepokój wywołany negatywnymi założeniami na jego temat zwiększa jego stres poznawczy. Ważne jest, aby nauczyciele zidentyfikowali stereotypy w swoich klasach i zwalczali je, żeby zmniejszyć ich siłę oddziaływania.

Przykłady ćwiczeń mających kwestionować stereotypy antysemityczne i zapobiegać im

Twórcy programów nauczania mogą włączyć do nich ćwiczenia kreatywne i treści, które stanowią wyzwanie dla osób uczących się oraz zapobiegają przyjmowaniu przez nich stereotypów antysemitycznych:

Rodzaj ćwiczenia	Przykłady ćwiczeń, które mogą wykorzystać wychowawcy
Korzystanie z relacji osobistych	<p>Dzielenie się relacjami osobistymi, które podkreślają:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Różnorodność w świecie żydowskim, aby pokazać, że Żydzi – podobnie jak grupy wywodzące się z innych tradycji – mają bardzo różne przekonania i praktyki religijne, a mogą też w ogóle nie być osobami religijnymi; • Podobieństwa między Żydami a innymi grupami, jak na przykład cechy kulturowe, społeczno-ekonomiczne, geograficzne, językowe i inne; oraz • Pozytywny wpływ osób pochodzenia żydowskiego i innych osób pochodzących z różnych społeczności religijnych lub kulturowych w kontekście lokalnym, narodowym i/lub międzynarodowym.

60 C. M. Steele, Steven J. Spencer i Joshua Aronson, *Contending with Group Image: The Psychology of Stereotype and Social Identity Threat*, w: Mark P. Zanna (red.), *Advances in Experimental Social Psychology*, t. 34 (Amsterdam: Academic Press, 2002), s. 379–440.

Rodzaj ćwiczenia	Przykłady ćwiczeń, które mogą wykorzystać wychowawcy
Integracja z lekcjami historii	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczanie w szkole o historii Żydów w ramach historii lokalnej, narodowej lub międzynarodowej, w tym o historii państwa Izrael i sytuacji izraelsko-palestyńskiej, z przedstawieniem wielu punktów widzenia⁶¹; • Indywidualizacja historii z uwzględnieniem osobistych historii osób pochodzenia żydowskiego (zwykłych ludzi i znanych postaci, które wniosły wkład w naukę, sztukę, filozofię itp.); • Rozważenie, w jaki sposób różne stereotypy przyjęte w społeczeństwach wpływały i wpływają na prawa przysługujące mężczyznom, kobietom oraz członkom pewnych społeczności lub grup, w tym Żydom, w różnych epokach historycznych oraz współcześnie; i/lub • Przeprowadzenie lekcji o antysemityzmie przed Holocaustem i po nim aż po teraźniejszość (nie zastępuje to niezbędnych lekcji o Holokauście).
Wykorzystanie przykładów, aby obalać teorie spiskowe	<ul style="list-style-type: none"> • Polecenie uczniom, aby pracowali w zespołach w celu zbadania źródeł stereotypu i/lub teorii spiskowej⁶²; • Polecenie uczniom, aby w trakcie prowadzonych badań wymienili przykłady ilustrujące negatywne skutki teorii spiskowych; • Tworzenie wśród uczniów grup uczących się razem partnerów – współodpowiedzialność polegająca na wspólnej pracy i wspólnym przetwarzaniu informacji⁶³; i/lub • Zachęcanie uczniów do sprawdzenia, w jaki sposób narracje zmieniają się w czasie, przez co jeden prawdziwy element wyrwany z kontekstu zamienia się w uproszczony, stereotypowy obraz.

61 Kompleksowy wykaz źródeł z dodatkowymi informacjami zawiera Yale Library Near Eastern Collection [Kolekcja Bliskowschodnia Biblioteki Uniwersytetu Yale], <<https://www.library.yale.edu/neareast/politics1.html>>.

62 Najbardziej prawdopodobnym rezultatem będzie uświadomienie sobie przez uczniów, że brakuje wystarczających dowodów na poparcie danego stereotypu czy teorii spiskowej, i będą oni w stanie ten stereotyp czy teorię obalić.

63 W teorii wzrośnie prawdopodobieństwo, że wykorzystają aktywnie ten zestaw umiejętności dociekania, gdy napotkają na inne teorie spiskowe, dzięki czemu nie rozwinie się wśród nich stereotypowe myślenie i uprzedzenia, które mogłyby ich popchnąć w kierunku poglądów ekstremistycznych.

Rodzaj ćwiczenia	Przykłady ćwiczeń, które mogą wykorzystać wychowawcy
Koncentracja na zróżnicowanej tożsamości uczniów	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie mogą tworzyć autoportrety (w formie opisów, obrazów itp.) w celu refleksji nad własną zróżnicowaną tożsamością; • Polecenie uczniom, aby zaprezentowali swoje autoportrety oraz zidentyfikowali różnorodność we własnej klasie (np. pod względem rasy, koloru skóry, języka, narodowości, pochodzenia narodowego lub etnicznego, religii, kultury, płci, orientacji seksualnej, hobby, zainteresowań, ideałów i idiosynkrazji); • Zachęcenie uczniów do identyfikowania pewnych aspektów swoich autoportretów, które mogą ujawniać lub generować stereotypy. W tym celu należy poprosić uczniów, aby skupili się na tym, kim są, oraz jakie czynniki (w tym ich własne wewnętrznie motywowane wybory oraz naciski z zewnątrz) wpływają na kształt ich tożsamości; i/lub • Badanie związku między tym, jak uczeń postrzega swoje własne konkretne cechy, a tym, jak postrzegają je inni, aby pokazać, w jaki sposób konstruowane są narracje społeczne.

Wytyczne pedagogiczne dotyczące edukowania uczniów na temat antysemitycznych stereotypów

Poniższe wytyczne dostarczają nauczycielom narzędzi pedagogicznych pomagających przeciwdziałać antysemityzmowi w klasach lub innych przestrzeniach edukacyjnych⁶⁴.

Dopasuj program do konkretnej klasy: Na początku roku szkolnego nauczyciele powinni starać się udzielić odpowiedzi na poniższe pytania, co pozwoli im dostosować styl nauczania o antysemityzmie do uczniów obecnych w klasie:

- Kim są uczniowie? Jakiego są pochodzenia?
- Czy w okolicy doszło niedawno do incydentów antysemitycznych lub innych form nietolerancji?
- Czy mieli wcześniej kontakt z antysemityzmem i/lub społecznością żydowską?
- Czy mieli kontakt z innymi formami nietolerancji?
- Jakie uprzedzenia mogliby żywić członkowie grupy łącznie lub indywidualnie?
- Jaka jest historia danej miejscowości, zwłaszcza w odniesieniu do historii żydowskiej?

Stwórz w klasie atmosferę sprzyjającą przepełnionemu szacunkiem dialogowi i otwartej dyskusji: Nauczyciele muszą sprawić, aby sale lekcyjne stały się miejscami, w których uczniowie mogą rozmawiać na drażliwe tematy, w tym dotyczące stereotypów i uprzedzeń. Nauczyciele powinni ustalić reguły takich rozmów, aby uczniowie mogli dzielić się swoimi poglądami i doświadczeniami bez obawy przed upokorzeniem lub wyśmianiem. Nauczyciele powinni nalegać na wzajemny szacunek, aby powstało bezpieczne i pełne zaufania środowisko dla wszystkich uczestników⁶⁵. Bezpieczną przestrzeń w klasie tworzy na przykład pomysł, aby uczniowie przejęli współodpowiedzialność za opracowanie zasad prowadzenia rozmowy z zachowaniem wzajemnego szacunku. Pracując wspólnie nad tymi zasadami, uczniowie tworzą jednocześnie środowisko uwzględniające wszystkie ich głosy, a zarazem sprzyjające rozwojowi cech przywódczych i cechujące się poszanowaniem praw człowieka.

Omów sposoby powstawania stereotypów przed omówieniem konkretnych przykładów: Nauczyciele powinni poprowadzić dyskusję na temat ogólnych sposobów powstawania stereotypów, co będzie punktem wyjścia do podnoszenia świadomości na temat konkretnych stereotypów, w tym antysemityzmu. Można przy tym wykorzystać przykłady stereotypów i sposobów ich powstawania, aby pomóc uczniom w zrozumieniu negatywnego wpływu stereotypizacji oraz (często atrakcyjnego) uproszczonego podejścia do złożonych zagadnień, do którego taka stereotypizacja zachęca i które umożliwia.

Ostrożnie korzystaj ze obrazów bazujących na stereotypach: Nauczyciele muszą zachować ostrożność, jeżeli zdecydują się wykorzystać antysemityczne obrazy. Muszą oni mieć świadomość, że mózg przetwarza obrazy w inny sposób niż słowa i że mogą one zostać wdrukowane w umysły uczniów, zwłaszcza jeżeli nie mieli oni wcześniej z nimi

64 Przedstawione sugestie pochodzą z *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, op. cit., przypis 31.

65 Praktyczne zalecenia dotyczące kierowania dyskusjami w klasie znajdują się w: *A Teacher's Guide on the Prevention of Violent Extremism* (Paris: UNESCO, 2016), <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>>.

kontakty. Korzystając z obrazów, powinni oni starannie dobierać materiały zgodnie z zalecaną metodyką, np. taką jak przedstawiona w *Teaching Tolerance*⁶⁶, aby umożliwić uczniom zrozumienie, w jaki sposób obrazy mogą zniekształcać rzeczywistość.

Nauczyciele, którzy zdecydują się na wykorzystanie stereotypowych obrazów, powinni pomóc uczniom w zgłębieniu historii stereotypu – jest to metoda obalenia stereotypu przez jego poznanie.

Stwórz atmosferę wspólnego uczenia się: Nauczyciele mogą pomóc uczniom w zbadaniu tego trudnego tematu w opartym na współpracy środowisku uczenia się, w którym uczniowie będą rozwiązywać złożone problemy, pracując w grupach. Środowisko takie pozwala uczniom wziąć aktywny udział w procesie uczenia się w atmosferze nacechowanej poszanowaniem praw człowieka każdej osoby.

Dobra praktyka: Zjednoczone Królestwo

W Ośrodku Edukacji na Temat Holokaustu (Centre for Holocaust Education) w University College London opracowano zajęcia „Unlocking antisemitism” [„Odkrywanie antysemityzmu”], które umożliwiają nauczycielom przeciwdziałanie stereotypom antysemitycznym w sali lekcyjnej. Zajęcia te bazują na filmie „Roots of anti-Semitism” [„Korzenie antysemityzmu”] i pozwalają uczniom poznać historyczny proces rozwoju antysemitycznych stereotypów, zachęcając ich do krytycznej analizy uprzedzeń jako takich, a antysemityzmu w szczególności. Ośrodek oferuje nauczycielom warsztaty związane z tymi zajęciami oraz bezpłatnie udostępnia odpowiednie materiały dydaktyczne w Internecie.

Dodatkowe informacje: <https://www.holocausteducation.org.uk/lessons/open-access/unlocking-antisemitism/>

4.1.2. Edukowanie uczniów na temat Holokaustu

Osobny temat historyczny

W wielu krajach szkolne programy nauczania uwzględniają intensywną edukację o Holokaucie, czyli naukę o ludobójstwie narodu żydowskiego, a także o prześladowaniu i mordowaniu innych grup przez nazistowskie Niemcy oraz ich współpracowników⁶⁷. Jest to działanie pożądane i ważne, ale nie zastępuje ono w pełni edukacji o antysemityzmie. Jeżeli antysemityzm będzie omawiany wyłącznie przy okazji edukacji o Holokaucie, uczniowie mogą dojść do wniosku, że nie jest on dziś problemem, lub też błędnie interpretować jego współczesne przejawy.

Włączenie lekcji o antysemityzmie w nauczanie o Holokaucie jest wyborem właściwym i koniecznym, gdyż jest to element o zasadniczym znaczeniu dla zrozumienia kontekstu,

66 *Teaching Tolerance* [Nauczanie Tolerancji] jest zapoczątkowanym w 1991 r., aby zapobiec narastaniu nienawiści, projektem Southern Poverty Law Center ze Stanów Zjednoczonych. Zob. <<https://www.tolerance.org/professional-development>>.

67 ODIHR dokonuje regularnego przeglądu praktyk związanych z upamiętnieniem Holokaustu w całym regionie OBWE i gromadzi ich przykłady. Zob. *Holocaust Memorial Days: An overview of remembrance and education in the OSCE region*, ODIHR, 27 stycznia 2015 r., <<http://www.osce.org/hmd2015>>. Zob. też Peter Carrier, Eckhardt Fuchs i Torben Messinger, *The International Status of Education about the Holocaust. A Global Mapping of Textbooks and Curricula. Summary* (Paris: UNESCO, 2015).

w którym doszło do dyskryminacji, wykluczenia, a w końcu zagłady Żydów w Europie. Podobnie przy omawianiu antysemityzmu należy zwrócić uwagę na Holokaust jako jego najstraszliwszy epizod w historii polegający na zadekretowanym przez państwo prześladowaniu oraz wymordowaniu sześciu milionów Żydów przez nazistowskie Niemcy i ich współpracowników.

Dobra praktyka: Stany Zjednoczone Ameryki

Amerykańskie Muzeum Pamięci o Holokaucie (United States Holocaust Memorial Museum, USHMM) jest światowym liderem w podnoszeniu świadomości na temat Holokaustu i jego współczesnego znaczenia poprzez uświadamianie szerokiej grupie odbiorców, dlaczego doszło do ludobójstwa i dlaczego do niego dopuszczono. Zwiedzający poznają historię Holokaustu i związanych z nim zbrodni z punktu widzenia ofiar, a także wielu sprawców lub ludzi winnych współudziału w zbrodniach podczas II wojny światowej. Ekspozycja jest skierowana do wielu grup odbiorców (w tym m.in. nauczycieli, urzędników, przywódców wojskowych, uczonych i młodzieży), a jej celem jest przekazanie licznych lekcji płynących z Holokaustu w sposób wywołujący refleksję nad tym, jak antysemityzm i inne formy nienawiści doprowadziły do Holokaustu, w jaki sposób różne warunki mogą umożliwiać masową przemoc i ludobójstwo oraz jak jednostki i osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki mogą zapobiegać podobnym tragediom w obecnych czasach.

Dodatkowe informacje: <https://www.ushmm.org/>

Edukacja na temat Holokaustu uwrażliwia uczniów na niebezpieczeństwa wynikające ze stereotypów i uprzedzeń oraz przedstawia osobom uczącym się możliwe konsekwencje antysemityzmu. Uwypukla także trudne kwestie moralne oraz konsekwencje wyborów dokonywanych przez jednostki w obliczu dyskryminacji i prześladowań lub wojny. Wpojenie uczniom wiedzy na temat tego konkretnego wydarzenia z przeszłości może wręcz zachęcić ich do zabierania głosu i przezwyciężania obojętności w sytuacjach, w których Żydzi oraz inni ludzie spotykają się obecnie z dyskryminacją. Wychowawcy mogą poprosić uczniów, aby zbadali dawną i obecną propagandę antysemicką w celu znalezienia analogii między przeszłością a teraźniejszością. Muszą też pamiętać, że edukacja o Holokaucie nie gwarantuje zapobieżenia współczesnemu antysemityzmowi, który opiera się na innych założeniach ideologicznych i przejawia się w innych kontekstach.

Edukowanie uczniów na temat Holokaustu wzmacnia wśród nich świadomość zasad dotyczących praw człowieka

Edukacja na temat Holokaustu jest bardzo istotna w kontekście ogólnych wysiłków na rzecz krzewienia i ochrony praw człowieka. Na przykład nauka o Holokauście:

- ☞ Wskazuje kruchość wszystkich społeczeństw oraz instytucji, które mają chronić bezpieczeństwo i prawa wszystkich ludzi, a także pokazuje, w jaki sposób instytucje te można obrócić przeciwko części społeczeństwa;
- ☞ Uwypukla aspekty ludzkich zachowań obecne w każdym społeczeństwie, takie jak skłonność do szukania kozła ofiarnego, a także rola strachu, wzajemnej presji, chciwości oraz niechęci w stosunkach społecznych i politycznych;
- ☞ Wykazuje niebezpieczeństwa płynące z uprzedzeń, dyskryminacji i dehumanizacji;
- ☞ Pogłębia refleksję nad siłą ekstremistycznych ideologii, propagandy i nawoływania do nienawiści; oraz
- ☞ Zwraca uwagę na instytucje i normy międzynarodowe wypracowane w reakcji na zbrodnie popełnione podczas II wojny światowej⁶⁸.

Zapobieganie negowaniu Holokaustu i wtórnemu antysemityzmowi

Negacjoniści Holokaustu rozpowszechniają propagandę na całym świecie. Wychowawcy muszą zaradzić temu problemowi, prowadząc działania pedagogiczne. Skuteczna edukacja na temat Holokaustu powinna pozwolić uczniom zidentyfikować i odrzucić przekazy oparte na zaprzeczaniu faktom historycznym oraz ich zniekształcaniu. Wychowawcy powinni omówić motywy stojące za wykorzystaniem negacji Holokaustu jako narzędzia propagandowego. Jest to niezbędne, gdyż negacjoniści Holokaustu rozpowszechniają fałsz i dezinformacje, które mogą wydać się przekonujące nieświadomemu czytelnikowi. Ważne jest, aby zarówno wychowawcy, jak i uczniowie nabyli umiejętności, które pozwolą im na formułowanie zwięzłych odpowiedzi oraz odrzucanie twierdzeń negacjonistów, jeżeli takowe napotkają.

Wtórny antysemityzm jest zazwyczaj uważany za reakcję na poczucie winy, które podważa przekonanie o pozytywnej tożsamości narodowej. Badania sugerują, że w wielu przypadkach podkreślanie cierpienia ofiar w celu wywołania współczucia i zmniejszenia uprzedzeń może przynosić skutki odwrotne do zamierzonych⁶⁹. Nauczyciele mogą zminimalizować ryzyko wtórnego antysemityzmu, ucząc o Holokauście bez oskarżania oraz wpajając uczniom zdolność aktywnego przeciwdziałania współczesnemu antysemityzmowi.

68 Szczegółowe cele nauki związane z edukacją na temat Holokaustu przedstawiono w: *Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide* (Paris: UNESCO, 2017).

69 R. Imhoff i R. Banse, *Ongoing Victim Suffering Increases Prejudice: The Case of Secondary Anti-Semitism*, „Psychological Science”, Vol. 20, No. 12, 2009, s. 1443–1447.

Dobra praktyka: Austria

W Austrii w ramach skierowanego do nauczycieli i osób uczących się programu **erinnern.at** „Narodowy socjalizm i Holocaust: pamięć i teraźniejszość” stworzono zasoby edukacyjne poświęcone współczesnemu antysemityzmowi w Austrii. Dobrym przykładem jest książeczka zatytułowana *A Human Being is a Human Being: Racism, Anti-Semitism and You Name It...* [„Człowiek jest człowiekiem: rasizm, antysemityzm i co tam jeszcze...”] W ramach tego programu młodzi Austriacy z różnych środowisk społeczno-kulturowych aktywnie uczestniczą w warsztatach, a ich doświadczenia i wypowiedzi, w tym dotyczące doświadczeń z antysemityzmem, są uwzględniane w materiałach edukacyjnych.

Dodatkowe informacje: http://www.erinnern.at/bundeslaender/oesterreich/lermaterial-unterricht/antisemitismus/ein-mensch-ist-ein-mensch/13_layout_erinnern_endkorrektur_english_.pdf

4.1.3. Edukowanie uczniów na temat antysemityzmu w kontekście nauczania historii współczesnej

Lekcje historii, które nawiązują do sytuacji politycznej, w tym na Bliskim Wschodzie, mogą prowokować trudne dyskusje. Dyskusje takie niekoniecznie muszą być abstrakcyjne dla niektórych lub wręcz znacznej części uczniów w klasie. W tym kontekście warto pamiętać o kilku zasadach⁷⁰:

- **Przeciwdziałaj uprzedzeniom skierowanym przeciw grupom:** Wychowawcy wyjaśniają, że każdy powinien ponosić odpowiedzialność za swoje własne działania, ale obarczanie jednostek odpowiedzialnością za domniemane działania grupy osób, z którymi mogą one dzielić wspólną cechę (np. religię), jest formą uprzedzenia.
- **Zachęcaj uczniów do rozważania różnych punktów widzenia:** Wychowawcy mogą opracowywać zajęcia, które pozwolą uczniom spojrzeć na daną sytuację lub konflikt z różnych punktów widzenia. Umożliwi to uczniom zobaczenie wydarzeń z różnych perspektyw i pozwoli im zyskać szerszy obraz sytuacji politycznej przed wyrobieniem sobie opinii o niej⁷¹.
- **Przedstaw złożoność:** Dokonując przeglądu różnych perspektyw i narracji podczas dogłębnego badania historii, wychowawcy mogą polecić uczniom, aby zidentyfikowali różne aspekty (nie tylko polityczne) obecnej sytuacji i sporządzili ich listę na tablicy.
- **Wskaż podejścia oparte na uprzedzeniach lub postawach niedemokratycznych:** Wychowawcy mogą wskazać uczniom konkretne strony w mediach społecznościowych, aby we współpracy z partnerem lub w grupach odpowiedzieli na pewne pytania w celu porównania rodzajów dyskursu dotyczącego sytuacji na Bliskim Wschodzie i zidentyfikowania ewentualnych stereotypów – antysemickich lub innych.

⁷⁰ Przykłady pochodzą z *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, op. cit., przypis 31.

⁷¹ Wychowawcy mogą czerpać inspirację z pozytywnych przykładów przyjaźni nawiązanych między osobami z przeciwstawnych stron konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Zob. rozdział 6 (Amal i Odelia) w: *Teaching Materials to Combat anti-Semitism – Part 2: Anti-Semitism: a never-ending struggle?*, publikacja ODIHR i Domu Anny Frank, <<https://www.osce.org/odihr/24568?download=true>>.

- **Stwórz przeciwwagę dla zniekształconych obrazów:** Wychowawcy mogą stworzyć przeciwwagę dla obrazów tendencyjnych lub zniekształconych, skłaniając uczniów do analizy źródeł medialnych i badania dowodów na prawdziwość ich treści. Mogą polecić, aby uczniowie wybrali dwa różne źródła medialne oraz porównali i skontrastowali sposób przedstawienia w nich sytuacji na Bliskim Wschodzie.

4.1.4. Przeciwdziałanie antysemityzmowi przez kształtowanie umiejętności korzystania z mediów i informacji

Antysemityzm jest przekazywany za pośrednictwem wszelkich rodzajów mediów i opiera się na formach socjalizacji wbudowanych w procesy dzielenia się informacjami i komunikacji, które coraz częściej odbywają się za pośrednictwem platform technologicznych, mediów (w tym społecznościowych) oraz różnych innych środowisk uczenia się⁷². Umiejętność korzystania z mediów i informacji to zestaw kompetencji umożliwiający ludziom świadome wyszukiwanie informacji oraz treści medialnych, uzyskiwanie dostępu do nich, dokonywanie ich krytycznej analizy oraz wykorzystywanie lub publikację takich informacji lub treści⁷³. Wychowawcy powinni zatem pomagać uczniom w rozwijaniu umiejętności korzystania z mediów i informacji, które pozwolą im zidentyfikować i odrzucić antysemityczne przedstawienia, twierdzenia ekstremistów oraz teorie spiskowe, a także wezwania do odrzucenia wartości demokratycznych. Ważne jest, aby uczniowie byli w stanie zidentyfikować taki charakter tych elementów, nawet w obecności budzących emocje obrazów lub odniesień do cierpienia. Umiejętność korzystania z mediów i informacji pomaga rozwiniąć krytyczne myślenie wśród osób uczących i uodpornić je na pokusę uproszczonych wyjaśnień proponowanych przez teorie spiskowe i ekstremistyczną propagandę⁷⁴.

Dobra praktyka: Zjednoczone Królestwo

Institute for Strategic Dialogue (Instytut Dialogu Strategicznego) stworzył serię interaktywnych zasobów edukacyjnych i filmów wideo pod tytułem „Ekstremalny dialog”, aby przedstawić pozytywną narrację przeciwstawiającą się ekstremistycznej propagandzie dostępnej w Internecie i na platformach mediów społecznościowych. W ramach tych zasobów skupiono się na świadectwach prawdziwych ludzi, na których życie wywarła głęboki wpływ propaganda ekstremistyczna. Celem tych zasobów jest rozwinięcie umiejętności krytycznego myślenia i korzystania z mediów, aby uodpornić odbiorców na odwołujące się do przemocy ekstremistyczne narracje, w tym oparte na stereotypach antysemitycznych.

Dodatkowe informacje: <http://extremedialogue.org/about>

72 Zaadaptowano z: A. Grizzle, *Media and Information Literacy Yearbook 2016: Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights, Countering Radicalization and Extremism* (Paris: UNESCO, 2016).

73 Dodatkowe informacje na temat programu UNESCO Media and Information Literacy [„Umiejętność korzystania z mediów i informacji”] znajdują się pod adresem: <<https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy>>.

74 *Preventing violent extremism through education: A guide for policy-makers, op. cit.*, przypis 47.

UNESCO sugeruje ogólne podejście do kształtowania umiejętności korzystania z mediów i informacji w szkole oraz poza nią – w różnych środowiskach – wspierające budowanie świadomości praw człowieka, krytyczne myślenie i pozytywne zaangażowanie obywatelskie we współczesnym kontekście.

PIĘĆ PRAW

ZWIĄZANYCH Z UMIEJĘTNOŚCIĄ KORZYSTANIA Z MEDIÓW I INFORMACJI

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

PRAWO 3

Informacje, wiedza i przekazy nie zawsze są neutralne pod względem wartości czy bezstronne. Wszelkie konceptualizacje, sposoby wykorzystania bądź stosowania umiejętności korzystania z mediów i informacji powinny wyraźnie to podkreślać oraz wyjaśniać wszystkim obywatelom.

PRAWO 2

Każdy obywatel jest twórcą informacji/wiedzy i chce je przekazać. Obywatele muszą mieć możliwość dostępu do nowych informacji/wiedzy oraz wyrażania własnych opinii. Umiejętność korzystania z mediów i informacji dotyczy w równym stopniu zarówno mężczyzn, jak i kobiet oraz jest podstawą praw człowieka.

PRAWO 4

Każdy obywatel pragnie poznawać i rozumieć nowe informacje, wiedzę oraz przesłania, jak też komunikować się, nawet jeżeli nie jest świadomy tego bądź nie przyznaje, że to robi. Jego prawa nie mogą jednak w żadnym przypadku być podważane.

PRAWO 1

Technologie informacyjne, komunikacyjne, medialne, internetowe, biblioteki oraz inne formy dostępu do informacji służą krytycznemu zaangażowaniu i zrównoważonemu rozwojowi. Mają one równy status i żadna z tych form nie jest istotniejsza od pozostałych ani nie powinna być traktowana w taki sposób.

PRAWO 5

Umiejętności korzystania z mediów i informacji nie nabywamy od razu. Jest to dynamiczne i żywe doświadczenie. Proces ten jest skończony wtedy, gdy obejmuje wiedzę, umiejętności oraz postawy, uwzględniając dostęp, ocenę, wykorzystanie, produkcję i komunikację treści informacyjnych, medialnych oraz technologicznych.

Alton Grizzle i Jagtar Singh

Źródło: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/five-laws-of-mil/>. A. Grizzle i J. Singh, *UNESCO Media and Information Literacy Yearbook 2016 Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights, Countering Radicalization and Extremism*.

W tym kontekście *UNESCO Media and Information Literacy Curriculum for Teachers* (opracowany przez UNESCO program dla nauczycieli dotyczący nauczania umiejętności korzystania z mediów i informacji) zawiera konkretne wskazówki, propozycje zajęć oraz narzędzia umożliwiające nauczycielom i uczniom zdobywanie lub pogłębianie wiedzy na temat informacji, mediów i technologii oraz rozwój umiejętności prowadzenia demokratycznego dyskursu i uczestnictwa w życiu społecznym. Dzięki tym umiejętnościom będą

oni w stanie oceniać teksty publikowane w mediach i źródła informacji, a także tworzyć własne materiały medialne i informacje⁷⁵.

Dobra praktyka: Estonia

W Estonii do programów nauczania wprowadzono umiejętność korzystania z mediów jako element modelu kompetencji cyfrowych, które podlegają ocenie w szkołach. Model ten obejmuje zarządzanie informacjami, krytyczne myślenie oraz umiejętność korzystania z mediów, a także komunikacji i aktywnego działania obywatelskiego. Ten element programu daje nauczycielom ramy umożliwiające ocenę, w jakim stopniu uczniowie nabyli takie kompetencje.

Dodatkowe informacje: www.hm.ee/sites/default/files/digipadevuse_hindamismudel.pdf

Ponadto w przewodniku UNESCO *Countering Online Hate Speech* [„Przeciwdziałanie mowie nienawiści w Internecie”] zawarto sugestie, aby wychowawcy rozwijali umiejętność korzystania przez uczniów z mediów i informacji oraz reagowania na wypowiedzi nawołujące do nienawiści, informując ich i doradzając im, jak analizować wypowiedzi nawołujące do nienawiści i jak w pozytywny sposób na nie reagować⁷⁶:

Informacje	Analiza	Działanie
<ul style="list-style-type: none"> • Podnoszenie świadomości na temat mowy nienawiści i jej konsekwencji • Przekazywanie i rozpowszechnianie informacji • Wiedza o obowiązujących ramach prawnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Identyfikacja i ocena wypowiedzi nawołujących do nienawiści • Analiza wspólnych przyczyn oraz założeń i uprzedzeń leżących u ich podstaw • Rozpoznanie tendencyjnych zachowań 	<ul style="list-style-type: none"> • Reakcja na wypowiedzi nawołujące do nienawiści • Wypowiedzi pisemne przeciwko nawoływaniu do nienawiści • Zmiana dyskursu wypowiedzi nawołujących do nienawiści • Monitorowanie mediów • Zgłaszanie i demaskowanie wypowiedzi nawołujących do nienawiści • Minimalizowanie zasięgu takich wypowiedzi – powstrzymanie się od ich udostępniania i nagłośnienia

75 *Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers* (Paris: UNESCO, 2011), <<http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf>>.

76 *Countering Online Hate Speech* (Paris: UNESCO, 2015), <<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002332/233231e.pdf>>.

Dobra praktyka: Rada Europy

„No Hate Speech Movement” [„Ruch przeciwko wypowiedziom nawołującym do nienawiści”] to skierowana do młodzieży internetowa kampania Rady Europy na rzecz praw człowieka. Jej celem jest zmniejszenie poziomu akceptacji dla wypowiedzi nawołujących do nienawiści oraz wpojenie młodzieży postaw obywatelskich, w tym zwiększenie jej uczestnictwa w dyskusjach w Internecie, także w procesach zarządzania jego funkcjonowaniem. W ramach ruchu zorganizowano szkolenia dla blogerów i młodych działaczy, podczas których mogą oni w przyjaznym środowisku omówić swoją styczność z nawoływaniem do nienawiści w sieci oraz podzielić się najlepszymi praktykami w walce z tym zjawiskiem.

Dodatkowe informacje: <https://www.nohatespeechmovement.org>

Wpływowi antysemityzmu w Internecie i mediach społecznościowych można przeciwdziałać w środowisku edukacyjnym przez rozwijanie kompetencji medialnych i informacyjnych w połączeniu np. z kompetencjami międzykulturowymi:

- Podnoszenie świadomości na temat obecności antysemityzmu w Internecie oraz stwarzanego przez niego zagrożenia, a także sposobu, w jaki szerzy się on poza Internetem;
- Pomoc uczniom w zrozumieniu, że mają wpływ na środowisko informacyjne, medialne i technologiczne oraz mogą je zmieniać;
- Doradzanie uczniom, w jaki sposób mogą wykorzystywać Internet w pozytywnych działaniach społecznych, w tym przyłączając się do grup opowiadających się za tolerancją oraz szacunkiem dla ludzi pochodzenia żydowskiego i innego lub ich kultur;
- Badanie wybranych przedstawień kulturowych, takich jak przedstawienia historii, w różnych mediach i źródłach informacji, oraz analizowanie słów i obrazów, które są wykorzystywane lub pomijane, a także kontekstu społeczno-kulturowego treści medialnych;
- Wyjaśnianie możliwych reakcji na antysemityczne incydenty w Internecie, dostępnych działań, które można podjąć, oraz sposobu rozpoznania najwłaściwszego sposobu działania (w tym wycofania się);
- Omówienie sposobów manipulowania konsumentami informacji za pomocą emocjonalnej i moralnej treści wiadomości w mediach społecznościowych;
- Pomaganie uczniom w rozwijaniu umiejętności niezbędnych do oceny dowodów i ustalania, którym informacjom można zaufać na podstawie możliwych do zweryfikowania badań lub obiektywnej logiki;
- Wpajanie osobom uczącym się umiejętności, które pozwolą im zostać refleksyjnymi twórcami oraz producentami informacji i przekazów medialnych, co daje im szansę aktywniejszego odrzucenia antysemityzmu i innych form nienawiści;
- Ocena, czy uczniowie bezpiecznie korzystają z Internetu, w celu rozpoznania niedoborów umiejętności i wiedzy, a także zaradzenia im; oraz

- Przełożenie ram prawnych na prosty, zrozumiały dla uczniów język, oraz omówienie tych ram, jak też mechanizmów zadośćuczynienia i zgłaszania treści w mediach społecznościowych.

Działania mające na celu stworzenie trwałego środowiska uczenia się, które stymuluje krytyczne i refleksyjne myślenie oraz wykorzystuje umiejętność korzystania z mediów i informacji, aby umożliwić wzajemny szacunek i dialog, nie mogą być prowadzone w próżni. W dokumencie *UNESCO Media and Information Literacy Policy and Strategy Guidelines* [„Wytuczne UNESCO dotyczące polityki i strategii w zakresie umiejętności korzystania z mediów i informacji”] zalecono nawiązanie partnerstwa między resortami w celu powiązania zasad dotyczących umiejętności korzystania z mediów i informacji z politykami publicznymi w sferach takich jak edukacja, technologie informacyjne i komunikacyjne (ICT), dostęp do informacji oraz mediów⁷⁷.

Dobra praktyka: Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury

Program innowacji społecznych UNESCO MIL CLICKS ma na celu zapewnienie tolerancji i wzajemnego szacunku w kontekście społecznego uczenia się. MIL CLICKS to akronim od *Media and Information Literacy: Critical-thinking, Creativity, Literacy, Intercultural, Citizenship, Knowledge and Sustainability* [„Umiejętność korzystania z mediów i informacji: myślenie krytyczne, kreatywność, umiejętność czytania i pisania, międzykulturowość, obywatelstwo, wiedza i zrównoważony rozwój”]. Punktem wyjścia programu jest uznanie, że ludzie mogą wykorzystywać informacje, media społecznościowe i technologie w dobrych lub złych celach. Należy jednak przeznaczyć więcej środków na edukację o pozytywnych aspektach informacji, mediów i technologii, a także o sposobach korzystania z tych możliwości. MIL CLICKS umożliwia ludziom, w tym zwłaszcza młodzieży, zdobywanie kompetencji w zakresie umiejętności korzystania z mediów i informacji, wraz z innymi kompetencjami społecznymi podczas korzystania na co dzień z Internetu i mediów społecznościowych, a także wspólną naukę z rówieśnikami podczas przeglądania Internetu, zabawy, nawiązywania kontaktów, dzielenia się informacjami i nawiązywania kontaktów towarzyskich.

Dodatkowe informacje: <https://en.unesco.org/milclicks>

4.2. Sposoby wdrażania

4.2.1. Podejścia obejmujące całą szkołę

Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację może wymagać podejścia uwzględniającego różnorodne działania z udziałem pracowników szkoły na wszystkich poziomach, jak też zagadnienia związane z zasadami obowiązującymi w szkole, a także jakością i treścią programów nauczania oraz dydaktyki. Jedną z całościowych metod tworzenia środowiska, w którym etos instytucji jest oparty na prawach człowieka, jest przyjęcie podejścia obejmującego całą szkołę. Międzynarodowe Biuro Edukacji UNESCO definiuje to podejście

⁷⁷ Zob. UNESCO Media and Information Literacy Policy and Strategy Guidelines (Paris: UNESCO, 2013), <<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/media-and-information-literacy-policy-and-strategy-guidelines/>>.

jako działania „obejmujące zaspokajanie potrzeb osób uczących się, pracowników i szerszej społeczności nie tylko w odniesieniu do programu nauczania, ale w odniesieniu do całej szkoły oraz środowiska uczenia się”⁷⁸. Podejście obejmujące całą szkołę polega na spójnych, zbiorowych i opartych na współpracy działaniach w obrębie społeczności szkolnej oraz prowadzonych przez nią samą, które mają na celu strategiczną poprawę procesu uczenia się, a także zachowań i samopoczucia uczniów, jak również zapewnienie im jak najlepszego wsparcia. U podstaw takiego podejścia powinny leżeć równe traktowanie i równość płci. Podejście takie można zalecić w każdym kontekście, ale może się ono okazać szczególnie istotne w obszarach, w których nietolerancja i dyskryminacja wywiera głęboki wpływ na życie osób uczących się. Szkoła, która obrała takie podejście, nie uczy już praw człowieka jedynie jako tematu omawianego w klasie, lecz tworzy środowisko, w którym wszyscy rozumieją, cenią, szanują i wprowadzają w życie prawa człowieka, w którym uczniowie wykorzystują umiejętności krytycznego myślenia oraz wykazują obywatelskie zaangażowanie w sytuacjach życiowych na poziomie szkoły i jej środowiska, oraz w którym obowiązują jasne i przestrzegane normy dopuszczalnego zachowania. Przy opracowywaniu planu działania na rzecz edukacji w zakresie praw człowieka obejmującego całą szkołę należy uwzględnić cztery kluczowe obszary:

- Zarządzanie i uczestnictwo;
- Relacje między szkołą a społecznością;
- Program nauczania; oraz
- Zajęcia pozalekcyjne i środowisko szkolne⁷⁹.

Na przykład w celu dodatkowego wzmocnienia podejścia obejmującego całą szkołę, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii antysemityzmu, szkoła może zastosować metodę nauczania międzyprzedmiotowego, która wymaga podjęcia świadomego wysiłku w celu równoczesnego zastosowania pewnej wiedzy, zasad i/lub wartości w większej liczbie dyscyplin wiedzy. Metoda ta cechuje się wrażliwością na wiedzę i umiejętności oraz syntezą wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin⁸⁰.

78 Zob. „Glossary of Curriculum Terminology”, strona internetowa UNESCO International Bureau of Education, <<http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology>>.

79 Sugerowane podejście jest oparte na: *A Whole School Approach to Human Rights Education*, Amnesty International Ireland, s. 1–10, <www.amnesty.ie/wp-content/uploads/2016/08/Whole-School-Approach-to-HRE-Booklet.pdf>.

80 Definicja pochodzi z: „Cross-curricular teaching and learning: Definitions”, strona internetowa Jonathan Savage Supporting Innovation in Education, <www.jsavage.org.uk/research/cross-curricular-teaching-and-learning-5-definitions/>.

Dobra praktyka: Niemcy

„Szkoły bez rasizmu – szkoły z odwagą” to największa sieć szkół w Niemczech posiadająca ponad 2500 placówek członkowskich. Szkoły wchodzące w skład sieci zobowiązują się angażować uczniów i nauczycieli w sprzeciw wobec wszelkich form dyskryminacji, nękania i przemocy skierowanej przeciw grupom, tworząc tym samym otwarty, tolerancyjny oraz sprzyjający włączeniu klimat. Aby szkoła mogła dołączyć do tej sieci, 70% jej uczniów i nauczycieli musi podpisać formalną umowę, w której zobowiązują się oni przyjąć odpowiedzialność za aktywne budowanie klimatu szkoły wolnej od dyskryminacji i przemocy, promowanie powiązanych wartości w codziennym życiu szkolnym oraz regularne prowadzenie działań i uczestnictwo w działaniach przyczyniających się do zwalczania różnych form przemocy i dyskryminacji wobec grup, w tym antysemityzmu.

Dodatkowe informacje: <http://www.schule-ohne-rassismus.org/startseite>

Aby stworzyć solidną podstawę dla podejścia do praw człowieka obejmującego całą szkołę, społeczność szkolna może zacząć od działań takich jak:

- **Tworzenie konstruktywnego środowiska:** Nauczyciele i uczniowie tworzą atmosferę, w której wszystkie osoby uczące się, zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej, czują się bezpiecznie, gdy otwarcie omawiają drażliwe kwestie, oraz która cechuje się poszanowaniem praw człowieka każdej osoby, w tym wolności religii i przekonań, a także wolności wyrażania opinii i wypowiedzi. Podstawowe zasady, które umożliwiają szczerą, a zarazem pełną szacunku dyskusję, są opracowywane z udziałem uczniów.
- **Ustanowienie kodeksów postępowania:** Kodeksy postępowania odnoszą się do kwestii równości i dyskryminacji, w tym dyskryminacji ze względu na płeć oraz wobec uczniów pochodzenia żydowskiego i innych mniejszości.
- **Danie uczniom większych uprawnień:** Mechanizmy uczestnictwa uczniów w życiu szkoły, w tym rady uczniowskie, mogą stanowić drogę do włączenia społecznego i edukacji na temat zasad demokratycznych; w tym celu muszą one zostać podporządkowane kodeksowi postępowania, który wyklucza dyskryminację lub tendencyjne formy wypowiedzi dotyczące chronionych cech, takich jak religia lub światopogląd, rasa, pochodzenie etniczne czy płeć.
- **Poprawa relacji między domem a szkołą:** Klarowna i regularna dwustronna komunikacja między szkołą a rodzicami pomaga w wyjaśnianiu pewnych kwestii oraz w budowie solidniejszych i trwalszych podstaw dla szkolnych działań antidyskryminacyjnych.

4.2.2. Szkolenie nauczycieli

Konieczność

Znajomość problematyki praw człowieka bądź antysemityzmu nie jest wymogiem w programach kształcenia większości nauczycieli na całym świecie. Zapewnienie nauczycielom możliwości rozwoju zawodowego przez dostarczenie im wiedzy o prawach człowieka oraz przedstawienie im metod nauczania pozwalających przekazać ją klasom jest niezbędne, aby stworzyć środowisko szkolne nacechowane świadomością praw człowieka oraz

społeczność szkolną funkcjonującą w oparciu o wzajemny szacunek. Warsztaty doskonalenia zawodowego pomagają nauczycielom zrozumieć złożone tematy z zakresu praw człowieka, jak na przykład antysemityzm, a także dostarczają narzędzi pedagogicznych niezbędnych do przekazania wiedzy uczniom.

Podstawy praw człowieka

Podstawowy program szkoleń dla wychowawców w zakresie praw człowieka powinien zawierać następujące elementy⁸¹:

- a. Cele nauczania obejmujące stosowną wiedzę, umiejętności, postawy i zachowania w odniesieniu do praw człowieka oraz edukacji w zakresie praw człowieka;
- b. Zasady i standardy w zakresie praw człowieka, jak też wdrożone mechanizmy ich ochrony, także poza społecznościami, w których działają wychowawcy;
- c. Prawa oraz wkład wychowawców i uczniów w rozwiązywanie problemów związanych z prawami człowieka w swojej społeczności, z uwzględnieniem kwestii bezpieczeństwa;
- d. Przedstawione powyżej zasady działań edukacyjnych w zakresie praw człowieka;
- e. Odpowiednia metodyka edukacji w zakresie praw człowieka: partycypacyjna, skoncentrowana na osobach uczących się, oparta na doświadczeniu, zorientowana na działanie oraz uwzględniająca uwarunkowania kulturowe;
- f. Umiejętności społeczne oraz style przywództwa wychowawców: demokratyczne i spójne z zasadami praw człowieka;
- g. Informacje na temat dostępnych zasobów dydaktycznych związanych z edukacją w zakresie praw człowieka, w tym technologii informacyjno-komunikacyjnych, w celu zbudowania zdolności do ich oceny i wyboru, a także do opracowywania nowych zasobów; oraz
- h. Regularna i motywująca ocena osób uczących się – zarówno formalna, jak i nieformalna.

Tworzenie możliwości

Korzystając z tych ram, resorty edukacji powinny również stworzyć dla nauczycieli (przed podjęciem pracy i w jej trakcie) możliwości rozwoju zawodowego w odniesieniu do wiedzy o antysemityzmie w kontekście praw człowieka, na przykład przez następujące działania:

- Organizację warsztatów w celu zapewnienia nauczycielom zasobów szkoleniowych na temat antysemityzmu opartych na wynikach badań;
- Opracowanie lub adaptację programów szkolenia dla nauczycieli przygotowujących się do zawodu w celu uwzględnienia w nich praw człowieka i kwestii antysemityzmu;
- Rozpowszechnianie cyfrowych pakietów kształcenia ustawicznego służących rozwojowi zawodowemu nauczycieli pracujących w szkołach; oraz

⁸¹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Human Rights Training: A Manual on Human Rights Training Methodology* (New York and Geneva: United Nations, 2000), <<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training6n.pdf>>.

- Tworzenie systemu stałego wsparcia dla nauczycieli, obejmującego zaangażowanie społeczności w celu ułatwienia wymiany informacji⁸². Taka sieć i szkolenia umożliwią nauczycielom przygotowanie się na potencjalne przejawy uprzedzeń antysemitycznych i incydenty antysemityczne w ich klasie, oraz nauczą ich sposobów radzenia sobie z nimi w sposób ugruntowujący poszanowanie praw człowieka.

Dobra praktyka: Norwegia

Program demokratycznej gotowości do sprzeciwu wobec rasizmu, antysemityzmu i niedemokratycznych postaw (Dembra) polega na zapewnieniu szkoleń dla dyrektorów szkół oraz nauczycieli w celu przygotowania ich do przeciwdziałania rasizmowi i antysemityzmowi w szkołach, w których pracują. Program pomaga uczestnikom zidentyfikować wyzwania typowe dla ich środowiska szkolnego oraz ułatwia im rozwiązywanie tych problemów z wykorzystaniem ukierunkowanych warsztatów, seminariów i wskazówek dostępnych w Internecie.

Po pilotażu w Oslo w 2011 r. program rozszerzono na kolejne regiony Norwegii. Po przeprowadzonej w 2016 r. zewnętrznej ocenie zasoby dydaktyczne wykorzystywane w ramach programu zostały zweryfikowane przez Norweską Dyрекcję ds. Edukacji i Szkolenia we współpracy z Centrum Badań nad Holokaustem i Mniejszościami Religijnymi oraz Europejskim Centrum im. Wergelanda.

Dodatkowe informacje: <http://www.theewc.org/Content/What-we-do/Completed-projects/Dembra>

4.2.3. Programy nauczania, podręczniki i materiały dydaktyczne

Parlament Europejski zachęcił niedawno państwa członkowskie do „rozważenia dokonania przeglądu podręczników szkolnych w celu dopilnowania, by historia Żydów i życie współczesnych Żydów były przedstawiane w sposób wszechstronny i zrównoważony, oraz aby były one wolne od wszelkich form antysemityzmu”⁸³. Podobne działania powinny jednocześnie dotyczyć programów nauczania i innych materiałów edukacyjnych. Programy nauczania oraz podręczniki powinny odzwierciedlać kluczowe zasady, o których mowa w niniejszych wytycznych: prawa człowieka, krytyczne myślenie i komplementarność.

82 Tamże.

83 Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie walki z antysemityzmem, *op. cit.*, przypis 17.

Zalecenia dla autorów podręczników i twórców programów nauczania⁸⁴

- ☞ Edukacja mająca na celu przeciwdziałanie antysemityzmowi oraz badania dotyczące tematów żydowskich powinny stać się wymaganym lub zalecanym tematem na mocy oficjalnej polityki państwa lub ministerstwa edukacji, gdyż wnoszą one wyraźny wkład w edukację na rzecz globalnego obywatelstwa i praw człowieka. Oprócz wskazania tych tematów twórcy programów powinni sformułować uzasadnienie dla wpajania stosownych pojęć i treści zgodnie z efektami nauki określonymi dla danej dyscypliny.
- ☞ Wychowawcy powinni być uwrażliwieni na stereotypy, błędne interpretacje i tendencyjne sformułowania, które mogą obrażać lub stygmatyzować uczniów pochodzenia żydowskiego lub innego. Autorzy podręczników, nauczyciele i twórcy programów nauczania powinni stosować sprzyjający włączeniu język, unikając uogólnień nastawiających jedną grupę przeciw drugiej. Należy unikać stereotypów, terminów nacechowanych płciowo i określić tendencyjnych. Wychowawcy powinni być świadomi wpływu pominięć lub przykładów wprowadzających w błąd na sposób widzenia świata przez uczniów. Jeżeli program nauczania wymaga przedstawienia postaci historycznych znanych z antysemityzmu, ich antysemityczne poglądy należy wskazać jako wadę przy jednoczesnym uznaniu ich osiągnięć.
- ☞ Bardzo ważne jest zapewnienie obiektywnych, wyważonych informacji na temat żydowskiej historii i kultury. Można tego dokonać w ramach ukierunkowanych kursów i lekcji. Ważne jest jednak również włączenie tej wiedzy do szerszego programu nauczania. Na przykład kursy historii powszechnej lub historii kraju mogą obejmować lekcje na temat różnorodnych doświadczeń żydowskich, warunków społecznych i kultur zarówno w danym kraju, jak i na całym świecie w celu obalenia stereotypów oraz podkreślenia zarówno cech wspólnych, jak i różnic.
- ☞ W podręcznikach należy przedstawiać różne punkty widzenia na wydarzenia historyczne, osobowości, przemiany, kultury i społeczeństwa, a także analizować judaizm jako zjawisko międzykulturowe i wewnętrznie zróżnicowane, którego kształt wynika z interakcji z odmiennymi praktykami oraz wartościami kulturowymi.
- ☞ Otwarty i oparty na współpracy dialog między osobami odpowiedzialnymi za wyznaczanie kierunków polityki, autorami podręczników, liderami szkolnymi oraz wychowawcami jest ważnym elementem zapewnienia właściwej jakości edukacji umożliwiającej przeciwdziałanie antysemityzmowi na poziomie programów nauczania, podręczników oraz praktyki dydaktycznej.

84 Ogólne zalecenia co do przeglądu podręczników znajdują się tutaj: *Making textbook content inclusive: A focus on religion, gender, and culture* (Paris: UNESCO, 2017), <<http://unesdoc.unesco.org/image-s/0024/002473/247337e.pdf>>.

Dobra praktyka: Niemcy

Komisja Instytutu im. Leo Baecka ds. Upowszechniania Historii Niemiecko-Żydowskiej w Niemczech wydała wytyczne dotyczące uwzględnienia dziejów żydowskich w nauczaniu szkolnym. Wytyczne te, zaprojektowane dla autorów podręczników i programów nauczania oraz dla osób szkolących nauczycieli, promują zajęcia przedstawiające historię niemiecko-żydowską jako nieodłączną część historii Niemiec. W wytycznych wyraźnie zaleca się nauczanie o różnorodności społeczności Niemców pochodzenia żydowskiego oraz ich wkładzie w niemieckie społeczeństwo, bez ograniczania się do wiedzy o Holokauście.

Dodatkowe informacje: http://www.juedischesmuseum.de/fileadmin/user_upload/uploadsJM/PDF/Museumsp%C3%A4dagogik/orientierungshilfe.pdf

Aby ocenić, w jaki sposób w niemieckich podręcznikach omawia się temat antysemityzmu, w 2016 r. Instytut Georga Eckerta i Centrum im. Anny Frank w Berlinie przeprowadziły stosowne badanie. Ujawniło ono, że odwołania do antysemityzmu są obecne generalnie w tych samych kontekstach historycznych: prześladowania Żydów w średniowieczu, ambiwalentnego podejścia do nich w okresie oświecenia, emancypacji i dyskryminacji Żydów w XIX wieku oraz ideologii narodowosocjalistycznej i reżimu nazistowskiego.

Dodatkowe informacje: http://repository.gei.de/bitstream/handle/11428/218/ED9_Pingel_Antisemitismus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oprócz powyższych kwestii, przedstawiając różnorodność i złożoność doświadczenia żydowskiego oraz zgłębiając zagadnienie antysemityzmu, twórcy programów nauczania i autorzy podręczników powinni mieć świadomość, że:

- Edukacja na temat sposobu powstawania stereotypów ułatwia dyskusję na temat konkretnych stereotypów;
- W świecie żydowskim od zawsze występowała bardzo duża różnorodność oraz toczono liczne wewnętrzne debaty i rozważania;
- Osoby pochodzenia żydowskiego przejawiają różne postawy wobec przekonań i praktyk religijnych, podobnie jak osoby wywodzące się z innych tradycji; Żydzi i osoby o różnym pochodzeniu mają wiele cech wspólnych w zależności od kontekstu społeczno-gospodarczego, geograficznego lub innego;
- Historię żydowską należy włączyć do szkolnego nauczania historii lokalnej, historii kraju lub historii powszechnej;
- Na przestrzeni wieków wiele osób pochodzenia żydowskiego wniosło znaczący wkład w naukę, technikę, sztukę, architekturę, prawo, etykę oraz filozofię, ale edukacja o historii żydowskiej nie może sprowadzać się jedynie do tak wyjątkowych osobistości;
- Nauczanie o judaizmie wyłącznie w ramach edukacji religijnej nie zastąpi niezbędnej edukacji o historii żydowskiej lub antysemityzmie;
- Ludzie należący do różnych społeczności religijnych lub kulturowych, w tym także Żydzi, wywierają na siebie mniej lub bardziej pozytywny wpływ w różnych

kontekstach lokalnych, krajowych lub międzynarodowych, a także często pracują oraz żyją obok siebie, w ścisłej współpracy i partnerstwie;

- Edukacja na temat teorii spiskowych jest ważna zarówno dla zrozumienia antysemityzmu, jak i w celu zapobiegania ekstremizmowi; oraz
- Edukacja o Holokauście jest ważna, ale nie zastępuje potrzeby edukacji na temat antysemityzmu jako szerszego zjawiska.

Dobra praktyka: Holandia

Dom Anny Frank w Amsterdamie oraz Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE opracowały materiały dydaktyczne do walki z antysemityzmem, które uwzględniają różne aspekty tego zjawiska. Materiały te dotyczą różnych aspektów antysemityzmu: część 1 dotyczy historii antysemityzmu w poszczególnych krajach i ogólniej w Europie; część 2 jest poświęcona współczesnym przejawom antysemityzmu w danym kraju oraz w całej Europie; w części 3 omówiono antysemityzm w kontekście ogólnych zagadnień, takich jak uprzedzenia, rasizm, ksenofobia oraz inne formy nietolerancji. Materiałom towarzyszy kompleksowy przewodnik dla nauczycieli.

Od tego czasu eksperci krajowi z kolejnych 14 państw uczestniczących w OBWE opracowali wersje dostosowane do warunków krajowych (kontekstu lokalnego i historii każdego z uczestniczących państw), które rozpowszechniono wśród szkół, wychowawców, organizacji społeczeństwa obywatelskiego i bibliotek, a ponadto przygotowano specjalistyczne szkolenia.

Dodatkowe informacje: <https://www.osce.org/odihr/120546>

W 2017 r. Dom Anny Frank opublikował *Stories that Move* [„Historie, które poruszają”] – internetowy zestaw narzędzi dla wychowawców dostępny w sześciu językach, mający skłonić uczniów w wieku od 14 do 17 lat do krytycznego myślenia o różnorodności i dyskryminacji oraz do zastanowienia nad własną postawą i wyborami dokonywanymi w tych kwestiach. Zestaw narzędzi składa się z gotowych do wykorzystania kursów obejmujących wielowarstwowe informacje, zadania i historie z życia wzięte. W krótkich filmach młodzi ludzie dzielą się pozytywnymi doświadczeniami, ale opowiadają także o wykluczeniu, dyskryminacji i przestępstwach z nienawiści. Wychowawca może wykorzystać je jako punkt wyjścia do zgłębienia w klasie wielu tematów związanych z dyskryminacją.

Dodatkowe informacje: <https://www.storiesthatmove.org/en/home/>

4.2.4. Muzea, biblioteki i miejsca pamięci

To, czego uczniowie uczą się poza szkołą, może być równie ważne jak formalny program nauczania. Wystawy muzealne, biblioteki, wydarzenia kulturalne, programy telewizyjne, miejsca pamięci zbiorowej i inne źródła mogą pomóc w wypełnieniu luk, które zawsze pozostają po nauce szkolnej.

Dobra praktyka: Polska

W 2016 r. organizacja Humanity In Action Polska nawiązała współpracę ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich oraz Programem Rozwoju Bibliotek w celu stworzenia mechanizmu umożliwiającego dotarcie do uczniów poza głównymi miastami niezależnie od szkół i nauczycieli. Po seminarium internetowym dla bibliotekarzy, w którym wyjaśniono różne scenariusze warsztatów opartych na interaktywnej książce *O Żydach i Żydówkach*, mających promować tolerancję dla różnorodności w poszczególnych regionach, ponad 100 bibliotek zgłosiło się, aby otrzymać egzemplarze książki i wzięło udział w konkursie na najlepsze zdjęcie, nagranie lub animację dokumentującą lokalne działania promocyjne w tym zakresie. Materiały te znalazły się na stronach internetowych bibliotek oraz w mediach społecznościowych. Pięć najlepszych zgłoszeń nagrodzono zestawem nowych publikacji encyklopedycznych.

Dodatkowe informacje: http://www.biblioteki.org/webinaria/Nagranie_webinarium_wprowadzajacego_do_konkursu_O_Zydach_i_Zydowkach.html

Muzea i miejsca pamięci, zwłaszcza znajdujące się w historycznych miejscach prześladowań, mogą stanowić szczególnie ważne przestrzenie edukacyjne. Miejsca te mogą zapewniać zapadające w pamięć doświadczenia edukacyjne, będąc ważną przestrzenią upamiętnienia i refleksji. Co więcej, oprócz swojego najważniejszego wymiaru, jakim jest upamiętnienie, wiele miejsc pamięci, niezależnie od tego, czy znajdują się one w historycznych miejscach prześladowań, czy też nie, pełni liczne funkcje związane z badaniami i dokumentacją, kulturą oraz propagowaniem określonych postaw, a także, co najważniejsze, edukacją⁸⁵.

85 *Education about the Holocaust and Preventing Genocide: A Policy Guide*, op. cit., przypis 67, s. 161.

Dobra praktyka: Federacja Rosyjska

Muzeum Żydowskie oraz Federalny Ośrodek Badawczy i Metodologiczny ds. Tolerancji, Psychologii i Edukacji (Centrum Tolerancji) Federacji Rosyjskiej przedstawiają historię Rosji przez pryzmat kultury i życia codziennego osób pochodzenia żydowskiego.

W tym celu wykorzystano panoramiczne kina, ekrany interaktywne, instalacje audiowizualne, archiwa zdjęć i filmów, dokumenty oraz wywiady. Centrum Tolerancji z powodzeniem wdrożyło w ponad 60 miastach Rosji jedyne w swoim rodzaju programy edukacyjne, w których udział wzięło ponad milion młodych ludzi. W 2016 r. doceniono jego nowatorskie i kreatywne metody wspierania dialogu, zrozumienia oraz empatii wobec „innego”, przyznając mu nagrodę UNESCO im. Madanjeeta Singha wyróżniającą działania naukowe, artystyczne, kulturalne lub komunikacyjne, których celem jest promowanie ducha tolerancji i odrzucenie przemocy. Centrum współpracuje również ze stowarzyszoną z UNESCO siecią szkół (ASPnet) w organizacji globalnego konkursu artystycznego dla szkół „Otwieranie serc i umysłów na uchodźców”⁸⁶.

Dodatkowe informacje: <https://www.jewish-museum.ru/en/>

Dobra praktyka: Polska

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN w Warszawie otrzymało w 2016 r. nagrodę Europejskiego Muzeum Roku przyznaną przez Europejskie Forum Muzealne.

W muzeum znajduje się Centrum Edukacyjne współpracujące z nauczycielami i młodzieżą, aby ukazać znaczenie historii dla zrozumienia wartości tolerancji we współczesnych społeczeństwach, w których ludzie codziennie stykają się z odmiennymi kulturami i wrażliwością. Muzeum oferuje szkołom różnorodne warsztaty, wycieczki piesze, konkursy oraz dyskusje ze świadkami wydarzeń, a wychowawcom – konferencje oraz szkolenia. Zaprojektowało także specjalny program edukacyjny dla dzieci przebywających w szpitalu, które nie mogą odwiedzić placówki. Centrum Edukacyjne uruchomiło niedawno wirtualną platformę służącą nauczaniu o żydowskiej Warszawie, w ramach której przedstawiono osobiste relacje wybitnych polskich Żydów oraz przedstawicieli młodszego pokolenia, łącząc przeszłość z teraźniejszością i umożliwiając żyjącym polskim Żydom opowiedzenie swojej historii.

Dodatkowe informacje: <http://www.polin.pl/pl>

Niektóre rządy wspierają też żydowskie festiwale kulturalne, na przykład zbiegające się z Europejskim Dniem Kultury Żydowskiej. Festiwale takie mogą przekonać uczestników o bogactwie i różnorodności tej kultury dzięki zróżnicowanej ofercie kulturalnej oraz występom. Prezentując kulturę żydowską charakterystyczną dla danego kraju lub regionu, festiwale takie stwarzają ważne sposobności edukacyjne i wnoszą wkład w przeciwdziałanie antysemityzmowi.

⁸⁶ UNESCO Associated Schools Network, zob. <<https://aspnet.unesco.org/en-us/Pages/Virtual-exhibition---Opening-hearts-and-minds-to-refugees.aspx>>.

Dobra praktyka: Portugalia

Judaica – Mostra de Cinema e Cultura jest lokalnym festiwalem poświęconym najlepszym nowym filmom i kulturze żydowskiej, który obejmuje imprezy literackie, muzyczne i gastronomiczne, targi książki oraz występy gości z kraju i zagranicy. Początkowo organizowany w Lizbonie, obecnie odbywa się też w Cascais, Castelo de Vide, Belmonte i Castelo Branco, służąc nawiązywaniu kontaktu ze społecznościami lokalnymi i turystami zagranicznymi, którzy przybywają do Portugalii, poszukując żydowskiego dziedzictwa tego kraju. Po trzech latach, mimo bardzo małego budżetu, Judaica otrzymała nagrodę EFFE (Europe For Festivals/Festivals For Europe) przyznaną w ramach inicjatywy Europejskiego Stowarzyszenia Festiwali wspieranej przez Komisję Europejską i Parlament Europejski – w uznaniu za zaangażowanie artystyczne, społeczne oraz międzynarodowy i globalny charakter festiwalu.

Dodatkowe informacje: <https://www.judaica-cinema.org/>

Chociaż szkolna wycieczka do instytucji kulturalnej może być bardzo pożyteczna, nie zwalnia ona wychowawców z obowiązku identyfikowania wszelkich uprzedzeń i stereotypów, z którymi może zetknąć się klasa. Jeśli zostaną one rozpoznane, można je wykorzystać jako narzędzie dydaktyczne, a wychowawca może pomóc uczniom w zrozumieniu stereotypu lub uprzedzenia i obaleniu go jeszcze podczas wycieczki lub później w klasie. Po zakończeniu wycieczki uczniowie mogą zbadać historyczne znaczenie danego uprzedzenia, a wychowawca może opracować lekcję projektową związaną ze zidentyfikowanymi przez nich uprzedzeniami. Pominięcie tego ostatniego etapu może z dużym prawdopodobieństwem mieć negatywne konsekwencje edukacyjne.

4.2.5. Rola uczelni wyższych

Uczelnie wyższe mogą odgrywać istotną rolę w rozwiązywaniu problemu antysemityzmu zarówno poprzez działalność dydaktyczną, jak i badawczą. Uniwersyteckie kursy na temat antysemityzmu mogą przynieść korzyści dużej liczbie młodych ludzi. Potrzebne są również dalsze wiarygodne badania ilościowe i jakościowe dotyczące wielu aspektów współczesnego antysemityzmu.

Instytucje kształcące nauczycieli przed podjęciem przez nich pracy mogą pomóc w upowszechnianiu wiarygodnej wiedzy i promowaniu dobrych praktyk wśród przyszłych pedagogów. Ponadto uczelnie mogą tworzyć zasoby służące do opracowywania programów nauczania, udzielać wskazówek nauczycielom oraz uczestniczyć w ich rozwoju zawodowym i ocenie.

Osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki w zakresie edukacji na poziomie średnim mogą doprowadzić do pozytywnych zmian, zapewniając opracowanie przez uczelnie wyższe odpowiednich kursów akademickich dotyczących antysemityzmu dla studentów i badaczy – samodzielnych lub włączonych do ogólniejszych programów (studiów magisterskich, doktoranckich i poddoktoranckich, seminariów akademickich, programów stypendialnych, działalności katedr uczelnianych, programów badawczych itp.).

Urzednicy zajmujący się edukacją i prawami człowieka, w tym krajowe instytucje ds. praw człowieka, mogą promować zgłębianie zagadnienia antysemityzmu za pośrednictwem wykładów gościnnych dla studentów na temat antysemityzmu i innych zagadnień

związanych z prawami człowieka – w ujęciu ogólnym lub w nawiązaniu do kluczowych obszarów nauki takich jak prawo, politologia, historia, filozofia, socjologia, administracja publiczna, praca socjalna, medycyna czy wychowanie fizyczne.

Ośrodki badań nad antysemityzmem odgrywają ważną rolę w rozwoju i rozpowszechnianiu wiedzy na temat antysemityzmu, zwłaszcza gdy ich działalność jest uzupełniana międzynarodowymi konferencjami, tworzeniem katedr i kierunków w obrębie wydziałów, sponsorowaniem wykładów, stażami podyplomowymi, stanowiskami dla wizytujących profesorów, seriami publikacji oraz nagrodami dla studentów⁸⁷. Niektóre uczelnie zachęcają studentów do pisania prac na temat antysemityzmu i praw człowieka, oferując im w tym celu granty badawcze lub nagrody.

Dobra praktyka: Zjednoczone Królestwo

Założony przez Fundację Pearsów w 2010 r. Instytut Badań nad Antysemityzmem im. Pearsów działa w Birkbeck w obrębie Szkoły Nauk Społecznych, Historii i Filozofii (School of Social Sciences, History and Philosophy) College University of London. Jest on niezależnym i promującym ideę włączenia ośrodkiem nowatorskich badań i nauczania, który opiera się na badaniach zagadnień wielokulturowości, tożsamości etnicznej, antysemityzmu oraz nietolerancji rasowej i religijnej prowadzonych na różnych wydziałach (historii, politologii, studiów psychospołecznych, polityki społecznej i oświaty, filologii angielskiej oraz nauki humanistycznych i prawa), jak też wnosi wkład do dyskusji i tworzenia polityki publicznej. Instytut oferuje kursy zakończone certyfikatem, studia licencjackie, studia podyplomowe i możliwości badań podyplomowych.

Dodatkowe informacje: <http://www.pearsinstitute.bbk.ac.uk/>

4.2.6. Partnerstwa w ramach społeczeństwa obywatelskiego

Trenerzy działający w ramach społeczeństwa obywatelskiego oraz eksperci akademicki mogą wspierać instytucje oświatowe, dostarczając informacji na temat poziomu, przejawów i skutków antysemityzmu, a także skutecznych sposobów przeciwdziałania temu zjawisku.

⁸⁷ Wykaz niektórych najważniejszych ośrodków zajmujących się badaniami nad antysemityzmem znajduje się w Załączniku 1 do niniejszego dokumentu.

Dobra praktyka: Belgia

Facing Facts! [„Stawić czoła faktom!”] to koordynowana przez organizację CEJI (Żydowski Wkład w Europę Włączającą) inicjatywa społeczeństwa obywatelskiego mająca zapobiegać przestępstwom z nienawiści i nawoływaniu do nienawiści. Organizowany pod jej auspicjami kurs internetowy na temat nawoływania do nienawiści pozwala dorosłym specjalistom zapoznać się w ustrukturyzowany sposób ze zjawiskiem nawoływania do nienawiści i sposobami radzenia sobie z nim, oferując filmy, dynamiczne wykłady, studia przypadków, świadectwa oraz quizy w ramach trzech modułów:

- ☞ Pojęcie nawoływania do nienawiści (mowy nienawiści): rozpoznanie charakteru i skutków nawoływania do nienawiści.
- ☞ Monitorowanie nawoływania do nienawiści: badanie, w jaki sposób monitorowanie może pomóc w oczyszczeniu świata cyfrowego i propagowaniu właściwych postaw.
- ☞ Sprzeciw wobec nawoływania do nienawiści: rozważenie możliwych środków przeciwdziałania i dokonanie odpowiednich wyborów.

Dodatkowe informacje: <https://www.facingfactsonline.eu/>

W dziedzinie edukacji skuteczne partnerstwo ze społeczeństwem obywatelskim i mediami może pomóc w przeciwdziałaniu uprzedzeniom, rozwijając wśród uczniów empatię, krytyczne myślenie oraz kompetencje międzykulturowe. Na przykład zapraszanie gości, którzy wygłaszają wykłady, rozwija empatię poprzez kontakt i komunikację, a wzrost empatii może zmniejszać tolerancję dla niesprawiedliwości społecznej i dyskryminacji. Podnoszenie świadomości na temat antysemityzmu, nękania i uprzedzeń przez przeszklonych przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego lub członków społeczności żydowskiej może zwiększać wpływ innych działań edukacyjnych.

Dobra praktyka: Węgry

Fundacja Haver wysyła do szkół dwójki młodych żydowskich wolontariuszy, którzy omawiają z uczniami kwestie związane z tożsamością żydowską. Fundacja opracowała moduły edukacyjne dostosowane do potrzeb nastolatków (w wieku od 14 do 18 lat), studentów (od 19 do 25 lat) oraz wychowawców, które uzupełniają ogólniejszy program edukacji służący upowszechnianiu różnorodności i przeciwdziałaniu uprzedzeniom oraz skupiający się na konkretnych współczesnych problemach kulturowych, religijnych i społecznych Węgier.

Dodatkowe informacje: <http://haver.hu/english/>

OBWE wspiera organizacje społeczeństwa obywatelskiego w nawiązywaniu dialogu i partnerstwa z instytucjami oświatowymi, ale wysiłki społeczeństwa obywatelskiego nie powinny zastępować rządu w obszarach, za które jest on odpowiedzialny. Uznając ten problem, rządy muszą jasno wskazać w kontekście oświaty, że odpowiedzialność za zwalczanie antysemityzmu nie spoczywa na społecznościach żydowskich. Niemniej jednak liderzy w dziedzinie oświaty powinni zapewnić kanały komunikacji ze społecznościami żydowskimi i ekspertami merytorycznymi, aby przeprowadzić z nimi odpowiednie

konsultacje dotyczące stosownych inicjatyw, a także uwrażliwić urzędników państwowych na konkretne obawy społeczności i stworzyć drogę do integracji społecznej⁸⁸.

Dobra praktyka: Serbia

Oddział krajowy Europejskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Historii (EUROCLIO), czyli Stowarzyszenie na rzecz Historii Społecznej Serbii (UDI), które posiada ponad 500 aktywnych członków i prowadzi programy wymiany w całym regionie Bałkanów, nawiązał współpracę z lokalną organizacją pozarządową Terraforming South w celu włączenia tematów antysemityzmu i Holocaustu do corocznego programu ustawicznego rozwoju zawodowego UDI oraz programu szkoleniowego organizacji dla nauczycieli historii i innych przedmiotów. Materiał dydaktyczny organizacji Terraforming o nazwie **Ester.rs** zawiera relacje ilustrujące życie żydowskie w przedwojennej Serbii oraz opowieści o ofiarach Holocaustu zabitych w obozie koncentracyjnym w Sajmište. Bezpłatny materiał został opublikowany w Internecie w formacie cyfrowym, aby nauczyciele mogli go łatwo pobrać i wydrukować.

Dodatkowe informacje: <http://ester.rs/en/>

4.2.7. Edukacja pozaformalna i zawodowa

Zajęcia z dorosłymi i specjalistami

Oprócz wykorzystywania ich w nauczaniu dzieci i studentów, badania nad antysemityzmem mogą – jak każda inna dziedzina związana z edukacją w zakresie praw człowieka – okazać się źródłem cennych informacji dla osób w każdym wieku. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do specjalistów, którzy chronią społeczeństwo przed zagrożeniami i odgrywają ważną rolę w zapewnieniu możliwości korzystania z praw człowieka – chodzi o funkcjonariuszy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, urzędników państwowych, duchownych, reporterów, dziennikarzy, pracowników socjalnych i służby zdrowia oraz bibliotekarzy. Edukacja o antysemityzmie jest również ważnym elementem programów kształcenia zawodowego ukierunkowanych na naukę komunikacji i zarządzania w biznesie, a także czynnikiem pozwalającym uświadomić wszystkim osobom uczącym się, nie tylko podążającym ścieżką akademicką, złożoność kontekstu społecznego, w którym żyją.

Potrzeby te są często zaspokajane przez programy rozwoju zawodowego, niejednokrotnie opracowywane we współpracy z muzeami lub miejscami pamięci, krajowymi instytucjami ds. praw człowieka i innymi instytucjami zajmującymi się tymi prawami. Zaleca się, aby takie szkolenia⁸⁹:

- Były dostosowane do danego kręgu odbiorców;

⁸⁸ „Swiss OSCE Chairmanship conclusions” [„Wnioski ze szwajcarskiego przewodnictwa OBWE”], *op. cit.*, przypis 25, s. 3.

⁸⁹ Następujące zalecenia zaadaptowano z: *National Human Rights Institutions: History, Principles, Roles and Responsibilities* (New York i Geneva: United Nations, 2010), s. 64–65, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/PTS-4Rev1-NHRI_en.pdf>.

- Kładły nacisk na ogólne standardy praw człowieka mające zastosowanie do codziennych zadań odbywających je specjalistów, z uwzględnieniem konkretnych przykładów związanych z antysemityzmem i społecznością żydowską;
- Były prowadzone przez osoby pracujące w tej samej dziedzinie, co uczestnicy;
- Zapewniały korzystanie przez prowadzących z technik kształcenia ukierunkowanych na osoby dorosłe i technik „trenowania trenerów”; oraz
- Były odpowiednio oceniane oraz regularnie poddawane przeglądowi i aktualizacji.

Zaleca się, aby rządy i uczelnie wyższe opracowały szkolenia zawodowe dla pracowników sektora publicznego, np. lekarzy, pielęgniarek oraz funkcjonariuszy organów ścigania, w celu zwiększenia ich zdolności do rozumienia specyfiki antysemityzmu⁹⁰. Niektóre programy osiągają sukces dzięki wykorzystaniu odpowiednich studiów przypadków i scenariuszy.

Dobra praktyka: Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE

W sześciu państwach uczestniczących w OBWE ODIHR wdrożył program „: Szkolenie na temat przestępstw z nienawiści dla funkcjonariuszy organów ścigania” (TAHCLE), w ramach którego funkcjonariusze policji nabywają umiejętności w zakresie identyfikacji przestępstw z nienawiści, rozumienia ich uwarunkowań oraz reakcji na nie. Program obejmuje rozpoznawanie przejawów uprzedzeń antysemitycznych. Funkcjonariusze uczestniczący w programie zyskują większą zdolność do zapobiegania przestępstwom z nienawiści i reagowania na nie, współdziałania ze społecznościami, które bywają ich celem, a także budowania wsparcia, zaufania i współpracy ze strony społeczeństwa. ODIHR kieruje swoje działania również do prokuratorów za pośrednictwem szkolenia dla prokuratorów dotyczącego przestępstw z nienawiści (PAHCT), zwiększając w ten sposób ich zdolność do udowadniania tych przestępstw w sądzie.

Szkolenie dla organów ścigania: <https://www.osce.org/odihr/tahcle>

Szkolenie dla prokuratorów dotyczące przestępstw z nienawiści: <https://www.osce.org/odihr/pahct>

Aktywna praca z młodzieżą i społecznościami lokalnymi

Ponadto działania profilaktyczne powinny skupiać się na dotarciu do młodzieży poza szkołą, zwłaszcza na szczeblu lokalnym, w celu wspierania tolerancji oraz zaangażowania w życie społeczne i polityczne, a także krytycznego myślenia, autorefleksji i odporności na presję. Działania takie mogą obejmować programy sportowe i edukacyjne w zakresie sztuki, spotkania informacyjne dla społeczności, rodzin i młodzieży, wsparcie dla grup młodzieżowych oraz przesłania kierowane za pośrednictwem Internetu (e-learning,

⁹⁰ *Understanding Anti-Semitic Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Jewish Communities: A Practical Guide* [Zrozumienie antysemitycznych przestępstw z nienawiści i zapewnienie bezpieczeństwa społecznościom żydowskim. Praktyczny przewodnik], (Warszawa: OBWE/ODIHR, 2017), s. 39, <<http://www.osce.org/odihr/317166?download=true>>. Szkolenia dla funkcjonariuszy policji dotyczące ich roli w zapobieganiu ekstremistycznej przemocy i radykalizacji prowadzącej do terroryzmu omówiono w Przewodniku OBWE *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach* (Wien: OSCE, 2014), s. 104, 135-141, 180-186, <<http://www.osce.org/atu/111438>>.

kampanie w mediach społecznościowych itp.). Powinny w nich uczestniczyć zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Szczególnego wysiłku należy dołożyć, aby przedstawić sprzyjające włączeniu i zróżnicowane wzorce męskie w celu przeciwdziałania stereotypom oraz ograniczenia emocjonalnej atrakcyjności faktu przynależności do grup agresywnych mężczyzn, która często bywa wykorzystywana w celu rekrutacji młodych mężczyzn do ekstremistycznych grup szerzących nienawiść, w tym wynikającą z przekonań antysemitycznych, oraz zatrzymywania ich w tych grupach⁹¹.

Tego rodzaju podejścia wymagają w pierwszej kolejności wysiłków na rzecz dotarcia do rodzin i społeczności w celu ukazania oraz uwzględnienia różnorodności środowisk lokalnych, a także uwypuklenia miejscowych warunków, w których mogą rozwijać się ideologie antysemityczne. Po drugie, zaplanowane działania muszą odpowiadać cechom otoczenia, w którym są realizowane, a zatem wymagają aktywnego zaangażowania ze strony pracowników szkół, a także liderów społeczności lokalnych i liderów młodzieżowych lub pracowników socjalnych, przejawianego w sposób spójny z założoną polityką edukacyjną. Po trzecie, takie programy muszą podlegać odpowiedniemu monitorowaniu i ocenie, tak aby można było mierzyć postępy odnoszące się do sposobu postrzegania i zachowań oraz identyfikować i nagradzać te inicjatywy, które przynoszą rezultaty.

Dobra praktyka: Zjednoczone Królestwo

W ramach kampanii „Budowanie mostów” (Building Bridges) klub piłkarski Chelsea pracuje z dziećmi i młodzieżą w szkołach oraz lokalnych klubach piłkarskich, a także z grupami społecznymi i drużynami seniorów w celu promowania równości i podkreślania różnorodności. Aby przeciwdziałać antysemitycznym obelgom, Chelsea wyprodukowała krótki film „Y-Word” z udziałem swojego byłego pomocnika Franka Lamparda, w którym podkreślono, że obraźliwe i dyskryminujące określenia antyżydowskie są niedopuszczalne. W 2018 r. klub ogłosił nową długoterminową inicjatywę mającą na celu podnoszenie świadomości oraz edukowanie zawodników, pracowników, kibiców i szerszej społeczności na temat antysemityzmu w piłce nożnej. Chelsea nawiązała współpracę z Fundacją na rzecz Edukacji o Holokauście, Muzeum Żydowskim w Londynie, Fundacją na rzecz Bezpiecznej Społeczności, Kick It Out (organizacją sprzeciwiającą się rasizmowi na stadionach), Światowym Kongresem Żydów, Domem Anny Frank i stowarzyszeniem sportowym Maccabi GB w celu podniesienia świadomości w zakresie antysemityzmu, jego wpływu na społeczność żydowską oraz społeczeństwo jako całość, a także pokazania, że klub jest otwarty na wszystkich. Klub organizuje też coroczny konkurs dla młodych ludzi, których zadaniem jest opracowanie własnych kampanii antydyskryminacyjnych i podjęcie stosownych zobowiązań. Zwycięzcy mogą zwiedzić stadion drużyny na Stamford Bridge, zrobić sobie zdjęcie na murawie i spotkać się z niektórymi zawodnikami.

Dodatkowe informacje: <http://www.chelseafc.com/news/latest-news/2018/01/chelsea-to-launch-campaign-to-tackle-antisemitism.html>

⁹¹ Michael Kimmel, *Healing from Hate. How Young Men Get Into – and Out of – Violent Extremism* (University of California Press, 2018), s. 1–27.

5.

**PRZECIWDZIAŁANIE
PRZEJAWOM
ANTYSEMITYZMU
W OŚWIACIE**

Przeciwdziałanie antysemityzmowi *poprzez* edukację i edukacja *na temat* antysemityzmu skupiają się na wpojeniu osobom uczącym się wiedzy, umiejętności i kompetencji, które mogą im umożliwić wniesienie wkładu w kulturę praw człowieka oraz uodpornić je na stereotypy i błędne wyobrażenia mogące skutkować dyskryminacją i przemocą wobec Żydów. Ponadto osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki muszą przeciwdziałać antysemityzmowi w edukacji, czyli przejawom wrogości wobec Żydów w instytucjach oświatowych. Ta kwestia jest tematem ostatniej części niniejszego przewodnika.

5.1. Podejścia służące przeciwdziałaniu przejawom antysemityzmu w instytucjach oświatowych

Antysemityzmowi w placówkach oświatowych można przeciwdziałać w sposób prewencyjny lub reaktywny. Program nauczania lub towarzyszące mu ramy administracyjne i prawne mogą uwzględniać środki aktywnego przewidywania incydentów antysemickich i zapobiegania im (na przykład z wykorzystaniem sposobów opisanych w poprzedniej sekcji poświęconej podejściu obejmującemu całą szkołę). Ogólnie rzecz biorąc, wartości związane z prawami człowieka, począwszy od zasady niedyskryminacji, a kończąc na wolności słowa i zrzeszania się⁹², muszą być elementem etosu instytucji wraz ze świadomością roli stereotypów płciowych w kształtowaniu interakcji społecznych. Zachowania nauczycieli i pracowników administracji muszą być spójne z głoszonymi przez nich zasadami. We wszystkich zasadach szkoły, obok zobowiązań związanych z innymi swobodami określonymi w prawie międzynarodowym i krajowym, należy zapisać wyraźne zobowiązania do wyeliminowania antysemityzmu i innych form dyskryminacji⁹³. Należy jednoznacznie wskazać związek tego zobowiązania z zasadami dotyczącymi zachowania uczniów i obowiązującą polityką niedyskryminacji, przy czym zasady należy szeroko rozpowszechnić wśród uczniów, rodzin, szerszej społeczności oraz innych zainteresowanych stron.

Działania reaktywne oznaczają reakcje na konkretny przejaw antysemityzmu w klasie, placówce, mediach społecznościowych czy szerszej społeczności.

5.1.1. Podejścia reaktywne w szkołach podstawowych i średnich

Nawet zdecydowane aktywne działania nie wyeliminują antysemityzmu całkowicie, ale mogą zmniejszyć częstotliwość i dotkliwość jego przejawów. Ustanowienie zasad i procedur postępowania w przypadku incydentów wynikających z nietolerancji, w tym antysemityzmu, umożliwi pracownikom szkoły reakcję na ewentualne incydenty. Może ono także stanowić solidną podstawę do działań w przypadku naruszenia tych zasad. W niniejszej sekcji zawarto wskazówki potencjalnie przydatne dla wychowawców przy reagowaniu na incydenty, których nie udało się uniknąć. Należy przy tym pamiętać, że waga i charakter takich incydentów mogą być bardzo różne, więc reakcje muszą być dostosowane do indywidualnego przypadku.

92 Państwa uczestniczące w OBWE wielokrotnie zobowiązywały się do przestrzegania tych zasad. Zob. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE [„Dokument spotkania kopenhaskiego Konferencji w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE”], 29 czerwca 1990 r., Kopenhaga, Tytuł II (9.1), (10), (10.1), (10.2), IV (32), (40), (40.1), (40.2), (40.3), (40.4), (40.5), (40.6).

93 Zob. np. MPPOiP, *op. cit.*, przypis 2, art. 19–22.

Pierwszym krokiem jest poważne potraktowanie doniesień ofiar, aby uniknąć pogorszenia sytuacji i ich wtórnej wiktyimizacji. W tym celu ważne jest ustanowienie łatwych w użyciu, skutecznych i dostępnych mechanizmów zgłaszania incydentów, w tym wypracowanie wspólnej interpretacji tego, co można uznać za antysemityzm, przez osoby mogące zidentyfikować i zgłaszać takie incydenty, a także stworzenie skutecznego systemu ich zgłaszania.

Poważna reakcja na skargi dotyczące przejawów antysemityzmu lub inne skargi dotyczące incydentów wynikających z nienawiści lub uprzedzeń może uwzględnić następujące dobre praktyki⁹⁴:

Reaguj niezwłocznie

- ✎ Zapewnij natychmiastową pomoc; reakcje na incydenty wynikające z nienawiści oraz uprzedzeń muszą być szybkie i skuteczne; opóźnione reakcje mogą pogorszyć sytuację;
- ✎ Zapewnij przeprowadzenie wszelkich niezbędnych zabiegów przez pracowników medycznych;
- ✎ Zwróć się o wsparcie do psychologów lub pracowników socjalnych, którzy uwzględniają w swojej pracy perspektywę płci;
- ✎ Niezwłocznie przeprowadź rozmowy ze świadkami, sporządzając wyraźne i wyczerpujące notatki w czasie, gdy wspomnienia są jeszcze świeże;
- ✎ Zgromadź wszelkie dostępne dowody i zapewnij ich właściwe przechowywanie; oraz
- ✎ Nie zakładaj, że problem sam się rozwiąże, gdyż może się on pogłębić, jeżeli mu się nie zaradzi.

94 Część niniejszych zaleceń pochodzi z: *Preventing and Responding to Hate Crimes: A Resource Guide for NGOs in the OSCE Region* (Warszawa: OBWE/ODIHR, 2009), s. 46–49, <<http://www.osce.org/odihr/39821>>; oraz *Guidelines for Educators on Countering Intolerance and Discrimination against Muslims: Addressing Islamophobia through Education* (Warszawa: ODIHR, Rada Europy i UNESCO, 2011), <<http://www.osce.org/odihr/84495?download=true>>.

Wyjaśnij i przedstaw możliwości

- ✎ Wyjaśnij ofiarom lub świadkom, co możesz zrobić, a czego nie;
- ✎ Zapytaj ofiary lub świadków, czy chcą pozostać anonimowi, oraz wyjaśnij, czy ich dane osobowe zostaną ujawnione w przypadku złożenia zawiadomienia o incydencie;
- ✎ Odnieś się do stosownych zasad szkoły (takich jak regulamin dotyczący przeciwdziałania nękanii lub dyskryminacji) i przedstaw sankcje lub konsekwencje takich incydentów;
- ✎ Opisz wszystkie mające zastosowanie procedury, w tym zarówno dotyczące składania skarg w obrębie szkoły, jak i wszelkie dostępne zewnętrzne procedury rozpatrywania takich doniesień (w tym wszelkie obowiązujące zasady odnoszące się do przedawnienia lub terminów składania zawiadomienia o incydencie); oraz
- ✎ Wyjaśnij wyczerpująco i szczerze, jakie środki chronią ofiary oraz świadków przed odwetem za złożenie zawiadomienia o incydencie lub zeznawanie.

Wysłuchaj i zapewnij wsparcie

- ✎ Zapewnij bezpieczną przestrzeń, w której ofiary lub świadkowie będą mieć pewność, że nikt ich nie podsłuchuje;
- ✎ Wysłuchaj uważnie ucznia, pamiętając, że moment zgłaszania incydentu może być dla niego przykry, a incydent może dotyczyć też uprzedzeń związanych z płcią; oraz
- ✎ Traktuj poważnie wszelkie otrzymane informacje, pamiętając, że ofiary często obawiają się, że nikt im nie uwierzy, i mogą zaprzestać szukania niezbędnej pomocy, jeśli nie będą się czuć szanowane.

Prowadź rzetelną dokumentację

- ✎ Odnotuj, najlepiej przy użyciu standardowego szablonu opracowanego przez szkołę, czy osoba zgłaszająca incydent jest ofiarą, naocznym świadkiem, czy też nie jest świadkiem, a jedynie przekazuje informacje z drugiej lub trzeciej ręki; oraz
- ✎ W niektórych przypadkach ważne jest zapisanie dokładnych cytatów z wypowiedzi ofiar lub świadków; mogą to być konkretne wyrażenia użyte przez interlokutora w celu opisania incydentu bądź określenia doznawanych uczuć.

W zależności od wagi incydentu wychowawca i/lub dyrekcja szkoły mają kilka możliwości działania:

- ✎ W obrębie szkoły – zaangażować w sprawę rodzica (rodziców) lub opiekuna (opiekunów) uczniów – zarówno sprawcy, jak i ofiary;
- ✎ Zasugerować środki zaradcze, w tym kary dyscyplinarne, zapewniając przy tym rzetelną procedurę, do której sprawca ma prawo;
- ✎ W stosownych przypadkach złożyć zawiadomienie do organów ścigania;
- ✎ Dokonać oceny incydentu w celu ustalenia, czy może on wskazywać na głębszy problem w środowisku szkoły bądź na sytuację sprawcy, która wymaga podjęcia ogólniejszych działań;
- ✎ Zapewnić, aby wszyscy pracownicy i zainteresowane strony (nauczyciele, dyrekcja, uczniowie, rodzice oraz opiekunowie) byli w pełni świadomi kodeksów etycznych i zasad obowiązujących w placówce, konsekwencji ich naruszenia oraz systemu składania skarg, żeby zapobiec incydentom tego rodzaju w przyszłości; gdy dochodzi do incydentów antysemitycznych, liderzy muszą wyraźnie, szybko i osobiście się wypowiedzieć, aby wysłać społecznościom będącym ich celem, jak też ogółowi społeczeństwa sygnał, że antysemityzm nie będzie tolerowany; oraz
- ✎ Rozpocząć dyskusję o incydencie w środowisku edukacyjnym, jednak bez odnoszenia się do konkretnej ofiary lub sprawcy bez ich zgody.

Dobra praktyka: Cypr

W latach 2015–2016 Ministerstwo Edukacji i Kultury na Cyprze ustanowiło antyrasistowskie cele dla wszystkich szkół i przyjęło trzy programy: *Sensitisation of Students Against Racism and Intolerance, and Promotion of Equality and Respect* [„Uwrażliwianie studentów na rasizm i nietolerancję oraz promowanie równości i szacunku”]; *Code of Conduct* [„Kodeks postępowania”] oraz *Guide for Managing and Recording Racist Incidents* [„Przewodnik dotyczący radzenia sobie z incydentami rasistowskimi i ich odnotowywania”]. Programy te dostarczają nauczycielom pomysłów na to, w jaki sposób mogą oni pomóc uczniom w rozwijaniu odpowiednich umiejętności i postaw wobec rasizmu oraz uprzedzeń, a także pomysłów promujących równość i szacunek. Dają też nauczycielom narzędzia pozwalające pomagać uczniom w identyfikacji wszelkich bezpośrednich lub pośrednich, celowych lub niezamierzonych działań i procesów, które prowadzą do dyskryminacji wobec jednostek lub grup ze względu na ich (postrzeganą) inność. Wytyczne te pomagają nauczycielom we wdrożeniu pilnych działań na rzecz zapobiegania incydentom rasistowskim i reagowania na nie, a także w budowie kultury antyrasistowskiej.

Dodatkowe informacje: <http://naos.risbo.org/wp-content/uploads/2017/04/Cyprus-antiracism-code.pdf>

5.1.2. Podejścia reaktywne na wyższych uczelniach

W ostatnich latach w całym regionie OBWE pojawiły się doniesienia o antysemickich incydentach na wyższych uczelniach. Władze niektórych uczelni zareagowały, ustanawiając zasady lub mechanizmy w celu zaradzenia temu problemowi, podczas gdy inne zareagowały z opóźnieniem lub nie zareagowałycale.

Władze uczelni są odpowiedzialne za ochronę studentów przed działaniami, które mogłyby tworzyć wrogie środowisko wbrew zasadom danej instytucji, przepisom i regulacjom międzynarodowym, krajowym lub lokalnym bądź standardom stosownych agencji akredytacyjnych. Ponadto oczekuje się, że władze uczelni ustanowią stosowne standardy moralne, potępiając wypowiedzi antysemickie i inne wypowiedzi nawołujące do nienawiści, a jednocześnie zagwarantują wszystkie prawa związane ze swobodą wypowiedzi zgodnie z podstawowymi zasadami wolności akademickiej. Rozważając sposób reakcji na incydenty związane z nienawiścią lub uprzedzeniami, władze uczelni mogą zechcieć uwzględnić poniższe zalecenia:

Zapobiegaj dyskryminacji

Kodeksy postępowania obowiązujące studentów wielu uczelni już obecnie zakazują dyskryminacji w szerszym zakresie, niż wymaga tego prawo, przy jednoczesnym poszanowaniu wolności słowa i wolności akademickiej. Wszyscy pracownicy władz uczelni są odpowiedzialni za opracowywanie kodeksów etycznych i zasad instytucji wprowadzających problematykę płci do głównego nurtu oraz za regularne dbanie o to, aby wszyscy pracownicy i studenci znali te zasady oraz mechanizm składania skarg.

Zagwarantuj odpowiedni poziom kultury w kontaktach

Wartości demokratyczne, prawa człowieka, wzajemny szacunek, a zwłaszcza odpowiedni poziom kultury w kontaktach mogą pomóc w stworzeniu środowiska wolnego

od incydentów wynikających z nienawiści i uprzedzeń. Wymaga to od władz kampusów uniwersyteckich przekonującego, częstego i jasnego wskazywania, jakie wartości reprezentują oraz jaki klimat instytucjonalny chcą stworzyć. Zazwyczaj łatwiej jest zajmować się tymi kwestiami na wczesnym etapie i w sposób regularny, niż reagować *doraźnie* w chwili wystąpienia kryzysu.

Chroń wolność wypowiedzi, jednocześnie minimalizując niepokoje

W niektórych przypadkach niepokoje na kampusie mogą uniemożliwiać studentom i innym zaproszonym mówcom korzystanie z wolności słowa. Odpowiednie zasady uczelniane często zawierają mechanizmy w dużym zakresie chroniące swobodę wypowiedzi. Uczelnie wprowadzają zasady uzupełniające lokalne akty prawne w takich obszarach, jak zakłócanie porządku i rozruchy, zakłócanie działalności uniwersytetu, posiadanie broni (prawdziwej lub imitacji) oraz nielegalne zgromadzenia. Gdy zasady uczelni są zgodne z międzynarodowymi normami praw człowieka, wolność wypowiedzi ogranicza się, wyłączając z niej podleganie do nienawiści i przemocy, a także nawoływanie do nienawiści. W taki sam sposób należy traktować mowę nienawiści skierowaną przeciwko dowolnej grupie, w tym Żydom, aby zasady były stosowane sprawiedliwie.

Wykaż przywództwo, reagując wypowiedziami na wypowiedzi

Ważne jest, aby władze uczelni służyły za przykład, sprawując przywództwo moralne, a także swobodnie wyrażając swoją opinię na temat praw człowieka i ich podmiotów oraz odrzucając antysemityzm, nawet jeżeli niektórzy mogą uznać to za kontrowersyjne.

Konsekwentnie stosuj jasne rozróżnienia

Trudnym zadaniem dla władz uczelni jest zidentyfikowanie incydentów antysemitycznych stanowiących naruszenie zasad oraz wyraźne odróżnienie ich od krytyki polityki czy rządu Izraela. Przy reagowaniu na incydenty wynikające z antysemityzmu i innych form uprzedzeń pomocne może się okazać odwołanie się do dostępnych definicji.

Zwracaj uwagę na naruszenia i wyciągaj konsekwencje

Pracownicy oświaty muszą zdawać sobie sprawę, że niektóre incydenty antysemityczne, do których dochodzi w szkołach, mogą naruszać normy prawa cywilnego, stanowić przestępstwa, a nawet spełniać definicję terroryzmu. Dotyczy to zarówno instytucji publicznych, jak i prywatnych. W takich sytuacjach niezbędne jest zawiadomienie o przestępstwie. W niektórych przypadkach motywy antysemityczne mogą być oczywiste. W przypadkach spornych identyfikacja antysemityzmu może wymagać głębszego zrozumienia antysemitycznych stereotypów i kodów, a sprawy takie należy odpowiednio zbadać.

5.2. Strategie rządowe

Odpowiedzialność za reagowanie na wszelkiego rodzaju incydenty wynikające z uprzedzeń w placówkach oświatowych spoczywa przede wszystkim na instytucjach oświatowych, jednak agencje rządowe również odgrywają rolę w zapewnieniu przestrzegania standardów praw człowieka w całym systemie edukacji. Istnieje w tym zakresie wiele rozwiązań, które mogłyby wesprzeć krajowe wysiłki na rzecz zwalczania antysemityzmu zarówno poprzez edukację, jak i w środowisku edukacyjnym.

Współpraca międzyresortowa

W 2017 r. Parlament Europejski wezwał państwa członkowskie UE do „wyznaczenia krajowych koordynatorów ds. zwalczania antysemityzmu”⁹⁵, którzy koordynowałiby działania poszczególnych resortów, departamentów lub agencji w tym zakresie. Niektóre rządy uznały antysemityzm za priorytet swoich działań, ustanawiając międzyresortowe jednostki w celu zajęcia się różnymi aspektami tego wyzwania i ułatwienia komunikacji między urzędnikami oświatowymi, innymi urzędnikami państwowymi oraz gminami żydowskimi. Jednostki takie mogą przybierać różne formy: międzyresortowej grupy roboczej, międzyresortowej delegacji lub stanowiska rzecznika. Inicjatywy te podkreślają zaangażowanie społeczeństwa w przeciwdziałanie antysemityzmowi, wspierają wysiłki ministerstwa edukacji i są sposobem publicznego przeciwstawienia się ewentualnym twierdzeniom wychowawców lub szkół, jakoby nie były potrzebne żadne działania mające na celu przeciwdziałanie tej formie dyskryminacji lub nękania.

Dobra praktyka: Francja

Międzyresortowa Delegacja do spraw Walki z Rasizmem, Antysemityzmem i Nienawiścią wobec Osób LGBT (DILCRAH) przy Kancelarii Premiera koordynuje działania rządu francuskiego w zakresie praw człowieka. DILCRAH pełni rolę pośrednika między urzędnikami państwowymi a organizacjami pozarządowymi. Delegacja ta ułatwiła ustanowienie w każdym resorcie rządu francuskiego komitetu operacyjnego mającego zwalczać rasizm i antysemityzm. DILCRAH utworzyła między innymi interdyscyplinarną radę naukową, która prowadzi badania oraz dostarcza społeczeństwu informacji na temat rasizmu i wysiłków na rzecz zapewnienia tolerancji we Francji. Internetowa platforma edukacyjna DILCRAH, która powstała w marcu 2016 r., zawiera filmy i dokumenty informacyjne opracowane przez ekspertów ds. rasizmu oraz stowarzyszenia kulturalne i historyczne.

Dodatkowe informacje:

<https://www.reseau-canope.fr/eduquer-contre-le-racisme-et-lantisemitisme>

<http://www.gouvernement.fr/dilcrah>

Zaangażowanie władz lokalnych

Współpraca na szczeblu miejskim także jest skutecznym sposobem przeciwdziałania antysemityzmowi. Biorąc pod uwagę bliskość władz lokalnych, to właśnie polityka miejska może zmienić najwięcej. Miasta – jako inkubatory innowacji kulturowych, społecznych, gospodarczych i politycznych – dają swoim mieszkańcom szerokie możliwości działania na rzecz zrównoważonego i sprawiedliwego rozwoju. Jednak to właśnie również tam najsilniej zakorzenione są dyskryminacja, wykluczenie i nierówność.

⁹⁵ Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie walki z antysemityzmem, *op. cit.*, przypis 17.

Dobra praktyka: Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury

W 2004 r. UNESCO utworzyło Międzynarodową Koalicję Miast Sprzyjających Zrównoważeniu i Integracji – ICCAR (dawniej: Międzynarodowa Koalicja Miast przeciwko Rasizmowi). Celem ICCAR jest rozbudowa globalnej sieci obejmującej obecnie ponad 500 miast w celu wymiany doświadczeń i wiedzy na rzecz usprawniania polityki zwalczania rasizmu, dyskryminacji, ksenofobii i wykluczenia.

Dodatkowe informacje: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/fight-against-discrimination/coalition-of-cities>

Niezależny nadzór

Krajowe instytucje ds. praw człowieka umożliwiają państwom wypełnianie ich międzynarodowych, konstytucyjnych oraz ustawowych obowiązków w zakresie zapewnienia ochrony praw człowieka i wykonywania zobowiązań międzynarodowych na szczeblu krajowym. Mogą one wypełniać tę rolę, rozpatrując skargi dotyczące naruszeń praw człowieka oraz dokonując przeglądu przepisów i zasad w celu zapewnienia odpowiednich środków ochrony prawnej gwarantujących uczniom równe szanse edukacyjne niezależnie od ich płci, religii czy pochodzenia.

Krajowe instytucje ds. praw człowieka powinny być niezależne, właściwie zorganizowane oraz dostępne, jak też powinny dysponować odpowiednim finansowaniem, posiadać przemyślane plany ochrony praw człowieka oraz możliwość podejmowania działań monitorujących i analitycznych. Krajowe instytucje ds. ochrony praw człowieka mogą chronić prawa uczniów w obliczu antysemityzmu i innych form dyskryminacji na wiele sposobów, w tym⁹⁶:

- Badając poszczególne przypadki;
- Uruchamiając alternatywne procedury rozstrzygnięcia sporów;
- Przyjmując indywidualne skargi (w przypadku krajowych instytucji ds. praw człowieka o kompetencjach quasi-sądowych);
- Realizując publiczne dochodzenia; oraz
- Prowadząc monitorowanie.

Poza egzekwowaniem przepisów i zapewnieniem zgodności z nimi krajowe instytucje ds. praw człowieka mogą też przeciwdziałać antysemityzmowi w edukacji za pośrednictwem programów promowania praw człowieka poprzez:

- Pomoc w formułowaniu i wdrażaniu inicjatyw edukacyjnych;
- Nagłaśnianie kwestii praw człowieka, w tym potrzeby zapobiegania antysemityzmowi; oraz
- Podnoszenie świadomości społecznej na temat antysemityzmu, w tym za pośrednictwem mediów.

⁹⁶ Niniejsze zalecenia pochodzą z: *National Human Rights Institutions: History, Principles, Roles and Responsibilities*, op. cit., przypis 88.

Nadzór parlamentarny

Parlamentarzyści odgrywają trzy ważne role w zapewnieniu odpowiedniej edukacji w zakresie praw człowieka w celu przeciwdziałania antysemityzmowi: tworzenie należytego ustawodawstwa (i odrzucanie dyskryminujących projektów ustaw), nadzór nad egzekwowaniem przepisów przez władzę wykonawczą oraz udział we współpracy międzyparlamentarnej. Parlamente powinny zadbać, aby wychowawcy i badacze w instytucjach publicznych mogli swobodnie nauczać i uczyć się na temat antysemityzmu, nawet jeżeli może to prowokować debaty na temat niektórych epizodów z historii narodowej, oraz aby nie musieli się obawiać dochodzeń, uciszenia lub ścigania.

Organizacje międzynarodowe, takie jak OBWE, mogą pomagać w dokonywaniu przeglądów obowiązującego ustawodawstwa dotyczącego antysemityzmu i innych form dyskryminacji, w tym w szczególności dyskryminacji ze względu na płeć, których celem będzie zagwarantowanie, aby żadna forma dyskryminacji bezpośredniej ani pośredniej nie wpłynęła na prawo wszystkich uczniów do edukacji⁹⁷. Podczas uchwalania nowych przepisów dotyczących powiązanych obszarów polityki, takich jak zapobieganie brutalnemu ekstremizmowi, należy także stosownie do kontekstu uwzględnić wymiar antysemityzmu.

Dobra praktyka: Unia Europejska

W dniu 29 czerwca 2000 r. Unia Europejska przyjęła dyrektywę Rady 2000/43/WE wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne. W dyrektywie tej, w której ustanowiono minimalne standardy dla państw członkowskich UE, zakazano dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, w tym antysemityzmu, w instytucjach edukacyjnych oraz w kilku innych sektorach. Wszystkie państwa członkowskie UE dokonały następnie transpozycji stosownych przepisów do swojego ustawodawstwa krajowego.

Dodatkowe informacje: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043&from=EN>

Parlamentarzyści zapewnili dodatkowy nadzór w odniesieniu do kwestii antysemityzmu zarówno w instytucjach edukacyjnych, jak i innych z wykorzystaniem dodatkowych mechanizmów, takich jak ponadpartyjne lub angażujące większą liczbę stron badania problemu antysemityzmu w swoich krajach. Parlament Europejski wezwał parlamente krajowe i regionalne oraz przywódców politycznych do „utworzenia ponadpartyjnych grup parlamentarnych ds. zwalczania antysemityzmu, tak aby nadać tej walce znaczenia w szerszym spektrum politycznym”⁹⁸.

97 Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE może na wniosek z danego kraju przeanalizować projekty oraz obowiązujące przepisy, w tym w dziedzinie edukacji i zwalczania dyskryminacji, w celu oceny ich zgodności ze zobowiązaniami OBWE oraz międzynarodowymi normami w zakresie praw człowieka. Kwestie związane z mniejszościami narodowymi wchodzą w zakres kompetencji Wysokiego Komisarza OBWE ds. Mniejszości Narodowych.

98 Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie walki z antysemityzmem, *op. cit.*, przypis 17.

Dobra praktyka: Zjednoczone Królestwo

Przewodniczący Ponadpartyjnej Grupy Parlamentarnej przeciwko Antysemityzmowi (All-Party Parliamentary Inquiry into Antisemitism) poseł John Mann zainicjował ponadpartyjne dochodzenie parlamentarne w sprawie antysemityzmu⁹⁹. Wśród jego celów wymieniono ocenę dowodów dotyczących natury współczesnego antysemityzmu, ocenę obecnych wysiłków zmierzających do przeciwdziałania mu oraz rozważenie dalszych działań, których podjęcie byłoby celowe.

Zespół prowadzący dochodzenie zwrócił się o informacje do ministerstw, policji i organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, naukowców, związków zawodowych, grup społecznych oraz organizacji pozarządowych. Między innymi przeprowadził on publiczne przesłuchania i zapoznał się z pisemnymi oświadczeniami. Raport będący wynikiem tych działań zawierał oddzielne sekcje dotyczące antysemityzmu w kampusach oraz edukacji na temat antysemityzmu, a także liczne zalecenia i dobre praktyki możliwe do wdrożenia w sektorze edukacji. W swoim raporcie opublikowanym w marcu 2007 r. rząd częściowo przyjął zalecenia z dochodzenia.

Po tym dochodzeniu parlamentarnym w 2015 r. przeprowadzono kolejne, stanowiące reakcję na gwałtowny wzrost liczby antysemickich incydentów w roku poprzednim. W raporcie z dochodzenia opisano niepokojący wzrost liczby incydentów antysemickich w żydowskich szkołach, na kampusach uniwersyteckich oraz w innych miejscach na terytorium Zjednoczonego Królestwa¹⁰⁰.

Dodatkowe informacje: <https://publications.parliament.uk/pa/cm/cmallparty/register/antisemitism.htm>

99 The United Kingdom's Parliamentary Register Of All-Party Groups [Rejestr Parlamentarny Grup Ponadpartyjnych w Zjednoczonym Królestwie], <<https://publications.parliament.uk/pa/cm/cmallparty/register/antisemitism.htm>>.

100 Report of the All-Party Parliamentary Group against Antisemitism [Raport Ponadpartyjnej Grupy Przeciwko Antysemityzmowi], 2015, <<https://www.antisemitism.org.uk/the-appg/publications>>.

Załączniki

ZAŁĄCZNIK 1

Zasoby dla stron zainteresowanych z sektora edukacji

Instytucje międzynarodowe

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR)

<http://www.osce.org/odihr/countering-anti-Semitism-and-promoting-Holocaust-remembrance>

Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO)

<https://en.unesco.org/gced>

<https://en.unesco.org/themes/holocaust-genocide-education>

Rada Europy – Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI)

<http://www.coe.int/ecri>

Komisja Europejska

https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism_en

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej

<http://fra.europa.eu/pl>

Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokaucie

<https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions>

Publikacje

OBWE/ODIHR i Jad Waszem. 2007. *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*.

<http://www.osce.org/odihr/29890>

OBWE/ODIHR i Dom Anny Frank. 2007. *Teaching Materials to Combat Anti-Semitism*. Parts 1, 2, 3

<https://www.osce.org/odihr/120546>

UNESCO. 2017. *Education about the Holocaust and preventing genocide*.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002480/248071E.pdf>

UNESCO. 2017. *Preventing violent extremism through education. A guide for policy-makers*

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002477/247764e.pdf>

UNESCO. 2016. *A teacher's guide on the prevention of violent extremism.*

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>

Rada Europy. 2015. *Living with Controversy – Teaching Controversial Issues Through Education for Democratic Citizenship and Human Rights (EDC/HRE).*

<https://rm.coe.int/16806948b6>

Rada Europy. 2016. *Bookmarks – A Manual for Combating Hate Speech Online Through Human Rights Education.*

<https://www.nohatespeechmovement.org/>

Organizacje społeczeństwa obywatelskiego zajmujące się kwestią antysemityzmu lub podobnymi problemami w edukacji

The Aladdin Project

<http://www.projetaladin.org/en/>

American Jewish Committee AJC Berlin [Komitet Amerykańsko-Żydowski w Berlinie],
Lawrence & Lee Ramer Institute for German-Jewish Relations [Instytut ds. Stosunków
Niemiecko-Żydowskich im. Lawrence'a i Lee Ramerów]

<https://ajcberlin.org/en/>

Dom Anny Frank

<http://www.annefrank.org/en/Education/>

<http://www.storiesthatmove.org/en/home/>

The Anti-Defamation League [Liga Przeciwko Zniesławieniu]

<https://www.adl.org/>

CEJI – A Jewish Contribution to an Inclusive Europe [Żydowski Wkład w Europę
Włączającą]

<http://www.ceji.org>

Délégation Interministérielle à la Lutte Contre le Racisme, l'Antisémitisme et la
Haine anti-LGBT (DILCRAH) [Międzyresortowa Delegacja ds. Zwalczania Rasizmu,
Antysemityzmu i Nienawiści Skierowanej Przeciwko Osobom LGBT]

<https://www.reseau-canope.fr/eduquer-contre-le-racisme-et-lantisemitisme>

erinnern.at

<http://www.erinnern.at>

European Association for Gender Research, Education and Documentation [Europejskie
Stowarzyszenie na rzecz Badań, Edukacji i Dokumentacji w Zakresie Płci] (ATGENDER)

<https://atgender.eu/>

Facing History and Ourselves

<https://www.facinghistory.org/>

Jewish Museum & Tolerance Center [Muzeum Żydowskie i Centrum Tolerancji w Moskwie]

<https://www.jewish-museum.ru/en/>

Jüdisches Museum Berlin [Muzeum Żydowskie w Berlinie]

<https://www.jmberlin.de/>

The Kreuzberger Initiative gegen Antisemitismus KIgA [Inicjatywa z Kreuzbergu Przeciwko Antysemityzmowi]

<http://www.kiga-berlin.org>

Karakutu Association, Commitment Without Borders [Stowarzyszenie Karakutu – Zaangażowanie bez Granic]

<http://www.karakutu.org.tr/>

Musée d'art et d'histoire du Judaïsme [Muzeum Sztuki i Historii Żydowskiej] w Paryżu

<https://www.mahj.org/>

Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ”

<http://www.nigdywiecej.org/en/>

OXFAM (nauczanie o kwestiach kontrowersyjnych)

<https://www.oxfam.org.uk/>

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN

<http://www.polin.pl/pl/>

PROMUNDO (edukacja dla chłopców)

<https://promundoglobal.org/>

SEFER Centre for University Teaching of Jewish Civilization [Centrum Nauczania Uniwersyteckiego o Cywilizacji Żydowskiej SEFER]

<http://www.sefer.ru/eng>

Simon Wiesenthal Center [Centrum Szymona Wiesenthala]

<http://www.wiesenthal.com/>

SOVA Center [Centrum SOVA]

<http://www.sova-center.ru/en/>

Tom Lantos Institute [Instytut Toma Lantosa]

<http://tomlantosinstitute.hu/>

United States Holocaust Memorial Museum [Amerykańskie Muzeum Pamięci o Holokauście]

<https://www.ushmm.org/>

Yad Vashem [Jad Waszem]

<https://www.yadvashem.org/>

Institucje badające antysemityzm

Institute for the Study of Contemporary Antisemitism, Indiana University [Instytut Badania Współczesnego Antysemityzmu Uniwersytetu Indiana]
<https://isca.indiana.edu/index.html>

The Pears Institute for the Study of Antisemitism [Instytut Badań nad Antysemityzmem im. Pearsów]
<http://www.pearsinstitute.bbk.ac.uk/>

The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism [Międzynarodowe Centrum Badań nad Antysemityzmem im. Vidala Sassoon]
<http://sicsa.huji.ac.il>

Yale Program for the Study of Antisemitism [Program Badań nad Antysemityzmem Uniwersytetu Yale]
<http://ypsa.yale.edu/>

Zentrum für Antisemitismusforschung [Centrum Badań nad Antysemityzmem]
http://www.tu-berlin.de/fakultaet_i/zentrum_fuer_antisemitismusforschung/

ZAŁĄCZNIK 2

Przykłady antysemitycznych tropów i memów¹⁰¹

Brud i choroby

Żydzi są od dawna określane przez antysemitów jako nosiciele wad fizycznych lub chorób. W niektórych przypadkach wady takie kojarzone są z żydowską męskością lub kobiecością, na przykład w przypadku mitu, jakoby Żydzi mężczyźni menstruowali. Podobnie powszechny był kiedyś termin „brudny Żyd” oraz stereotyp „żydowskiego smrodu”. Żydów obwiniano na przykład o szerzenie zarazy (tzw. czarnej śmierci) w XIV wieku, a w XIX i na początku XX wieku rasiści często uważali, że Żydzi są gorszą, „nie-białą” rasą. Nazistowskie twierdzenia, jakoby Żydzi rozprzestrzeniaли choroby, również mają związek z tym tropem. Od połowy XX wieku tożsamość żydowska jest natomiast kojarzona z fałszywym poczuciem wyższości białej rasy, czasem wiązany z rasizmem i kolonializmem.

Demonizacja

Począwszy od IV wieku, niektórzy wpływowi przedstawiciele teologii chrześcijańskiej wiązali Żydów z diabłem lub siłami demonicznymi. W niektórych okresach średniowiecza Żydów przedstawiano jako dzieci diabła z rogami i wylupiastymi oczami oraz przypisywano im szatańskie atrybuty, takie jak ogromna moc i przebiegłość. We współczesnym świecie wizerunek ten bywa wskrzeszany w przedstawieniach (indywidualnych lub zbiorowych) Żydów jako postaci złowrogich. Można to zaobserwować na przykład w przypadku karykatur osób publicznych pochodzenia żydowskiego, które bywają przedstawiane jako diabły lub demony.

Dominacja nad światem

Zwieńczeniem mitu o Żydach jako spiskowcach jest koncepcja, jakoby planowali oni przejąć władzę nad światem dla własnej korzyści. Najbardziej klarownym i najlepiej znanym przykładem tej teorii są prawdopodobnie *Protokoły mędrców Syjonu*, które do dziś cieszą się popularnością i są wciąż wydawane w kilkudziesięciu językach na całym świecie. Dzisiaj w mediach społecznościowych pojawia się podtrzymujące to przekonanie mem „The Goyim Know” [„Goje wiedzą”], a także memy i artykuły o jaszczurach, Iluminatach i Nowym Porządku Świata.

101 Dodatkowe informacje na temat historii antysemityzmu można znaleźć w internetowym Multimedialnym Centrum Nauczania Muzeum Tolerancji, które stanowi część edukacyjną Centrum Szymona Wiesenthala w Los Angeles (USA), <http://motlc.wiesenthal.com/site/pp.asp?c=gvKVLcMVLuG&b=394713> oraz w: Kenneth L. Marcus, *Fact Sheet on the Elements of Anti-Semitic Discourse* (Washington, D.C.: The Louis D. Brandeis Center for Human Rights Under Law, 2014), <http://brandeiscenter.com/images/uploads/practices/factsheet_antisemitism.pdf>.

Komuniści

Zaangażowanie niektórych Żydów w ruchy komunistyczne i socjaldemokratyczne w Europie często staje się podstawą do formułowania teorii judeobolszewizmu czy judeokomunizmu. Mit ten był powszechny w Europie w pierwszej połowie XX wieku, a propaganda hitlerowska aktywnie szerzyła go zarówno w Niemczech, jak i na terytoriach okupowanych przez Niemcy w czasie II wojny światowej. Internacjonalizm komunizmu w jego wczesnym okresie wraz z faktem, że niektórzy bojownicy żydowskiego ruchu oporu przystępowali do sowieckich oddziałów partyzanckich lub krajowych partii komunistycznych, często skutkowało twierdzeniami, jakoby Żydzi zbiorowo bądź jako jednostki nie wykazywali lojalności wobec swoich ojczyzn. W czasach współczesnych trop Żyda jako komunisty powraca w dyskusjach na temat tożsamości narodowej lub historii II wojny światowej w postaci twierdzeń, jakoby lokalne zbrodnie popełniane przeciwko Żydom przed Holocaustem, podczas niego i po nim były wyrazem antykomunistycznej gorliwości.

Media

Zarzuty dotyczące kontroli Żydów nad mediami pojawiają się co najmniej od początku XIX wieku i powtórzono je w *Protokołach mędrców Syjonu*¹⁰². W XX i XXI wieku fakt, że osoby o domniemanym lub rzeczywistym żydowskim pochodzeniu dysponowały osobistymi wpływami w wyniku zajmowanej przez siebie pozycji w mediach, przekładano na twierdzenia o ogólnej „żydowskiej kontroli” nad całą branżą medialną. Niektóre grupy mówią o „syjonistycznej kontroli” nad mediami. Zgodnie z tą koncepcją osoby takie zawiązały spisek w celu podejmowania pewnych decyzji. Ignoruje ona jednak fakt, że w branży medialnej pracuje wiele innych osób, które mogą być w jakiś sposób do siebie podobne, a różnorodność, rozmiary oraz nieustanny rozwój tej branży uniemożliwiają taką kontrolę nad nią.

Mit bogobójstwa

Od początków funkcjonowania Kościoła chrześcijańskiego niektórzy chrześcijanie winili Żydów za śmierć Chrystusa i obciążali ich odpowiedzialnością zbiorową za to wydarzenie¹⁰³. Ten mit bogobójstwa wzmocnił kojarzenie wszystkich Żydów z cechami, które mają być związane z zabójstwem Mesjasza, czyli np. nadprzyrodzonymi mocami, nieprzejednaniem oraz skłonnością do zdrady.

Oskarżenia o mord rytualny

Od starożytnych czasów Żydów fałszywie oskarżano o zabijanie nie-Żydów do celów rytualnych oraz zawarcie przymierza z diabłem. W średniowiecznej Europie, począwszy od XII wieku, często towarzyszyły temu oskarżenia, jakoby wykorzystywali oni krew swoich ofiar do wypieku macy na żydowskie święto Paschy. Wskutek takich fałszywych zarzutów często dochodziło do antysemickich zamieszek i masowych mordów. Echa oskarżeń o mord rytualny da się wciąż usłyszeć w dzisiejszym dyskursie.

102 Protokoły mędrców Syjonu są antysemickim fałszerstwem mającym rzekomo opisywać żydowski plan dominacji nad światem. Zostały one po raz pierwszy opublikowane w Rosji w 1903 r. i zdemaskowane jako oczywisty plagiat w 1921 r. Przetłumaczono je na wiele języków i rozpowszechniano na całym świecie od początku XX wieku.

103 Mit ten odrzucono w 1965 r. w deklaracji II Soboru Watykańskiego o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich („Nostra aetate”).

Pieniądze i przestępczość

Twierdzenia o żydowskiej kontroli nad finansami oraz fascynacji nimi sięgają Nowego Testamentu, w którym Żydów przedstawia się czasem jako bankierów dopuszczających się niegodnych praktyk w Świątyni Jeruzolimskiej. Uprzedzenie to utrzymywało się aż do średniowiecza, kiedy to chrześcijanom zakazano pożyczania pieniędzy na procent, pozostawiając tę działalność innym. Jako że Żydom bardzo ograniczono możliwość wykonywania większości zawodów oraz posiadania ziemi uprawnej, niektórzy z nich zaczęli udzielać pożyczek¹⁰⁴. Od tamtej pory są oni przedstawiani jako bogaci, potężni i niebezpieczni. W niektórych krajach istnieje stereotyp Żydówki, która ostentacyjnie się ubiera, demonstrując tym samym bogactwo. Obecnie pojawiają się odniesienia do „pieniędzy Rotszyldów” bazujące na powiązaniu rzekomego żydowskiego spisku z międzynarodową bankowością i przestępczością.

Podwójna lojalność narodowa lub jej brak

Żydów często oskarża się o spiskowanie w celu kształtowania polityki publicznej w sposób zgodny z ich własnymi interesami lub o to, że są mniej patriotyczni od reszty obywateli. Czasami przejawia się to w postaci twierdzenia, że Żydzi (zbiorowo lub indywidualnie) nie wykazują lojalności wobec swoich ojczyzn. Od Żydów czasem żąda się, aby w celu przyjęcia ich do wspólnoty narodowej odrzucili związki z Izraelem, mimo że jest on często fundamentalnym elementem ich tożsamości. Mit ten może również przejawiać się w twierdzeniach, jakoby Żydzi nie uczestniczyli w proporcjonalnym stopniu w służbie wojskowej bądź innych sferach życia publicznego w państwach demokratycznych.

Przedstawianie Żydów jako zwierząt

Już od czasów starożytnych Żydzi bywali porównywani w obraźliwy sposób do zwierząt gospodarskich lub dzikich. Na przykład w niektórych wpływowych starożytnych tekstach porównuje się ich do świń, kóz, krów bądź małp. W średniowiecznej Europie Żydów często porównywano do świń lub przedstawiano ich w trakcie kontaktów intymnych ze świniami. Odnoszący się do nieprzyzwoitych kontaktów między Żydami a maciorami termin *Judensau* pojawił się w XIII-wiecznych Niemczech i przez kilkadziesiąt lat pozostawał popularny w całej Europie. Do dziś popularnymi wariacjami na ten temat są węże, szczury i ośmiornice.

Ubój rytualny

Rytualny ubój zwierząt w celu uzyskania koszernej żywności jest przedstawiany jako okrutna, obca i krwiożercza praktyka, co wiąże się z przekonaniem, że Żydzi służą diabłu lub dokonują mordów rytualnych. Przekonanie to dotyczy także praktyki męskiego obrzezania.

¹⁰⁴ Dodatkowe informacje są dostępne na stronie Coordination Forum for Countering Antisemitism [Forum ds. Koordynacji Przeciwdziałania Antysemityzmowi], zob. <<https://antisemitism.org.il/page/62556/confronting-antisemitism-myths-and-facts>>.

Żyd tułacz

Niektórzy teolodzy chrześcijańscy uznawali Żydów za przeklęty naród skazany na tułaczkę w nędzy aż do końca dni, co miało odzwierciedlać ich deprawację. Dzisiaj mit ten znajduje odbicie przy okazji starań o poprawę rzekomo niskiego statusu Żydów z diaspory. Przyczynia się on również do powstania przekonania, jakoby Żydzi byli narodem zdraźliwym i niełojalnym wobec swoich ojczyzn bądź cechującym się podwójną lojalnością. Koncepcja ta przejawia się również w przekonaniu, że Żydzi nie mają prawa do samostanowienia jako naród¹⁰⁵.

Zatrucie studni i bezczeszczenie hostii

Od średniowiecza Żydów oskarża się o bezczeszczenie przedmiotów sakralnych lub wspólnego mienia. Począwszy od XIII wieku, Żydów fałszywie oskarża się o ponowne krzyżowanie Jezusa przez bezczeszczenie hostii, która jest postrzegana jako symbol ciała Chrystusowego. Od tego czasu Żydów wielokrotnie oskarżano o spiskowanie w celu bezczeszczenia świętych miejsc lub przedmiotów. Analogicznie, Żydów wielokrotnie oskarżano o zatrucie wspólnych studni w Europie w średniowieczu oraz na początku okresu nowożytnego.

105 Podobny stereotyp dotyczy społeczności romskich.

ZAŁĄCZNIK 3

Przykłady antysemitycznych symboli

Młodzi ludzie, w szczególności usiłując zaznaczyć swoją przynależność do pewnych grup, mogą używać różnych symboli, nie mając w pełni świadomości ich antysemitycznych konotacji. Inni mogą używać tych symboli świadomie jako kodu identyfikującego osoby czy grupy wyznające antysemityczne ideologie. Symbole antysemityczne można znaleźć w obrazach, liczbach, literach, muzyce lub frazach, choć nie wszystkie są tak łatwo rozpoznawalne jak swastyka. Przykładami są¹⁰⁶:

- 88: liczba ta oznacza słowa „Heil Hitler”, gdyż „H” jest ósmą literą alfabetu;
- 18: liczba ta w niektórych grupach oznacza imię i nazwisko Adolfa Hitlera, gdyż „A” jest pierwszą, a „H” ósmą literą alfabetu;
- Zizi: oznacza „syjonistów” lub „syjonistycznych nazistów”, co odzwierciedla skłonność niektórych antysemitów na lewicy i prawicy do utożsamiania Żydów z nazistami.

¹⁰⁶ Przykłady pochodzą z: *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, op. cit., przypis 31, s. 27.

ZAŁĄCZNIK 4

Robocza definicja antysemityzmu przyjęta przez Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA)¹⁰⁷

W dniu 26 maja 2016 r. posiedzenie plenarne IHRA w Bukareszcie postanowiło przyjąć następującą, niewiążącą prawnie, roboczą definicję antysemityzmu:

„Antysemityzm to pewien sposób postrzegania Żydów, który może być wyrażony jako nienawiść do Żydów. Retoryczne i fizyczne przejawy antysemityzmu kierowane są wobec Żydów lub osób niebędących Żydami oraz/lub ich mienia, wobec instytucji i obiektów religijnych społeczności żydowskich.

Aby wesprzeć IHRA w pracy, następujące przykłady mogą służyć jako ilustracje: przejawy mogą obejmować ataki na państwo Izrael, postrzegane jako zbiorowość żydowska. Jednakże krytyka Izraela, która jest na podobnym poziomie co krytyka dowolnego innego kraju, nie może być uznawana jako antysemitcka. Antysemityzm często oskarża Żydów o spisek mający na celu skrzywdzenie ludzkości i często jest używany, aby oskarżać Żydów o to, „że dzieje się źle”. Wyraża się on w formie ustnej, pisemnej, wizualnej i w działaniach, używając złowrogich stereotypów i negatywnych cech charakteru.

Współczesne przykłady antysemityzmu w życiu publicznym, mediach, szkołach, w miejscu pracy i w sferze religijnej mogą obejmować, biorąc pod uwagę ogólny kontekst, lecz nie ograniczają się do poniższych:

- Nawoływanie do, pomocnictwo w lub usprawiedliwianie zabijania lub krzywdzenia Żydów w imię radykalnej ideologii lub ekstremistycznych poglądów na religię.
- Wypowiadanie kłamliwych, dehumanizujących, demonizujących lub stereotypowych stwierdzeń o Żydach jako takich lub o władzy Żydów, jako zbiorowości – na przykład, zwłaszcza, ale nie wyłącznie, mit o światowym żydowskim spisku lub o Żydach kontrolujących media, gospodarkę, rząd lub inne instytucje publiczne.
- Oskarżanie Żydów jako osób będących odpowiedzialnymi za prawdziwe lub wyimaginowane złe czyny popełnione przez jedną osobę narodowości żydowskiej lub grupę lub nawet za czyny popełnione przez osoby niebędące Żydami.
- Zaprzeczanie faktowi, zakresowi, mechanizmowi (np. komory gazowe) lub celowości ludobójstwa Żydów z rąk nazistowskich Niemiec i ich zwolenników i popleczników w czasie II Wojny Światowej (Holokaust).
- Oskarżanie Żydów jako osób, lub Izraela jako państwa, o wymyślenie lub wyolbrzymienie Holokaustu.

¹⁰⁷ Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (dawniej Grupa Zadaniowa ds. Współpracy Międzynarodowej w Dziedzinie Edukacji, Pamięci i Badań nad Holokaustem) został powołany w 1998 r. Obecnie IHRA zrzesza 31 państw członkowskich i zrzesza rządy oraz ekspertów w celu doskonalenia i rozwoju, a także promowania edukacji, badań oraz pamięci o Holokauście, a także w celu wypełnienia zobowiązań Deklaracji Sztokholmskiej w sprawie edukacji, pamięci i badań nad Holokaustem z 28 stycznia 2000 r.

- Oskarżanie Żydów o bycie bardziej lojalnymi wobec Izraela, albo wobec rzekomych priorytetów Żydów na całym świecie, niż wobec interesów własnego narodu.
- Odmawianie Żydom prawa do samostanowienia, na przykład, twierdząc, że istnienie Państwa Izrael jest przedsięwzięciem rasistowskim.
- Stosowanie podwójnych standardów poprzez wymaganie od niego zachowania, którego nie oczekuje się lub nie wymaga od dowolnego innego demokratycznego narodu.
- Wykorzystywanie symboli i obrazów związanych z klasycznym antysemityzmem (na przykład, twierdzenia, że Żydzi zabili Jezusa czy tzw. legendy krwi), aby scharakteryzować Izrael lub Izraelczyków.
- Porównywanie współczesnej polityki Izraela z polityką nazistów.
- Pociąganie Żydów do zbiorowej odpowiedzialności za działania państwa Izrael.

Czyny antysemickie są przestępcze, gdy są one tak określone w przepisach prawnych (np. negowanie Holokaustu lub szerzenie antysemickich materiałów w niektórych krajach).

Czyny przestępcze są antysemickie, kiedy cele ataków, niezależnie od tego, czy są to osoby czy mienie – takie jak budynki, szkoły, miejsca kultu i cmentarze – są wybrane, ponieważ są one, lub są postrzegane jako żydowskie lub związane z Żydami.

Dyskryminacja antysemicka – to odmowa Żydom możliwości lub usług dostępnych dla innych osób; jest ona nielegalna w wielu krajach”.

ZAŁĄCZNIK 5

Robocza definicja negacjonizmu i zniekształcania prawdy historycznej o Holokauście przyjęta przez Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA)¹⁰⁸

Niniejsza definicja jest wyrazem przeświadczenia, że negowaniu Holokaustu i zniekształcaniu prawdy historycznej o tym wydarzeniu należy przeciwstawiać się i potępiać je na poziomie krajowym i międzynarodowym oraz badać to zjawisko na poziomie globalnym. Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście przyjmuje następującą, prawnie niewiążącą, roboczą definicję jako swoje narzędzie pracy.

„Negacjonizm to propagandowy dyskurs, który neguje rzeczywistość historyczną oraz zakres Holokaustu (Szoa), czyli eksterminacji Żydów przez nazistów i ich współpracowników podczas II wojny światowej. Negacjonizm odnosi się w szczególności do wszelkich prób twierdzenia, że Holokaust (Szoa) w ogóle się nie wydarzył.

Negacjonizm może obejmować publiczne negowanie lub poddawanie w wątpliwość stosowania podstawowych metod zagłady (np. komór gazowych, masowych rozstrzelań, głodzenia i torturowania) lub zamiaru dokonania ludobójstwa na narodzie żydowskim.

Negacjonizm w swych różnych formach jest przejawem antysemityzmu. Usiłowanie zaprzeczania ludobójstwu Żydów jest próbą oczyszczenia narodowego socjalizmu i antysemityzmu z winy i odpowiedzialności za ludobójstwo na narodzie żydowskim.

Formy negacjonizmu mogą również obejmować obwinianie Żydów za wyolbrzymianie lub wymyślenie Zagłady dla celów politycznych lub finansowych, jak gdyby była ona wynikiem żydowskiego spisku. W tym przypadku, celem negacjonizmu jest przerzucenie odpowiedzialności na Żydów i ponowna legitymizacja antysemityzmu.

Celem negacjonizmu często bywa rehabilitacja otwartego antysemityzmu oraz promowanie ideologii politycznych i tworzenie warunków, które sprzyjają zaistnieniu takiego samego zdarzenia, jakiemu negacjonizm zaprzecza.

Zniekształcanie prawdy historycznej o Holokauście odnosi się m.in. do:

1. zamierzonych działań podejmowanych w celu usprawiedliwienia Holokaustu lub minimalizowania jego znaczenia lub istotnych jego elementów, w tym [roli] kolaborantów i sojuszników nazistowskich Niemiec;
2. rażącego zaniżania liczby ofiar Holokaustu wbrew temu, co podają wiarygodne źródła;
3. prób obwiniania Żydów za spowodowanie ludobójstwa swojego narodu;

¹⁰⁸ *Op. cit.*, przypis 107.

4. twierdzeń, które przedstawiają Holokaust jako pozytywne wydarzenie historyczne. Twierdzenia te nie są przykładem negacjonizmu, lecz są z nim ściśle związane jako radykalna forma antysemityzmu. Mogą one sugerować, że Holokaust nie okazał się wystarczająco skuteczny w realizacji swego celu, jakim było „ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej”;
5. prób rozmycia odpowiedzialności za utworzenie obozów koncentracyjnych i obozów śmierci, zakładanych i prowadzonych przez nazistowskie Niemcy, poprzez obarczanie winą innych narodów lub grup etnicznych”.

Organizacja Narodów
Zjednoczonych
dla Wychowania,
Nauki i Kultury

Sektor edukacji

Nowa wspólna publikacja UNESCO i OBWE podejmuje wyzwanie edukowania osób uczących się, aby uodpornić je na współczesny antysemityzm w czasach, gdy kwestia ta nabiera coraz większego znaczenia na całym świecie. Zawiera ona propozycje konkretnych sposobów przeciwdziałania antysemityzmowi, sprzeciwiania się uprzedzeniom oraz promowania tolerancji poprzez edukację dzięki opracowywaniu programów bazujących na prawach człowieka, edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa, włączeniu społecznym i równości płci. Dostarcza też osobom odpowiedzialnym za wyznaczanie kierunków polityki narzędzi i wskazówek w celu zapewnienia, aby systemy edukacyjne uodparniały młodych ludzi na antysemickie idee i ideologie, brutalny ekstremizm oraz wszelkie formy nietolerancji i dyskryminacji, ucząc krytycznego myślenia oraz szacunku dla innych.

